

ALEVÎ-BEKTÂŞÎ KLASİKLERİ 2

makâlât

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI: 367

Anadolu Halk Klasikleri Serisi: 2

Alevi-Bektâşî Klasikleri Dizisi: 2

Proje Koordinatörü

Doç. Dr. OSMAN EĞRİ

Grafik Tasarım ve Uygulama

YUSUF KOT

HATİCE KOT

Teknik Hazırlık

YAZİEVİ İLETİŞİM HİZMETLERİ

(0212) 518 30 06

Baskı ve Cilt

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın, Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi, 1. Cadde, 358. Sokak, No: 11, Yenimahalle, 06370 Ankara

Baskı Yeri ve Yılı

Ankara, Şubat 2007

Birinci Baskı

5.000 adet

ISBN

978-975-389-488-3

07.06.Y.0005.367

©

Bütün Yayın Hakları

Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nun 15.08.2006/31-3 sayılı kararıyla uygun görülmüş,
Mütevelli Heyeti'nin 15.08.2006/1217-13 sayılı kararıyla basılmıştır.

Makâlât

Hünkâr Hacı Bektâs-ı Velî

Hazırlayanlar
Prof. Dr. Ali Yılmaz
Prof. Dr. Mehmet Akkuş
Dr. Ali Öztürk

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks: 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

takdim

Yüce Yaratıcının insanlık tarihiyle başlayan evrensel mesajının yeni ve kapsamlı bir tezahürü olan İslâm, ortaya çıktığı VII. yüzyıldan bugüne kadar çeşitli dönem ve coğrafyalarda ulaştığı fert ve toplumların zihin ve gönül dünyasını aydınlatmış; huzur, barış ve esenliğe kaynaklık etmiştir.

Temelde Allah'ın varlığı ve birliği ile insanın hem yaratıcısına hem de diğer insan ve varlıklara karşı saygı, ilgi ve sevgisini içeren bu mesaj, tarihî süreçte farklı sosyo-kültürel geçmişe sahip birçok topluluk tarafından kendi özelliklerine paralel olarak algılanıp yorumlanmış, böylece aynı zamanda zengin bir kültürel miras oluşmuştur.

IX ve X. yüzyıllarda bu ilâhî mesajla daha yakından temasa geçip İslâm'ı kabul etmeye başlayan Türkler, öteki topluluklar gibi bu dini kendi sosyal gerçeklikleriyle ilişkili biçimde idrak edip hayatlarına taşımışlardır. Bu süreçte İslâm'ın hem ilmi, hem de ahlâkî ve tasavvufî birikimi Türklerin dinî hayatına rehberlik etmiş, İmam Mâtürîdî, Hakîm Semerkandî, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî gibi mümtaz ve öncü şahsiyetler ve çevreleri ortaya çıkmış, neticede on asır gibi uzun bir tarihî dönem sonunda insanlık sadece Türk kültürü için değil, aynı zamanda İslâm kültürü için de oldukça zengin bir kültürel hazineye kavuşmuştur.

Orta Asya'dan, Anadolu'ya, oradan Balkanlara kadar ulaşan Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî çizgisine mensup âlim, pir, ozan ve yol büyükleri her dönem ve bölgede son ilâhî mesaj olan İslâm'ı kendi anlayış ve duyushlarıyla yansıtan farklı türlerde çok sayıda kitap, risale, şiir kaleme almış ve çok değerli koleksiyon bırakmışlardır.

Özgün bir karaktere sahip olan bu eserler başta ilâhî aşk, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt sevgisi, Hz. Ali ve onun soyundan gelen tertemiz insanlara övgü, Yaratıcı ve yaratıklara karşı dostluk, hoşgörü, adalet, haksızlıkla mücadele olmak üzere inançtan ahlâk ilkelerine kadar değişik birçok hayatî konuyu ele almıştır. Bu konular bazen doğrudan anlatımla, bazen bir yol ulusunun etrafında gelişen men-

kabelerle, bazen adab-erkân kalıpları içinde, bazen da şairin dize-leriyle dile getirilmiştir.

Söz konusu eserler tabîi olarak dil, üslûp ve kurgusu itibarıyla kale-me alındığı dönem ve coğrafyanın özelliklerini taşımakla birlikte, verdikleri mesaj itibarıyla çağlar üstü bir niteliğe sahiptir. Onların yüzyıllar boyu korunarak günümüze ulaşmış olması, bazılarının çe-şitli devirlerde yer yer ezberlenerek kuşaktan kuşağa aktarılması bunun açık delilidir.

Kütüphanelerde yahut bazı ailelerin özel sandıklarında kendi hâli-ne bırakılmış olan bu eserlerin bugünün insanına da çok güzel me-sajlar vereceği muhakkaktır. Ne var ki bazı istisnalar dışında bu eserlerin neşredilerek günümüz insanıyla buluşması sağlanamamış-tır. Kültür tarihçilerinden din görevlilerine kadar toplumumuzun her kesiminin yararlanacağı bu eserlerin neşri âdeta bir zorunluluk arz etmiştir. Bu zorunluluğu gören Türkiye Diyanet Vakfı, "milleti-mizden aldığı imkân ve desteği, milletimize hizmet olarak sunma" mantığı içinde, hiçbir ayırım yapmadan gerçekleştirdiği sosyal ve kültürel faaliyetlerin yanına bu eserlerin neşrini de katmıştır.

Özgünlükleri muhafaza edilerek tamamen bilimsel metotlar çerçe-vesinde hazırlanıp yayımlanan bu eserlerin herkes için yararlı olma-sını umuyor ve diliyorum.

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı ve
TDV Mütevelli Heyeti Başkanı

Alevî-Bektâşî Klasikleri'ni yayınlarken

Türkiye Diyanet Vakfı, kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği yayınlar ve etkinliklerle toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'na destek veren bir kuruluştur. Yüzyıllardır Anadolu'da çok farklı kültür, inanış biçimleri ve değerler yaşama imkânı bulmuştur. Ülkemizin zengin dinî, fikrî, ahlâkî, felsefî, bedîî kültür mirası herkesi hayran bırakacak bir çeşitliliğe ve renkliliğe sahiptir. Ancak bu mirasın ülkemiz insanları tarafından yeterince tanındığı ve entelektüel olarak özömsendiği kolaylıkla söylenemez. İslâm kültürünün Anadolu birikiminin bilimsel ve objektif olarak gün yüzüne çıkarılması, araştırma kurumlarının olduğu kadar sosyal ve kültürel hizmet veren sivil teşekküllerin de önde gelen ödevidir.

İşte bu bilinçten hareketle Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulumuz "Anadolu Halk Klasikleri" üst başlıklı bir yayın serisi plânlamıştır. Bu seri içerisinde, farklı kültür gruplarının klâsikleri başta olmak üzere dinî-ahlâkî düşünce eserleri, sanat ve edebiyat eserleri ile neşredilecektir. Vakfımız bu kabil yayınları aracılığıyla toplumumuzun dinî kültürünü tanıtmayı ve bu alandaki bilgi eksikliğinin giderilmesine katkı yapmayı amaçlamaktadır. Bu suretle toplumun muhtelif katmanları arasındaki kaynaşma ve dayanışmayı güçlendireceğine inanmaktadır.

Serimizin bir kategorisini Alevî-Bektâşî Klasikleri oluşturmaktadır. Alevîlik son zamanlarda üzerinde çok durulan dinî-sosyal bir fenomen olmasına karşın, bu konuda ciddî bilgi eksikliği olduğu aşîkârdır. Özgün ve otantik bilgi kaynaklarının neşredilmesiyle bu bilgi eksikliği bir nebze olsun giderilebilecektir. Yayınlarımızın halkımızın ilgisine mazhar olacağını umuyoruz.

Prof. Dr. M. Saim YEPREM
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
ve TDV Yayın Kurulu Başkanı

Alevî-Bektâşî Klasikleri hakkında

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 31 Ekim-02 Kasım 2003 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen I. Dinî Yayınlar Kongresinin sonuç bildirgesinde ifade edildiği gibi, toplum katmanları arasında birbirini anlama sorununun giderilebilmesi, barış ve kaynaşmanın, millî birlik ve bütünlüğün sağlanması, doğru ve bilimsel bilgiyle bu konudaki bilgi boşluğunun doldurulması ve küreselleşen dünyamızda birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesi açısından Alevî-Bektâşî Klasiklerinin, sahasında uzman ilim adamlarınca ilmî neşirlerinin yapılarak dinî-kültürel hayatımıza kazandırılması, izaha gerek duyulmayacak kadar önemlidir.

Söz konusu kongreden sonra Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nun başkanlığında alanın uzmanı akademisyenlerin ve bir grup Alevî-Bektâşî inanç önderinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda Alevî-Bektâşî Klasikleri projesinin toplumsal uzlaşma ve hoşgörü kültürünün geliştirilmesine, Alevî-Bektâşî toplumunun, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan din görevlilerinin ve ilgi duyan insanların bilgi ve kaynak ihtiyaçlarının karşılanmasına önemli katkılarının olacağı sonucuna varılmıştır. Projenin ilke ve esasları, hangi kitapların nasıl bir formatta basılacağı ve proje çalışma grubunun kimlerden oluşacağı belirlenmiştir. Milletimizin birlik ve beraberliği açısından önem taşıyan bu tarih görevin şahsımın koordinatörlüğünde yürütülmesine karar verilmiş olmasından dolayı mutlu olduğumu belirtmek isterim.

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Çorum Şubesi vasıtasıyla el yazması eserlere ulaşılmasına yardımcı olan Hacıbektaş evlâdı merhum (Çelebi) Ali Nâki Ulusoy'a, (Çelebi) Veliyettin Ulusoy ve (Çelebi) Doğan Ulusoy'a, Hacı Bektaş Velî Anadolu Kültür Vakfı Çorum Şubesi Başkanı (Baba) Durmuş Aslan'a, Çorum-Dodurga-Mehmet Dede Tekkeköy'de ikâmet eden (Dede) Eyüp Öztürk ve (Dede) Hasan Uysal'a, Amasya-Gümüşhacıköy'de ikâmet eden merhum (Baba) Durmuş Topal'ın oğlu Hasan Topal'a ve Hasan Akdeniz'e, ilmî neşirleri yapan değerli bilim insan-

larımız Yard. Doç. Dr. Hamiye Duran’a, Dr. Ali ztrk’e, Prof. Dr. Abdurrahman Gzel’e, Doç. Dr. Muhit Mert’e, Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman zdemir’e, Dr. Nurgül zcan’a, Doç. Dr. M. Mahfuz Söylemez’e, Araştırma Görevlisi Doğan Kaplan’a, Uzman Ceyhun nler’e ve çevirisi yapılan her eseri büyük bir dikkatle okuyarak eviri metnindeki gerekli düzeltmeleri yapan Prof. Dr. Ali Yılmaz ve Prof. Dr. Mehmet Akkuş’a, eserlerin tasarımını yapan Yazıevi İletişim Hizmetleri’ne ve yayımını gerçekleştiren Türkiye Diyanet Vakfı’na teşekkür etmeyi tarihî bir görev addediyorum.

Doç. Dr. Osman EėRI
Proje Koordinatörü

İçindekiler

Önsöz / 10

Kaynak Kişi: Veliyettin Ulusoy / 12

Giriş / 13

Hacı Bektaş-ı Velî Kimdir? / 13

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Eserleri / 17

1. Kitâbü'l-Fevâid / 18
2. Fâtiha Sûresi Tefsiri / 18
3. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Nasîhatları / 18
4. Besmele Şerhi / 19
5. Hacı Bektaş-ı Velî'ye Atfedilen Diğer Bazı Eserler / 19

Makâlât / 19

- Makâlât'ın Hacı Bektaş-ı Velî'ye Aitliği Meselesi / 19
- Makâlât'ın Nüshaları / 22
- Arapça Aslının Nüshaları / 23
- Mensur Tercüme Nüshalar / 24
- Nüshanın Genel Özellikleri / 26
- Makâlât'ın Muhtevâsı / 27

Nasıl Bir Çalışma Yapıldı? / 37

Kaynaklar / 39

Orijinal Metin, Transkripsiyon ve Sadeleştirme / 41

İndeks / 139

Önsöz

Hacı Bektaş-ı Velî, 13. asrın başlarında Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşen, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında büyük rolü olan gönül sultanlarının en başta gelenlerinden biridir. O, kendi hayatında olduğu gibi, ölümünden sonra da bağlıları ve sevenleri bulunan, önder olarak kabul edilen büyük bir kişidir. Onun sevgisi günümüzde de devam etmektedir ve kendini ona bağlı hisseden topluluklar bulunmaktadır. Şimdi ki Hacıbektaş ilçesini mekân edinen, 13. asırdan bugüne kadar müritleri ve sevenleriyle hemen her coğrafyadaki insanların gönlünde taht kuran bu Horasan ereni, kendi hayatında sohbetleriyle, günümüze kadar da eserleri ve bağlıları vasıtasıyla insanları iyiliğe, doğruluğa ve güzele çağırarak İslam'ın geniş halk kitlelerinde yayılması için çalışmıştır.

Hayatlarında çevresindekileri etkileyen ve sohbetleri ile onları kendine bağlayan büyük zâtlar, geride bıraktıkları eserleriyle de sonraki insanlara ve kendisine bağlılık hissi içinde olanlara hitabetmeye devam ederler. Onları doğru bir şekilde ve gerçek yüzleriyle tanımanın en iyi yolu bu eserlere başvurmaktır. Hacı Bektaş-ı Velî de öyledir. O da önemli eserler bırakmıştır ve bu eserleri kendisinin ilmî düzeyini ortaya koymaktadır. Bıraktığı eserler arasında en kapsamlı ve önemli olanı *Makâlât*'tır. Görüş ve düşüncelerinin en iyi şekilde anlaşılmasını sağlayacak olan onun bu eseridir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisinin, "*Âdem, Tangrı'ya kaç makâmda irer, anı bildürür.*" diyerek takdim ettiği bu eseri, kulun Allah'ın razı olacağı şekilde yaşamasının ilkelerini ortaya koymaktadır. O, bunu, "*Dört kapı kırk makam*" şeklinde formülle etmiş ve "*Eğer bu kırk makamın biri eksik olursa, hakikat tamam olmaz.*" diyerek bu ilkelerin ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu kıymetli eseri daha önce birkaç kez yayınlanmıştır. Bizim orijinal metin, çeviri yazı ve sadeleştirme olarak takdim ettiğimiz bu çalışma ise, Hacı Bektaş-ı Velî evlatlarından Veliyettin Ulusoy'un özel kütüphanesinde bulunan ve Hünkar'ın dergâhında okunduğu kabul edilen değerli nüshadır ve bu bakımdan özel önem arz etmektedir.

Çalışmamızın aslını, anılan nüshanın orijinal metninin tıpkıbasımını teşkil etmektedir. Ancak sadece bu metni vermekle yetinmedik, günümüz insanının daha iyi yararlanabilmesi için metnin okunuşunu ve sadeleştirilmiş halini de koymayı uygun gördük. Başta önce Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisi tanıtılmış, arkasından da *Makâlât* hakkında bilgi verilmiş ve muhtevası anlatılmıştır.

Yaptığımız bu çalışma ile, kültür tarihimizin önemli bir eserini günümüz insanının istifadesine yeniden sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Böylece, Hacı Bektaş-ı Velî'nin mesajının günümüz insanlarına en iyi şekilde ulaşacağına inanıyoruz.

Saygılarımızla.

Prof. Dr. Ali YILMAZ
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ
Dr. Ali ÖZTÜRK
Ankara - 2006

GİRİŞ

Hacı Bektaş-ı Velî kimdir?

Kültür tarihimizin büyük mütefekkir ve mürşidlerinden biri de hiç şüphesiz Hacı Bektaş-ı Velî'dir. O, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında önemli rolü olmuş bir kahraman ve manevî bir önderdir. Bu büyük insanın kendi hayatından itibaren her devirde birçok takipçisi olmuş ve bağlıları bulunmuştur. Günümüzde de kendisini ona bağlı hisseden ve sevgi besleyen birçok kimse ve topluluk vardır. Ona olan bağlılık, canlılığını halen devam ettiren ve "Bektaşîlik" diye kendi adına izâfe edilen bir tarîkatın doğmasına da sebep olmuştur.

Bu büyük zâtın hayatının bütün safhalarıyla ilgili yeterli bilgi olmadığı gibi, kimliği, dînî ve kültürel hayatımızdaki yeri, görüş ve düşünceleri hususunda değişik değerlendirmeler ve görüşler ileri sürülmektedir.

Gelibolulu Mustafa Âlî onun asıl adının Muhammed olduğunu belirtir¹. Ancak o "Bektaş" adıyla şöhret bulmuştur. Makâlât'ta verdiği hacla ilgili bilgilerden onun bizzat hacca gittiği sonucu çıkarılabilirse de, kaynaklarda bunu doğrulayacak kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak hakkındaki menkabelerde onun bir şekilde hacca gittiğine dair rivâyetler vardır². "Hacı" ismi buraya dayanıyor olmalı. Tasavvufî kimliğinin ifadesi olarak da "Velî" denilmiştir.

Bazı kaynaklarda onun baba ismi "Seyyid Muhammed b. İbrâhim b. Mûsâ" veya "İbrâhim b. Mûsâ" şeklinde geçmektedir³. Hacı Bektaş'ın soyunun Hz. Ali'ye dayandığı da kabul edilir⁴. Bunu tarihen isbatlamak mümkün değildir. Ancak onun geldiği yer olan Horasan bölgesinin daha ilk hicrî asırda Müslümanlar tarafından fethedilmiş olması ve özellikle Emevîler döneminde Hz. Ali taraftarlarının buralara gelip yerleştikleri göz önünde bulundurulunca bunun ihtimal dâhilinde olduğu düşünülebilir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin ne zaman doğduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Âlî onu Orhan Gâzî devri⁵; Taşköprü-zâde de, I. Murad devri âlimleri arasında⁶ anlatırlar. Velâyet-nâme'de onunla birlikte adı

¹ Bkz., Künhü'l-Ahbâr, İstanbul 1285, V, 52.

² Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Velâyet-nâme", İstanbul 1958, s. 17.

³ Bkz. Harîrî-zâde, Tîbyânü'l-Vesâil, I, 129a.

⁴ Bkz. el-Vâsîf, Tîryâku'l-Muhibbîn, 1305, s. 47.

⁵ V, 52.

⁶ Bkz. eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye, Beyrut 1390/1975, s. 16.

anılan Mevlânâ (603-672/1207-1273), Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî (öl. 667/1268), Nûreddîn b. Caca, Hacım Sultan gibi isimler, hep XIII. yüzyılda yaşamış oldukları bilinen kimselerdir. Eflâkî Dede (öl. Konya, 1360) tarafından 755/1354 yılında yazılmış olan Menâkıb-ü'l-Ârifin'de onun, 1207-1273 yılları arasında yaşamış olan Mevlânâ ile aynı dönemde yaşadığı ve bazı hususları hatırlatmak için Hacı Bektaş-ı Velî'nin ona dervişlerini gönderdiği anlatılmaktadır⁷. Bu eserin yazılış tarihi göz önünde bulundurulursa, onun XIII. Yüzyılda yaşamış olduğunu kabul etmek mümkün olmaktadır. Bu durumda Orhan Gazi ve I. Murad devirleri âlimlerinden olduğu bilgisi yanlış kabul edilmelidir.

Sonraki asırlara ait kaynaklarda 646/1248'de doğduğu yazılmış⁸ ise de bunların kesinliği kanıtlanamamıştır. Oradan geldiği bildirildiğine göre doğum yeri Horasan bölgesidir. Daha sonra da Anadolu'ya gelip yerleşmiştir. Âşıkpaşa-zâde onun bu gelişini ve yerleşmesini şöyle anlatır:

*"Hacı Bektaş kim, Horasan'dan kalkdı bir kardeşi dahi vardı, "Menteş" derlerdi. Bile kalkdılar geldiler; doğru Sivas'a geldiler ve ondan Baba İlyas'a geldiler ve ondan Kırşehir'e vardılar ve ondan Kayseri'ye geldiler. Kayseri'den kardeşi Menteş yine Sivas'a vardı; onda eceli mukaddermiş, anı şehid ettiler, bunların kıssası çokdur, cemîisine ilmin yetmiştir, bilmişimdir. Hacı Bektaş, Kayseri'den Karayol'a (Sulucakarahöyük'e) geldi. Şimdi mezâr-ı şerîfi ondadır."*⁹

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Anadolu'ya geliş serüveni ile ilgili en derli toplu bilgi, Âşıkpaşa-zâde tarafından verilen bu bilgidir. Bu gelişin hangi tarihte olduğu belli değildir. Ancak onun, Âşıkpaşa-zâde tarafından "Karayol" olarak adlandırılan, ancak o zamanlarda daha çok "Sulucakarahöyük" diye bilinen bugünkü Hacıbektaş'a yerleştiği, orada yaşadığı ve vefat ettiği bellidir. Onun aynı yerde vefat etmiş olduğu hususunda da bir tereddüt yoktur. Ancak hangi tarihte vefat ettiğine dair tarihî kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Tıbyânü'l-Vesâil adlı esere göre o, 646/1248'de doğmuş, 680/1281'de Anadolu'ya gelmiş ve 738/1337-38'de vefat etmiştir¹⁰. Başka bir kaynak doğum ve ölüm tarihlerini aynı verirken, Anadolu'ya geliş tarihini 660/1262 olarak verir¹¹; bir başkası da ölüm tarihini 723/1323 olarak gösterir¹².

⁷ Bkz. Âriflerin Menkıbeleri, I, 411, 413, 539 ve 540.

⁸ Bkz. Harîrî-zâde, I, 129a.

⁹ Tevârîh-i Âl-i Osmân, İstanbul 1332, s. 204, 205.

¹⁰ Bkz. Harîrî-zâde, I, 129a.

¹¹ Bkz. Ma'sûm-ı Şîrâzî, Tarâîku'l-Hakâyık, Tahran 1339, II, 345.

¹² Bkz. es-Seyyid Ahmed Rif'at, Mirâtü'l-Makâsîd, İstanbul 1295/1876, s. 44.

Kaynaklardaki bu farklı tarihlerden birini tercih edebilmemiz için yeterli kanıtımız yoktur. Zâten, Hacı Bektaş-ı Velî ve onun Makâlât'ı üzerine doçentlik çalışması yapmış bulunan M. Esad Coşan'ın bulduğu bazı kayıtlar bu konuyu açıklığa kavuşturmuş sayılır. Onun araştırmaları esnasında bulduğu Kırşehir'de Şeyh Süleyman b. Hüseyin el-Mevlevî b. Şemseddîn adlı kişi tarafından kurulmuş bir Mevlevî tekkesinin vakfiyesinde, "...fî nâhiyeti'l-Hâcc Bektaş kuddise sirruhû..." ve "... ve't-tahrîru fî evâli şehri Muharremi'l-harâm min şuhûri seneti seb'in ve tis'ine ve sitte-mie..." yazılıdır. Buradaki tarih 697/(1297) yılı Muharrem ayının ilk günleridir ve burada Hacı Bektaş-ı Velî için "... kuddise sirruhû..." ibâresi kullanılmıştır. Kendi bölgesinde 697/1297 yılında kurulmuş bir vakfın kayıtlarında bu ibârenin kullanılması, bu tarihte onun ölmüş olduğunun bilindiğini gösterir¹³.

Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesi'nde bulunan bir elyazması üzerindeki Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili bir kayıta şöyle denmektedir: "*Hazîne-i celîleden şeref-vürûd olan tomâr-ı kebîrde muharrer olduğu üzere târîh-i velâdet-i şerîfleri 606/(1209) olarak müddet-i ömrleri altmış üç olmağla 669/(1270) senesi vefât-ı şerîfleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrîr olundu.*"¹⁴

Bu kayıt 1297 tarihli vakfiyedeki bilgiyi teyid etmektedir. Bu kaydın ne zaman yazıldığı belli olmamakla beraber, yazılan bilginin kaynağı, "*Hazîne-i celîleden şeref-vürûd olan tomâr-ı kebîrde muharrer olduğu üzere...*" denilerek belirtildiğine göre kesin bilgi olarak kabul edilmeye uygundur. Bu durumda onun doğum tarihinin 606/1209, ölüm tarihinin de 669/1270 olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin yerleştiği Sulucakarahöyük'te vefat ettiğinde bir şüphe yoktur. Oranın bu ismi sonradan unutulmuş, yaşadığı ve vefatından sonra defnedildiği yer olması hasebiyle onun adına izâfeten "Hacıbektaş" adını almıştır. Burası şu anda Nevşehir iline bağlı Hacıbektaş ilçesinin de merkezidir ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesi burada bulunmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatıyla ilgili olarak tarihî kaynaklardaki bilgiler bunlardır. Bu kaynaklarda onun Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonraki hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Onun burada-

¹³ Bkz. M. Esad Coşan, Hacı Bektaş-ı Velî *Makâlât*, İstanbul (1986), s. XXIV ve XXV.

¹⁴ M. Esad Coşan, s. XXV; bu kitap daha sonra Ankara'ya getirilmiştir: Bkz. "Bektaş", Türk Ansiklopedisi, Ankara 1953, VI, 32.

ki hayatı ile ilgili rivayetleri ancak menâkıb-nâmelerde görebilmekteyiz; bunların başında da kendi adına izâfe edilmiş bir menâkıb-nâme gelmektedir. "Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî" adı ile bilinen bu eserin elyazması birçok nüshası bulunmaktadır. Ayrıca biri Sefer Aytekin (Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî, I-II, Emek Basımevi, Ankara 1956), diğeri Abdülbaki Gölpınarlı (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî - Velâyetnâme, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1958) olmak üzere iki kere bugünkü harflerle neşredilmiştir.

Bu Velâyet-nâme benzeri başka menâkıb-nâmelerde ve başka kaynaklarda onunla ilgili menkabeler anlatılmakta ise de, Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabevî hayatını en geniş şekliyle bu eser vermektedir. Buna göre o, Hz. Ali'nin soyundan gelmektedir; babası, 6. İmam Mûsâ Kâzım'ın torunlarından, Horasan hükümdârı İbrâhîm-i Sâni es-Seyyid Muhammed; annesi de, Nîşâbürlü bir âlim olan Şeyh Ahmed'in kızı Hâtem (veya Hatme) Hatun'dur; Nîşâbü'r'da doğmuş; orada, Ahmed-i Yesevî'nin talebesi ve halîfesi olan Lokmân-ı Perende'den ders almış ve onun tarafından yetiştirilmiştir. Bu menkabelerde onun Ahmed-i Yesevî ile görüştüğü, icâzetini aldıktan sonra onun tarafından irşâd için Anadolu'ya gönderildiği de anlatılır. Sulacakarahöyük'e geldikten sonra burada birçok derviş ve halife yetiştirdiği, bunları irşâd görevi ile çeşitli yerlere yolladığı anlatılırken, Hacı Bektaş'ın onlarla aralarında geçen menkabe formunda birçok olay anlatılmaktadır. Bu olaylar onun sevenleri tarafından nasıl algılandığını gösteren olaganüstü özellikler de taşımaktadır.

Menkabelere göre Hacı Bektaş-ı Velî'nin münâsebeti olan ve görüştüğü kişiler şunlardır: Kutbeddîn Haydar, Hacım Sultan, Akçakoca, Sarı Saltık, Karaca Ahmed, Tapduk Emre, Yûnus Emre, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî, Osmancık (Osman Gazi kasedediliyor olmalı), Alâeddîn Keykubad, Ahî Evran ve Kırşehir emîri Nûreddîn b. Caca.

Velâyet-nâme'de anlatılanlardan anlaşıldığı haliyle Hacı Bektaş-ı Velî'nin Kırşehir'le alakası çok olmuştur. Görüştüğü kimseler arasında ahî çevrelerine mensup kişilerin de olması ve özellikle ahî kültürünün pîri sayılan Ahî Evran'ın yer alması, onu fütüvvet teşkilâtı ve ahilik geleneği ile de irtibatlandırmıştır. Zâten fütüvvet teşkilâtının, onun asıl memleketi olan Horasan bölgesinde Nîşâbü'r'a dayanması, o çevrelerle önceden de irtibatlı olma sonucunu çıkarmamıza yardım eder. Bu bakımdan Bektaşilikte tarîkate giriş ayini sırasın-

da uygulanan eşik öpme, kuşak bağlama, aynı kâsedan şerbet içme adetleriyle, kıyâfetler, âyinlerde okunan duâlar, ahîlikle büyük benzerlikler arz etmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî, Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri ocağının da pîri kabul edilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Osmanlı Devleti'nin ve daha sonra Yeniçeri ocağının kuruluşu sırasında o vefat etmiştir. Orhan Gazi ve I. Murad zamanları âlimlerinden olduğu yönündeki görüşlerin kabulü mümkün görünmemektedir. Bu durumda Yeniçeri ocağının pîri kabul edilmesinin neye dayandığı sorusu akla gelmektedir. Bu şekilde kabul edilmesinin en başta gelen sebebi, onun, Osmanlı topraklarında, büyük bir şahsiyet olarak şöhet bulması olmalıdır. Bu şöheti yanında, Kara Rüstem, Seyyid Ali Sultan, Gazi Evrenos, Abdal Mûsâ gibi ilk Osmanlı fetihlerine katılan ve Yeniçeri teşkilâtının kurulmasını sağlayan¹⁵ kişilerin Ahîlik, gâzîlik ve Hacı Bektaş'ın ismi etrâfında oluşmuş tasavvuf geleneği ile irtibatlı olmaları da¹⁶ bunu sağlamıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Amasya dolaylarında Babâîler isyanı başlatan Baba İlyâs-ı Horasânî'nin halîfesi olduğu da ileri sürülmektedir¹⁷. Eflâkî Dede de onun, "*Baba Rasûlün has halîfesi*" olduğunu ileri sürer¹⁸. Baba Rasûl'den kimin kastedildiği tam olarak belli değildir. Ancak, Baba İlyâs'ın halîfelerinden olup, onun adına bir isyân başlatmış, fakat başarılı olamayarak 638/1240'ta isyanın bastırılması sonunda öldürülmüş olan Baba İshak olduğunu söyleyenler vardır¹⁹.

Ebu'l-Ferec el-Vâsîfî, Hacı Bektaş-ı Velî için verdiği bir silsilede onu doğrudan Ahmed-i Yesevî'ye bağlı göstermektedir²⁰. Bunun doğrudan bir bağlantı olması, Ahmed-i Yesevî'nin, ondan yaklaşık bir asır önce vefat etmiş bulunması sebebiyle mümkün değildir. Ya aradaki isimler atlanmıştır, o durumda kimler olduğu sorusunun cevabı yoktur; ya da manevî bir bağ olarak kabul edilmiştir. Bu eserin yazarı olan el-Vâsîfî, 647-744/1275-1343 yılları arasında yaşamıştır. Bu dönem Hacı Bektaş-ı Velî'nin yaşadığı döneme yakındır; dolayısıyla verdiği bilgiler gerçeği yansıtır olabilir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Eserleri

Hacı Bektaş-ı Velî'ye çeşitli eserler isnâd edilmektedir. Bu eserlerin bir kısmı sadece isim olarak zikredildiği halde kendileri bulu-

¹⁵ Bkz. "Bektaş", Türk Ansiklopedisi, VI, 33.

¹⁶ M. Esad Coşan, a.g.e., s. XXIX.

¹⁷ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, XIII. Yüzyılda Anadolu'da Baba Rasûl (Babâîler) İsyanı ve Anadolu'nun İslâmlaşmasındaki Yeri, İstanbul 1980, s. 167, 168; aynı yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik : Kalendariler, Ankara 1992, s. 208.

¹⁸ Bkz. Âriflerin Menkıbeleri, I, 411 - 414.

¹⁹ Bkz. "Bektaş", Türk Ansiklopedisi, VI, 32.

²⁰ Bkz. Tiryâku'l-Muhibbîn, s. 47 v.d.; Kasım Kufralı, Nakşibendîliğin Doğuşu ve Yayılışı, basılmamış doktora tezi, s. 124 - 127.

namamıştır. Makâlât üzerinde ayrıca ve özel olarak duracağımız için burada diğer eserler hakkında kısa bilgiler vermek istiyoruz.

1. Kitâbü'l-Fevâid.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, 55 no.'da kayıtlı bu eserin başında Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğu, onun tarafından yazıldığı ve Fevâid isminin onun tarafından verildiği belirtilmekte, ancak eserin muhtevâsı üçüncü bir şahıs ağzıyla anlatılmaktadır.

M. Fuat Köprülü, 1922'de yazdığı bir makalede, bu Farsça eserin iki nüshasını gördüğünü belirtmiş, ancak nerede oldukları ve özellikleri hakkında bilgi vermemiştir²¹. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshanın yanında başka bir nüshadan da bahsetmekte, ancak nerede olduğu ve özellikleri hakkında bilgi vermemektedir.

Bu İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası Türkçe'ye tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır²². Muhtevâsı Makâlât'la benzerlikler taşımaktadır. Ancak, eldeki bu nüshada, Hacı Bektaş-ı Velî'den sonra yaşamış bazı kimselerin de sözleri yer almaktadır. Gerçekten Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olan bu esere sonradan müstensihler tarafından bazı ilâveler yapılmış olmalıdır.

2. Fâtiha Sûresi Tefsiri

M. Fuat Köprülü, Baha Said Bey'in kendisine, yanan Tire Kütüphanesi'nde Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait bir Fâtiha Sûresi Tefsiri olduğunu söylediğini nakleder²³.

3. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Nasihatları

Hacıbektaş İlçe Halk Kütüphanesi'nde 29 no.da kayıtlı bir mecmuada, Dedemoğlu isimli birisi tarafından yazılmış Akaîd-i Tarîkat isimli bir risâlenin arkasında, "Hacı Bektaş'ın Emânetleri" başlığı altında bazı nasihatlar ve tavsiyeler yazılmıştır. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 891 no.da kayıtlı bir mecmua içinde ek-sik bir Hacı Bektaş Nasâyihı bulunmaktadır.

²¹ Bkz. M. Fuat Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, sayı: 4, 5 ve 6, İstanbul 1922, s. 86.

²² İ. Ö., Kitâbü'l-Fevâid, "Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin Vasiyetnâmesi, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1959.

²³ Bkz. "Bektaşîliğin Menş'e'leri", Türk Yurdu, cilt : II, sayı : 8, Temmuz 1341/(1925), s. 165 - 176.

4. Besmele Şerhi

Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde 3536 no.da, "*Kitâb-ı Tefsîr-i Besmele Maa Makâlât-ı Hâcî Bektaş Rahmetu'llâh*" yazılı bir risâle vardır. 827/1423 senesinde Cafer b. Hasan tarafından istinsâh edilmiş olan 30 varaklık bu risâle, Rüştü Şardağ tarafından, günümüz diline çevrilerek yayımlanmıştır (Hacı Bektaş Velî, Besmele Tefsîri (Tefsîr-i Besmele), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993). Ayrıca Yrd. Doç. Dr. Hamiye Duran'ın hazırladığı metin ve sâdeleştirme bir arada Türkiye Diyanet Vakfı tarafından (Alevî Bektâşî Klasikleri Dizisi: 1) basılmıştır.

5. Hacı Bektaş-ı Velî'ye Atfedilen Diğer Bazı Eserler

Abdûlbaki Gölpınarlı, Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğunu bildirdiği bazı eserlerden bahseder. Ona göre, Hacı Bektaş-ı Velî'nin iki sayfalık bir şathiyesi vardır; bunu 1680 yılında Enverî mahlaslı Hurûfî ve Nakşî bir yazar, manzum ve mensûr olarak şerhetmiştir²⁴, ancak o, ne şathiyyenin, ne de Tuhfetü's-Sâlikîn isimli şerhin bulunduğu yeri söylemektedir. Bu bakımdan böyle bir şathiyyenin varlığı sadece yazılı olarak bilinmektedir.

Yine Abdûlbaki Gölpınarlı, Darû'l-Fünûn (İstanbul Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi reîsü'l-müderrişini Mahmut Bey Baba'ya ait bir mecmuada Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait bir Hadîs-i Erbaîn Şerhi gördüğünü ve kendisinin de bunu istinsah ettiğini yazar²⁵.

Makâlât

Makâlât'ın Hacı Bektaş Velî'ye Aitliği Meselesi:

Hacı Bektaş-ı Velî'nin en önemli eseri Makâlât'tır. Ancak bazan onun Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olup olmadığı hususunda tartışmalar yapılır ve zihinler bulandırılır. Hatta Hacı Bektaş-ı Velî'ye bakış bazan onun Makâlât'ının olup olmadığını kabul veya redde göre değişir. O bakımdan, önce bu meseleyi açıklığa kavuşturmak gerekir.

Bu çalışmanın ikinci kısmında Makâlât metni ve onun günümüz Türkçesine çevrilmiş şekli vardır. Metnin başı şöyledir:

"*Hâzihi Makâlât-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Kad-desallâhu sırrahu'l-azîz*

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm ve rahmetu'llâhi te'âlâ. Şükr ü minnet ü sipâs ol Tangrı tebâreke ve te'âlâ hazretine olsun kim biz

²⁴ Bkz. Bkz. "Bektaş", Türk Ansiklopedisi, VI, 32 - 34.

²⁵ Bkz. Abdûlbaki Gölpınarlı, Yunus Emre (Hayatı), İstanbul 1936, s. 302.

bîcâre kulların yokdan var eyledi ve dahi bizlere îmân ve İslâm rûzı kıldı ve dahi cümle mahlûkâtun rızkların malûm ve maksûm kıldı.

Ve dahi selâm ve salavât ol peygamberler ulusına ve mürseller serverine olsun kim dükeli âlemi anun dostluğına yaratdı ve dahi ol hazret-i Resûlün âline, evlâdına ve ashablarına olsun kim yigrek kavmlerdür ve arı ehillerdür ve selleme teslîmen kesîran ve hem ol pâdişâh-ı âlem Tangrı İslâm ehlinün ol mu'teber ruhların âhiretde merhûm ve mağfûr kıldı.

Çün selâm ve salât ol Resûlu'llâh Hazretine ve âline oldukdan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü ve Makâlât ıssı ve şeri'at suyu ve tertîb-i ma'rifet ve genc-i hakikat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ı ma'lûm Sultân Hacı Bektâşîyyü'l-Horasânî Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz ol dîn ısrâğı îmân nurunun yağı ve erenlerün turağı böyle beyân kılur kim." (vr. 1b, 2a.)

Bu girişi hamdele ve salvele kısmını dışarıda tutarak inceleyecek olursak şu sonuçları çıkarabiliriz:

"Hâzihi Makâlât-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Kad-desallâhu sırrahu'l-azîz" kısmı başlıktır. Bu başlık bir müstensih tarafından yazılmış olabilir; o bakımdan her zaman bir eserin kime ait olduğunun birinci dereceden delili değildir. Ancak rast gele de yazılamayacağı için, eğer başka bir kanıt yoksa o zaman kullanılabilir. Bizim esas üzerinde durmak istediğimiz kısım, hamdele ve salveleden sonraki şu kısımdır:

"Çün selâm ve salât ol Resûlu'llâh Hazretine ve âline oldukdan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü ve Makâlât ıssı ve şeri'at soyı ve tertîb-i ma'rifet ve genc-i hakikat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ı ma'lûm Sultân Hacı Bektâşîyyü'l-Horasânî Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz ol dîn ısrâğı îmân nurunun yağı ve erenlerün turağı böyle beyân kılur kim." (vr. 1b, 2a.)

Klasik eserlerimizdeki bu tür girişler şu dört amaçla yazılır:

1. Bazan müellif bizzat kendisi, eserin müellifinin kim olduğunun bilinmesi için ismini yazar. Ancak bu gibi hallerde müellif kendisini tanıtırken mutlaka tevâzu ifade eden sıfatlar kullanır. Burada hep medhedici ifâdeler kullanıldığına göre, yukarıdaki ifâdelerin bizzat müellif tarafından yazılmadığı bellidir.

2. Eseri müellif bizzat kendisi kaleme almamış; yanında bulunan birisi tarafından onun anlattıkları veya söyledikleri kaydedilerek derlenmiş ve bir kitap haline getirilmiştir. Başına da yukarıda olduğu gibi, o bilgilerin asıl sahibi olan ve eserin kendisine izâfe edildiği kişiyi öğücü sıfatlar yazılarak isim belirtilir, ondan sonra asıl konuya geçilir.

3. Müstensihler, esas aldıkları nüshanın başında müellifin isminin bulunmadığı hallerde; ya da bulunsa bile, ona hürmeten birçok öğücü sıfatlarla, esenin müellifinin kim olduğunu bildirmek için bu tür ifâdeler yazabilirler.

4. Eser tercüme veya şerh ise, mütercim veya şârihler, eserin aslının kime ait olduğunu bu tür cümlelerle belirttikten sonra eserin asıl kısmına geçerler.

Kaydettiğimiz metin bu son üç şekilden biriyle ilgilidir. Makâlât'ın aslının Arapça olduğu bilindiğine göre²⁶, tercüme eden tarafından, eserin aslının kime ait olduğunu bildirmek için yazılmıştır. Burada, "...Makâlât ıssı..." (Makâlât sahibi) denildikten sonra, öğücü birçok sıfatın arkasından ismi, "...Sultân Hacı Bektâşî el-Horasânî..." şeklinde anılmaktadır.

Elbette Makâlât'ın bizzat Hacı Bektâş-ı Velî tarafından kaleme alındığının canlı şâhidini veya kesin delilini bulmak mümkün olmaz. Bu, birçok eski kaynak için de söz konusudur. Böyle bir eserin kime ait olduğu genellikle başındaki veya herhangi bir yerindeki nisbet sayesinde tesbit edilir. Bu, Makâlât için de söz konusudur. Aynı ifâdelerle başlayan manzum ve çok sayıda mensur tercümesinin elyazması nüshası bulunan²⁷ bir eserin, gerçek olmadığı halde, sırf şöhetinden istifade edilmek üzere birine izâfe edilerek yazıldığını düşünmek mümkün değildir. Böyle bir düşünce, eski dönemlere ait oldukça değerli birçok kaynak için de aynı mülâhazaları öne sürmeyi mümkün kılar. Birçok nüshası bulunan tercümenin, bu nüshaların istinsahı sırasında hiç tereddüt edilmeden kendisine izâfe edilmiş olmasından, Makâlât'ın aslının Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğunun o devirlerde bilindiği anlaşılır.

Ayrıca, Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ve çeşitli yönleriyle ilgili en önemli kaynaklardan birisi olarak kabul edilen menâkıb-nâmede Saîd isimli birisinden bahsedilirken şöyle denilmektedir:

²⁶ Bkz. M. Esad Coşan, a.g.e., s. XLIII – XLVI.

²⁷ Bkz. M. Esad Coşan, a.g.e., s. XLVI – LI.

"... Saîd küçücük bir çocuk hâlinde kazanın içinde belirdi. Gene kapağı örttüler, kırk gün sonra açtılar, gördüler ki, Saîd, eskisi gibi kazanını içinde oturmakta. Saîd'i kazandan çıkardılar. Saîd bundan sonra hoş bir hâle büründü, Hünkâr'ın Makâlât'ını Türkçe'ye çevirdi."²⁸

Menâkıb-nâmeler, konusu olan kişi ile ilgili olarak onun bağlıları ve sevenleri arasında bilinen ve hayatıyla ilgili hususların sözlü anlatımdan, yazıya geçmiş hâlidir. Bu anlatılardan anlaşılmaktadır ki, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî kaleme alındığında Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât isimli bir eserinin bulunduğu bilinmektedir. Üstelik Türkçe'ye tercüme edildiğinden bahsedildiğine ve tercümesinin birçok yazma nüshasının bulunduğu bilindiğine göre, artık onun Makâlât isimli bir eserinin bulunmadığını, mevcut eserin başkası tarafından yazılıp ona izâfe edildiğini iddia etmek mümkün olmaz.

Yukarıdaki alıntıda bahsedilen Saîd'in Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî'de adı çok geçen Molla Sa'deddîn olduğu kabul edilir. "Saîd Emre" olarak da anılır. Yunus tarzında şiirleri vardır. Tercüme ettiği Makâlât metninin içinde bazı kendi şiirlerini de koyduğu metin incelendiğinde görülmektedir. O, önce Hacı Bektaş-ı Velî'ye, sonra Hacım Sultan'a intisâb etmiştir²⁹. Tercümeyi Saîd isimli bu kişi yapmış olmalıdır.

Makâlât'ın Nüshaları

Yukarıda da bahsedildiği gibi, Makâlât'ın aslının Arapça olduğu bilinmektedir. Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî'den yaptığımız iktibasta, Saîd isimli birisiyle ilgili menkabe anlatılırken, "... Hünkâr'ın Makâlât'ını Türkçe'ye çevirdi" denilmektedir. Bu da Hacı Bektaş menâkıb-nâmesinin kaleme alındığı XIV. Yüzyılda, Makâlât'ın Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait Arapça bir eser olduğunun ve Türkçeye tercüme edildiğinin bilindiğini gösterir. Manzum tercümesini yapan Hatiboğlu Muhammed de eserinin başında bu gerçeği şöyle belirtmektedir:

*Sekiz yüz ikinci yılda iy yâr (m. 1409)
Muharrem âhirindeydi bu güftâr*

²⁸ Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, s. 62.

²⁹ Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre (Hayatı), s. 102 – 108.

*Tamâm oldu bu sözün aslı ma'lûm
Arapça nesriken okındı manzûm*

*Velîkin ma'nâ tağyîr olmadı hîç
Maânî kanda varsa olmadı pîç³⁰*

Zâten mevcut nüshalar da bu gerçeği teyîd etmektedir.

Arapça Aslının Nüshaları

Coşan, önce Makâlât'ın manzum tercümesi üzerine doktora tezi hazırlamış³¹, daha sonra da mensur tercümesinin çeşitli nüshalarından edisyon-kritik yaparak doçentlik tezi hazırlamıştır. Yayımlanmış olan bu ikinci çalışmanın girişinde Arapça nüshalar tanıtılmıştır. Buna göre Arapça aslın iki nüshası vardır:

a. M. Esad Coşan'ın Özel Kütüphanesindeki Nüsha:

İçinde yirmi iki risâlenin bulunduğu 16,4 x 22,5 cm. ebadında ki bir mecmuanın on yedinci risâlesi olan (188b - 192b) bu nüsha eksiktir. Mecmuadaki başka risâlelerin sonlarında 1113/(1701) ile 1117/(1705) arasında değişen ferağ kayıtları ve "Yasin" adı yer almaktadır. Buradan bu nüshanın bu tarihler arasında Yasin isimli birisi tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Nüshanın başında "Kitâbü'l-Makâmât" ismi kayıtlıdır ve dört kapı ile bunların onardan kırk makâmını anlatmaktadır³².

b. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,
Denizli Bölümü 393/4 no.da Kayıtlı Nüsha:

Başında Ebu'l-Leys tefsirinin Besmele tefsiriyle ilgili kısmı bulunan bir mecmuanın dördüncü risâlesidir (104 - 131. varaklar arasında). Ferağ kaydına göre Bu nüsha 913/1508 senesinde Uzun Fakih b. Hasan tarafından yazılmıştır.

Şu ana kadar Makâlât'ın Arapça başka bir nüshası bulunamamıştır. Bu nüshaların biri tam değil, biri de sağlıklı bir metin değildir. Buna rağmen bu durum, Hacı Bektaş-ı Velî'nin aslı Arapça olan Makâlât'ının olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Çünkü onun Türkçe tercümelerinin elyazması nüshaları epeyce çoktur.

³⁰ Abdurrahman Güzel, Hacı Bektaş Velî ve Makâlât, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 340.

³¹ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde hazırlanmış olan bu tez (M. Esad Coşan, Muhammed b. El-Hatîb İbrâhîm el-İznîkî, Kitâb-ı Bahr el-Hakâik, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ının Türkçe Manzum Tercümesi) yayımlanmadığı gibi adı geçen fakülte kütüphanesindeki tek nüshası da kaybolmuştur. Ancak bu tezin manzum metin kısmı Prof. Dr. Abdurrahman Güzel tarafından yayımlanmıştır (bkz. a.g.e., s. 286 - 342). Sayın güzel metni nereden aldığını açıklamamış, ancak tezin yerini belirterek, "Coş. H. Kendi müsadeleriyle alınmıştır" notunu ilave etmiştir. Başka bir yerde de "Esad Coşan'ın izniyle eserin bir bütün hâlinde tamamlanması açısından aynen almayı ve burada nesretmeyi uygun bulduk." demektedir (bkz. s. 159).

³² M. Esad Coşan, a.g.e., s. XLIV. Sayın Coşan tercüme metinle karşılaştırma imkanı sağlamak için bu nüshanın günümüz Türkçesi ile tercümesini eserinin sonuna koymuştur. Bkz. s. 112 - 121.

Mensur Tercüme Nüshalar

Yukarıda Saîd isimli birisinin Hacı Bektaş'ın Arapça Makâlât'ını Türkçeye tercüme ettiğinin bilindiğini anlatmıştık. İşte bu tercümenin, Türkiye kütüphanelerinde çeşitli nüshaları vardır. Bu nüshaları kısaca tanıyalım:

a. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 3536 no.da kayıtlı nüsha:

14 x 20,8 cm. ebadındaki bir mecmua için, 58 – 87. varaklar arasındaki bu nüsha, Cafer b. Hasan tarafından Rabîulevvel 827/(Şubat 1424) tarihinde istinsah edilmiştir. Bu nüshada dikkatsizlikler ve atlamalar vardır.

b. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi,

Eski Eserler Bölümü, 355 no.da kayıtlı nüsha:

20 x 30,2 cm. ebadındaki bir mecmua içindeki bu nüsha, 1 – 32 varaklar arasındadır. Muhammed b. İshak isimli müstensih tarafından okunaklı ve harekeli nesih bir yazı ile yazılmıştır. Bazı istinsah hataları bulunsa da, dil özellikleri değişmemiştir. İstinsah tarihi belli değildir, ancak XVI. Yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir.

c. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Lâleli Bölümü, 1500 no.da kayıtlı nüsha:

15 x 21,1 cm. ebadındaki bu nüsha 56 varaktır. Harekeli nesih yazı ile yazılmıştır. Bazı dil özellikleri bozulmuş ise de tamdır. Safer 977/(Temmuz 1569)'de istinsah edilmiştir, ancak müstensih belli değildir. Sonunda Farsça Hacı Bektaş Velâyetnâmesi'nden bahsetmektedir.

d. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2856 no.da kayıtlı nüsha:

14,5 x 19,5 cm. ebadındaki bu nüsha 76 varaktır. Harekeli nesih yazı ile yazılmıştır. Dil özellikleri muhafaza edilmiştir. Müstensih ve istinsah tarihi belli değildir, ancak XVI. Yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir.

e. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Uşşâkî Bölümü, 16 no.da kayıtlı nüsha:

7 x 13 cm. ebadındaki bir mecmua içinde, 136 – 164. varaklar arasındadır. Harekeli okunaklı nesih yazı ile yazılmıştır. Dil özellikleri çok az değişmiş olmakla beraber, atlamalar vardır.

f. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 867 no.da kayıtlı nüsha: 11,7 x 17 cm. ebadında tamir görmüş yeni bir cilt içinde, harekesiz düzgün bir nesih yazı ile yazılmıştır. Sonu eksiktir, ancak mevcut kısım konuların sıralanışı bakımından düzenlidir. Müstensihî belli değildir. XVIII. Yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Diğer nüshalara göre daha geç yazılmıştır; dil özellikleri kaybolmuştur.

g. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2569 no.da kayıtlı nüsha: 17,5 x 24,3 cm. ebadındaki bu nüsha 53 varaktır. İri, harekesiz, bozuk bir nesih yazı ile yazılmıştır. Sonunda Rebûlevvel 1250/(Temmuz 1854) kaydı vardır. Bunun, nüshanın istinsah tarihi olması muhtemeldir.

h. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 6400 no.da kayıtlı nüsha: 15,5 x 22,9 cm. ebadında bir cilt içinde harekesiz nesih yazı ile yazılmıştır. Bu nüsha metin bakımından tamdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

M. Esad Coşan, bu nüshaları karşılaştırarak edisyon-kritikli bir metin ortaya çıkarmıştır. Doçentlik tezi olarak yapılan bu çalışma daha sonra aynen neşr edilmiştir³³. Hüseyin Özbay, Sayın Coşan'ın bu metnini günümüz Türkçesine çevirmiş ve yayımlamıştır³⁴. Daha sonra Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, M. Esad Coşan tarafından hazırlanan metin ile, Hüseyin Özbay tarafından yapılandırılarak yararlanarak yaptığı yeni sâdeleştirilmiş metni aynı sayfada olacak şekilde tekrar yayımlamıştır³⁵.

Makâlât'ın başka nüshaları da vardır. Ancak bu nüshalar ya çok eksik, ya da metni çok bozuktur³⁶. Ayrıca Makâlât, Ali Ulvi Baba tarafından 1925'te Osmanlı Dönemi alfabesiyle yayımlanmıştır³⁷.

Bunların dışında Hacıbektaş ilçesinde yaşayan Hacı Bektaş-ı Veli evlatlarından Vellyyettin Ulusoy'un husûsî kütüphanesindeki bir

³³ Bkz. Kaynaklar kısmı.

³⁴ M. Esad Coşan, Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât, sadeleştiren : Hüseyin Özbay, 3. baskı, Ankara 1996.

³⁵ Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât, Akçağ Yayınları, s. 163 – 273.

³⁶ 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 805.

2. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No. 148.

3. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No. 2903.

4. Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, Eski eserler Bölümü, No. 169.

5. Hacıbektaş İlçe Halk Kütüphanesi, No. 3; No. 71; No. 89; No. 176.

6. Bursa Müzesi Kütüphanesi, E. 16/157.

³⁷ Ali Ulvi Baba, Bektaşî Makâlâtı, Marifet Matbaası, İzmir, 1341/1925.

Mecmûatü'r-resâil içinde bulunan bir Makâlât tercümesi nüshası daha mevcuttur.

Bu Mecnûatü'r-resâil'in içerisinde ilave bazı küçük parçaları bir kenara bırakacak olursak sekiz adet risale bulunmaktadır. İlk risale Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait Makâlât tercümesidir. Müteakiben Kaygusuz Abdal'ın Dil-guşâ, Gülistân, Saray-nâme isimli eserleri ve üç adet mesnevisi yer almaktadır. Mecmuadaki son risale ise Nâsır-ı Husrev'in Saadet-nâme isimli mesnevîsinin aynı isimle genişletilmiş manzum çevirisidir. Bu risalelerin dışında Kaygusuz Abdal başta olmak üzere, Nesimî (ö. 821/1418), Hatâî (ö. 1524), Niyazî (ö.1105/1694) gibi şairlerin bazı şiirleri, kırk hadis ve kişisel notlar yer almaktadır. Bu mecmua içindeki risâlelerin Hacıbektaş Dergâhı'nda okunan risâleler olduğu kabul edilmektedir.

Elinizdeki kitap bu nüsha esas alınarak hazırlanmıştır.

Nüshanın Genel Özellikleri:

Cilt özellikleri: Cönk biçiminde ciltlenmiş kahverengi deri cilt. Şirazesı sağlam olup sırtında kurt yenikleri bulunmaktadır.

Kağıt: Aharlı kalın kağıt, genel olarak kırmızı mürekkeple cedveli, aralarda bazı varaklar siyah mürekkeple cedvellidir.

Yazı: Nesih, bazı risalelerde harekelidir. Konu başlıkları, ayet ve hadislerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Yaprak (varak) sayısı: 209 (1b-209b). Yaprak sonlarında tâkibîye mevcut olmakla birlikte yaprak numarası yoktur. Mecmuanın yaprak numaralandırılması tarafımızdan yapılmıştır.

Ölçüleri: 190mmX118 mm (160mmX85/95mm).

Satır sayısı: 23 (satır sayısı ortalama olup aynı risalelerde dahi değişiklik göstermektedir.)

İlk risâle Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'nının tercümesidir:

"Hâzihî Makâlât-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Kadessa'llâhu sırrahu'l-azîz" başlığını taşımaktadır.

Mecmuanın 1b-24b yaprakları arasında bulunan bu risale, Hacı Bektaş el-Horasânî'ye ait Makâlât isimli eserin Türkçe çevirisi olup, bazı atlamalar olmakla beraber, tam bir nüshadır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Harekeli nesihle yazılmıştır. Ancak yazı karakteri bakımından XVI. Yüzyılda yazılmış olduğu

kabul edilen nüshalara benzemektedir.

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم شكر ومنت وسپاس اول تنكري تبارك وتعالى
حضر تنه اولسون كيم بز بيچاره قوللرين يوقدن وار ايلدي ودخي
بزله ايمان واسلام روزي قیلدي ودخي...

Sonu:

...وهم دنياي سوممك الله تعالى خوشنودلغين يولمقدر باقي الكلام مبارك
وخيرلو سوزلر قران تفسیرنده وحديث نبويده كتورر تمت.

Yayına hazırlamak için bu nüshanın tercih edilmiş olması, Hacı Bektaş ilçesindeki Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendi adına izâfe edilen dergahta okunmuş olduğu kabul edilen nüsha olmasıdır. Makâlât'ın çeşitli baskılarının bulunmasına rağmen yeniden yayımlanması ihtiyâcî da Türkiye Diyanet Vakfı'nın başta anlatılan yayın planlaması gereğidir.

Makâlât'ın Muhtevâsı

Makâlât tasavvufî nitelikli bir eserdir; "dört kapı" ve "kırk makâm"ı açıklamak amacıyla yazılmıştır. "Dört kapı"dan maksat, "şerîat", "tarîkat", "ma'rîfet" ve "hakikat" kavramlarıdır. "Kırk makâm" da bu kapılardan girilerek katedilecek kırk adet merdiven basamağıdır. Hacı Bektaş-ı Velî, burada bu kapıları aralayarak her birindeki onar makâmın neler olduğunu ve her makâmdan bir sonraki makâma ulaşmak için neler yapmak gerektiğini anlatmaktadır. Bunu eserin ikinci babında şu şekilde bildirmektedir:

"Âdem, Tangrı'ya kaç makâmda irer, anı bildürür.

Pes kutb-ı âlem buyurur kim: Kul, Çalab Tangrı'ya kırk makâm-da irer, dost olur. Onı şerî'at içinde, onı tarîkat içinde, onı ma'rîfet içinde, onı hakikat içindedür."³⁸

Eser esâsen bunları açıklamak maksadıyla meydana getirilmiştir; bu kısımdan sonra bu onar makâmın neler olduğu tek tek ele alınmaktadır. Ancak Makâlât'ın tamamı bundan ibâret değildir. Onda başka konular da ele alınmıştır. Önce bunlar üzerinde durmakta yarar vardır.

³⁸ Metin, vr. 7b, 8a. (Bu varak numaraları metin içinde, her sayfanın başına gelecek şekilde yer almaktadır.)

Makâlât'ın tamâmı bir mukaddime ile on bir bâbdan meydana gelmiştir:

Kısa mukaddime besmele, hamdele ve salveleden sonra eserin sâhibi olan Hacı Bektaş-ı Velî'yi medheden bir giriş bulunmaktadır. Burası muhtemelen mütercim tarafından yazılmıştır.

Eserin asıl kısmını meydana getiren bâbların konuları şöyledir³⁹:

Birinci bâb: Burada insanoğlunun dört unsurdan dört ayrı gürûh hâlinde yaratıldığı anlatılmakta; bu dört gürûhun yapmaları gerekenler sıralanmaktadır. Burada ayrıca Hz. İsa (a.s.) ile ilgili bir kıssa da yer almaktadır. (s. 3 - 13)

İkinci bâb: "*Bu bâb ma'rifetün ma'denin beyân kılır.*" Burada "*kul Çalap Tanrı'ya kırk makâmda irer*" denilerek dört kapının her birinin on makâmı olduğu belirtilmekte ve ondan sonra da şerâtin ilk makâmı olan *îmân* anlatılmaktadır. (s. 14 - 18)

Üçüncü bâb: "*Bu bâb şerîatun makâmıların beyân kılır.*" Burada şerâtin *îmân*dan sonraki makamları açıklanmaktadır. (s. 19 - 22)

Dördüncü bâb: "*Bu bâb tarîkatun makâmıların beyân kılır.*" (s. 23 - 28)

Beşinci bâb: "*Bu bâb ma'rifetün makâmıların beyân kılır.*" (s. 30 - 34)

Altınca bâb: "*Bu bâb hakikatun makâmıların beyân kılır.*" (s. 29)

Yedinci bâb: "*Bu bâb ma'rifetün ma'rûf cevâbın beyân kılır.*" (s. 35 - 49)

Sekizinci bâb: "*Bu bâb şeytân ahvâlin beyân kılır.*" (s. 50 - 57)

Dokuzuncu bâb: "*Bu bâb tevhîdü'l-maârif beyân kılır.*" (s. 58 - 83)

Onuncu bâb: "*Bu bâb Âdem aleyhi's-selâm sıfâtın beyân kılır.*" (s. 84 - 96)

Onbirinci bâb: "*Bu bâb Âdem'ün sıfâtın beyân kılır.*" (s. 97 - 111)

³⁹ M. Esad Coşan'ın çeşitli nüshaları karşılaştırmak sûretiyle meydana getirdiği edisyon-kritikli metin Makâlât'ın asıl metnini tam olarak verdiği için bâbların konularını onu esas alarak verdik.

Bizim yayına hazırladığımız nüshanın bâblarının konuları ve başlıkları şöyledir:

Birinci bâb: Her türlü noksan sıfatlardan münezze olan Hak teâlâ, Âdem'i dört türlü nesneden yarattı ve onun evlâdını da dört bölüğe ayırdı. Bu dört bölüğün her birini dört türlü ibâdete bıraktı. (vr. 2a - 5b.)

İkinci bâb: Şeytanın hallerini açıklar. (vr. 5b - 7b.)

Üçüncü bâb: İnsanın kaç makâmda Tanrı'ya ereceğini bildirir. (vr. 7b - 9b.)

Dördüncü bâb: Tarîkatın makâmlarını beyân eder. (vr. 9b - 10a.)

Beşinci bâb: Ma'rîfet makâmlarını açıklar. (vr. 10a.)

Altıncı bâb: Hakikat makâmını açıklar. (vr. 10a - 11b.)

Yedinci bâb: Ma'rîfetin makâmını beyân eder. (vr. 11b - 14a.)

Sekizinci bâb: Tevhîdü'l-ârif. (vr. 14a - 18a.)

Dokuzuncu bâb: Âdem sıfâtın bildirir. (vr. 18a - 24b.)

Makâlât'ın diğer nüshalarının karşılaştırılması sonucu elde edilen metinle bizim yayına hazırladığımız nüsha arasında tertip bakımından bazı farklılıklar ve atlamalar olduğu anlaşılmaktadır.

Makâlât'ta anlatılan makamlar şu şekildedir:

a. Şerîatta bulunan on makâm:

1. İmân getirmek. "*Ammâ şerî'atun evvel makâmı îmân getürmekdür.*" (vr. 8a) "*Pes Çalab Tangrı'ya inanmak gerek kim îmândur.*" (vr. 8b) "*Hem Tangrı'nun firîştelerine inanmak îmândur.*" (vr. 8b) "*Ve hem Allah hazretinün Kur'ân'ına inanmak gerek ve kitaplarına inanmak îmândur.*" (vr. 8b) "*Kıyâmete inanmak böyle degül kim siz inanmazsınız. Her ne bulursanız halâlden ve harâmdan yirsiz, donanursız. Haksız yire ni'metler yiyüp güvenürsiz. Ya'ni işbu inanmak mıdır kim siz inanursız.*" (vr. 8b, 9a)

2. İlim öğrenmek. "*İkinci makâm ilm öğrenmekdür.*" (vr. 9a)

3. Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücü yetince hacca gitmek, seferberlik olunca kaçmamak ve cenâbetten temizlenmek.

"*Üçüncü makâm zekâtdur, orucdur, güci yiticek hacca varmakdur ve hem gazâdur ve hem cenâbetden arınmakdur. Kavluhû te'âlâ: Akîmu's-sâlâte ve âtü'z-zekâte... ve savm-ı şehri ramazân ve ...hiccu'l-beyti meni's-tetâ'a ileyhi sebîlen ve'l-cihâdu izâ kâne nefîru âmen ve'l-guslu mine'l-cenâbeti min küllihâ.*"⁴⁰ (vr. 9a)

4. Helâl kazanmak ve ribâyı haram bilmek. "*Dördüncü makâm halâl kesb eylemekdür ve ribâyı harâm bilmekdür.*" (vr. 9a)

5. Nikâh kıymak. "*Beşinci makâm nikâh kılmakdur.*" (vr. 9a)

⁴⁰ Ayet ya da hadis değildir.

6. Hayız ve lohusalık hallerine riâyet etmek. "*Altıncı makâm hayzun ve nifâsun nikâhın haram bilmekdür.*" Burada "nikâh" cinsel ilişki olarak anlaşılmalıdır. Nitekim başka bazı nüshalarda bunun yerine cinsel ilişkinin karşılığı olan "cimâ" kelimesi kullanılmıştır. (vr. 9a)

7. Cemâat sünnetine riâyet etmek. "*Yedinci makâm sünnet-i cemâatdur.*" (vr. 9a)

8. Şefkatli olmak. "*Eş-şefekatü mine'l-îmân.*" (s. 9b)

9. Temiz yemek ve temiz giyinmek. "*Dokuzuncu makâm arı geymekdür ve arı yemekdür.*" (s. 9b)

10. İyiliği emredip kötülüğü menetmek. "*Onuncu makâm, emri ma'rûfdur ve yaramaz işlerden sakınmakdur.*" (s. 9b)

b. Tarîkatta bulunan on makâm:

1. Tevbe etmek. "*Tarîkatun evvel makâmı el alup tevbe kılmakdur.*" (vr. 9b)

2. Mürîd olmak. "*Ammâ tarîkatun ikinci makâmı mürîd olmakdur.*" (s. 25)⁴¹

3. Saç kesmek. "*Ammâ tarîkatun üçüncü makâmı saç gidermekdür.*" (s. 26)

4. Nefsi olgunlaştırmak için mücâhede etmek. "*Ve dahi tarîkatun dördüncü makâmı mücâhede etmekdür.*" (s. 26)

5. Hizmet etmek. "*Beşinci makâmı hizmet eylemekdür.*" (s. 26)

6. Korkmak. "*Altınca makâmı Havfdur, ya'ni korkudur.*" (s. 27)

7. Ümîdvâr olmak. "*Yidinci makâm ümîd dutmakdur.*" (s. 27)

8. Hırka, zenbil, makâs, seccâde ve subha (yüz taneli tesbih) gibi emânetlere sahip olmak, onlardan ibret almak ve hidâyete ermek. "*Sekizinci makâmı hırkadur ve zenbildür ve mikrâsdur ve sec-câdedür ve subhadur ve ibretdür ve hidâletdür.*" (s. 27)

9. Nasîhat ve muhabbet sâhibi olmak. "*Dokuzuncu makâmı sâhib-i nasîhat ve sâhib-i mahabbet olmakdur.*" (vr. 9b)

10. Aşk, şevk ve Allah'ın zenginliği karşısında insanın kendini fakir hissetmesi. "*Onuncu makâmı işkdur ve şevkdür ve fakîrlukdur.*" (Vr. 10a)

11. Cân makâmı. "*Onbirinci makâm cândur. Pes cân câna dokunsa şevkile hareket aceb degüldür. Zîrâ kim nasîb-i ilâhîdür. Her kime degse belürse gerekdür.*" (Vr. 10a)⁴²

⁴¹ Bizim verdiğimiz metinde ikinci makâmdan dokuzuncu makâma kadar olan kısım atlanmıştır. Burada örnekler M. Esad Coşan'ın metninden verilmiştir.

⁴² Bu kısım diğer nüshalarda onuncu makâmın devamı şeklindedir. (BKz. M. Esad Coşan, s. 28)

c. Ma'rifette bulunan makâmlar:

1. Edeb. "Ma'rifetün evvel makâmı edebdür." (vr. 10a)
2. Korku. "İkinci makâmı korkudur." (vr. 10a)
3. Perhizkârlık, haram olanlardan sakınma, takvâ sahibi olmak. "Üçüncü makâmı perhizkârlıktur." (vr. 10a)
4. Sabır. "Dördüncü makâmı sabrdur." (vr. 10a)
5. Utanmak. "Beşinci makâmı utanmakdur." (vr. 10a)
6. Cömertlik. "Altıncı makâmı cömerdlikdür." (vr. 10a)
7. Bilgi sahibi olmak. "Yedinci makâmı ilmdür." (vr. 10a)
8. Miskinlik, benlikten geçip kişinin kendini Allah'a vermesi. "Sekizinci makâmı miskînlıktür." (vr. 10a)
9. Ma'rifet sahibi olmak, Allah'ı bilmek. "Dokuzuncu makâmı ma'rifetdür." (vr. 10a)
10. Kişinin kendini bilmesi. "Onuncu makâmı kendüyi bilmekdür." (vr. 10a)

d. Hakîkatta bulunan makâmlar:

1. Toprak gibi mütevâzî ve verimli olmak. "Hakîkatun evvel makâmı toprak olmakdur." (vr. 10a)
2. Bütün herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak. "İkinci makâmı yetmiş iki milleti ayıplamamakdur." (vr. 10a)
3. Elinden gelen her iyiliği yapmak ve yerine getirmek. "Üçüncü makâmı elinden geleni men' itmemekdür." (vr. 10a)
4. Dünyadaki her şeyin ve herkesin kendisinden güvende olması. "Dördüncü makâmı dünyâ içinde yaratılmış nesneye emîn olmakdur." (vr. 10a)
5. Mülkün mutlak sahibi Allah'a karşı itâatkâr olmak, O'na olan muhabbetini göstermek. "Beşinci makâmı mülk ıssına yüz sürüp, yüz suyun bulmakdur. Zîrâ kim vahdet evindedür." (vr. 10a, 10/b)
6. Sohbet etmek ve hakikat sırlarını söylemek. "Altıncı makâmı sohbetdür ve esrâr-ı hakikat söylemekdür." (vr. 10b)
7. Seyr ü sülûka girmek. "Yedinci makâmı seyrdür." (vr. 10b)
8. Sır saklayabilmek. "Sekizinci makâmı sırdur." (vr. 10b)
9. Allah'a yalvarıp yakarmak. "Dokuzuncu makâmı münâcâtur." (vr. 10b)
10. Allah'ın varlığını müşâhede etmek ve O'na ulaşmak. "Onuncu makâmı müşâhededür ve Çalab'a ulaşmakdur." (vr. 10b)

Makâlât bu kırk makâmı belirtmek ve açıklamak amacıyla yazılmıştır. Onun dışındaki kısımlar bunların açıklamaları ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin mü'minler için gerekli gördüğü diğer konuların izahlarıdır. Bazı yerlerde mütercim veya onun tercümesini kaleme alanların yaptığı şerhlerin de olması muhtemeldir. Edisyon-kritikli metne bakıldığında müstensihler tarafından bile bazı açıklamaların ilâve edildiği veya bazı yerlerde kısaltma yapıldığı anlaşılmaktadır⁴³. Buna rağmen yukarıda verdiğimiz kırk makâmın Arapça aslında aynı şekilde yer aldığı, mevcut yazma nüshanın tercümesi ile karşılaştırıldığı zaman bile anlaşılmaktadır⁴⁴. Bu "dört kapı" ve "kırk makâm" Ahmed-i Yesevî'nin Fakr-nâme'siyle de büyük ölçüde benzerlikler arz etmektedir⁴⁵.

Hacı Bektaş-ı Velî, dördüncü kapının onuncu makâmına, yani son makâm olan, "Allah'ın varlığını müşâhede etmek ve O'na ulaşmak." için bu makâmın hepsini tam ve eksiksiz olarak katetmek, hiç birini eksik bırakmamak gerektiğini beyan eder:

"Pes makâm-ı kırk budur kim bildün. Ve dahi yigrek bilürsen eydivir. Eger bu kırk makâmın birisi eksük olursa hakikat tamâm olmaz. Zîrâ kim eksük olur. Meselâ biregü diliyle îmân getürse ve gönliyle inanmazsa, veyâhud oşır u zekât virmese, veyâhud Tangrı hükümlerinden birin bâtil dutsa, veyâhud Muhammed Mustafâ'yı inkâr itse, veyâhud âl-i evlâdun birine nâ-hak dise, dükeli işledüğü amelleri hebâen mensûrâ olur. (....) Pes azîz-i men! Kırk makâmda birisi eksük gerekmez. Zîrâ kim makâmda hiç nesne eksük yok." (vr. 10b, 11a)

Ayrıca bazı makâmlar daha geniş açıklanmış ve onlara özellikle vurgu yapılmış, nasıl davranılması gerektiği izah edilmiştir. Bunlardan Hacı Bektaş-ı Velî'nin hiçbir şeyin eksik bırakılmaması gerektiği hususunda ısrarlı olduğu anlaşılmaktadır.

İlk makâm olan î mânî açıklarken, birçok kelam âliminin birbiriy-le tartıştığı ve kelâm ekollerini birbirinden ayıran î mânî-amel ilişkisine vurgu yapmakta ve î mânînin amelden ayrı olamayacağını belirtmektedir:

"Ammâ tâ'at î mândur. Î mânî tâ'atdur, birbirinden ayrı olmaz. Degme tâ'at î mânî ırmez. Ve hem küfr ma'siyetdür, degme ma'siyet küfre ırmez." (vr. 8a.)

⁴³ Bizim hazırladığımız bu nüshanın bir yerinde şöyle denmektedir: *"Pes kendüyi bilmekliği muhtasar kılalum. Gerçek cânlara bu kadar nutk yiter. Va'llâhu a'lem bi's-savâb."* (vr. 18a)

⁴⁴ Bkz. M. Esad Coşan, a.g.e., s. 112 - 121.

⁴⁵ Bkz. Abdurrahman Güzel, a.g.e., s. 46, 47.

"Pes Çalab Tangrı'ya inanmak gerek kim îmândur ve buyurduğın dutmak îmândur ve 'yığlın' didüğinden yığlınmak, Tangrı'ya inanmakdur." (vr. 8b.)

Tarikat kapısındaki ilk makâm olan tevbenin nasıl olması gerektiği de şöyle anlatılmaktadır:

"İmdi iy mü'minler! Tevbei şöyle kılun kim aceb ola. Pes tevbei şöyle kılun kim menfa'at gele. Zîrâ kim tevbe kılmak peşîmânlukdur ve peşîmanluğun assısı budur kim günâhı az ola, bir özürde satılır. Pes imdi tevekkül ile özri pîşe dutun kim hata'larunuz az ola kurtulasız ve yüzünüz taze ola. İmdi iy mü'minler! Özür dilemek sizden kabul kılmak Tangrı'dan." (vr. 9b.)

Makâlât'ta dikkati çeken bir husus da, her makâmda yapılması gereken şey söylendikten sonra, genellikle bunlarla ilgili âyet, hadis veya kelâm-ı kibâr kabîlinden bir söz getirilmiş olmasıdır. Bunların genellikle âyetler olduğu görülmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu eserinde sadece bu makâmaların neler olduğu ve açıklamalarıyla yetinilmemiş; bunların dışında insanlara çeşitli konularda öğütlerde bulunulmuş, yapılması gereken işler anlatılmıştır.

Makâlât'ın ilk bölümünde inanan insanlar dört grup olarak gösterilmiş, bunların her birinin özellikleri anlatılmış ve yapmaları gereken işler sıralanmıştır:

"Hak subhânehû ve te'âlâ Âdemi dört dürlü nesneden yaratdı ve hem dört gürûh kıldı ve hem dördin dört dürlü tâatda kodı ve dört dürlü halleri ve dört dürlü arzuları vardır. İmdi dört dürlü nesneden kim yaratdı evvel toprakdan ikinci sudan üçüncü oddan dördüncü yilden ve dört gürûh kim kıldı." (vr. 2a.)

Bu dört grubun birincisi "âbid"lerdir. Âbidlerin özellikleri ve yapmaları gerekenler şöyledir:

"Evvel gürûh âbidlerdür kim bunlar şerî'at kavimleridür ve asılları yildendür. Pes yil hem sâfidür hem kavîdür; zîrâ ki yil esmeyince dâneler samanından ayrılmaz ve eger yil esmeyeydi mecmû'ı âlem yiyiden helâk olaydı. İmdi halâl ve harâm mısmıl (temiz) ve murdâr kamusı şerî'at birle ma'lûm olur zîrâ kim şerî'at kapısı ulu kapudur." (vr. 2a.)

"Ammâ âbidlerün tâ'atları namâzdur ve oruçdur ve zekâtdur. Nefîr-i âm (seferberlik) olıcak kaçmayup varmakdur ve hem cenâbetden gusl eylemekdür ve arzuların isteyüp dünyâyı terk idüp âhiret sevmekdür ve halleri birbirin incitmemekdür. Pes kibir, hased, buğz ve buhl, adâvet bunlarda hemândur." (vr. 2a, 2b.)

Dört gruptan ikincisi "zâhid"lerdir. Bunların özellikleri ve yapmaları gerekenler de şöyle sıralanmaktadır:

"Ammâ ikinci gürûh zâhidlerdür. Bunların aslı oddandur. Bunlar tarîkat kavmleridür. Pes od gibi yansalar gerekdür pes her kim bu dünyada kendü özin göyündürse yârin âhiretde dürlü dürlü azâblardan kurtuldu. Pes şöyle bilün bir kez yanan artuk yanmaz." (vr. 2b.)

"Pes zâhidlerün tâ'atı dün gün Tangrı'yı zikr itmekdür ve hem Bismi'llâh yâd kılmakdur ve hem havf (u) recâdur ve dünyâ arzuların terk itmekdür. Âhiret içün ve hâlleri kendü bilülerine hoşnud olmuşlardur. Bilmezler kim kandan geldiler kancaru giderler. Zîrâ kim bunlara hidâyet kapısı açılmadı Tangrı'yı yâd kılmakları kendü cehdleriyledür. Bunların dahi gürûhı hemândan bu kadardur." (vr. 3a.)

Dört gruptan üçüncüsü "ârif"lerdir. Bunların özellikleri ve yapmaları gerekenler de şöyle sıralanmaktadır:

"Üçüncü gürûh âriflerdür. Bunların aslı sudandur ve bunlar ma'rifet kavmidür. Pes su arıdur ve hem arıdııcıdur. İmdi Ârif gerekdür kim arı ola ve hem arıdııcı ola. Eger suâl itseler: "Arısı nedür ve arıtduğı nedür?" Cevâb vir kim: Ârifler katında her sözün üç yûzi vardır ve bir ardı vardır. Pes ayruklar bilmezliklerinden kelimenün ardin söylerler udlu olurlar.

Lîkin ârifler kelimenün yüzin söylerler udlu olmazlar. Pes su arılığı tâhirdür, kangı kaba girerse ol kab gerek kim suya döne pâk ola ve hem kendüden ayruk nesne ana benzemez ve levni ma'lûm olur ve hem murdârı taşra bırağurlar. Pes imdi ârifler arılığı tâhirdür girü aslına varur, birikür. Ve hem ârifler katında şirk murdârdur içlerinde komazlar, daşra bırağurlar, kendülerin arıdurlar.

Pes şöyle bilmek gerekdür kim kendüyi arıtmayan ayrukları dahi arıtmaya. Ammâ şerî'at kavlinde dona ve tene murdâr degse su-

yıla yunicak hem donı ve hem teni arıdur. Ve hem cenâbeti giderür ve andan abdesti revâ olur. Illâ kim ârifler katında ne donı ve ne teni arıdur ve ne cenâbetini giderür ve ne abdesti revâ olur zîrâ kim yuyıcı arı olmayınca yudığı nice arı ola.

Pes imdi âdem gerek suya yaraya ve su gerek abdeste yaraya ve abdest gerek namaza yaraya ve namaz gerek Çalap te'âla'ya yaraya." (vr. 3a, 3b.)

"Pes imdi azîz-i men! Ârif aslı sudandur ârifün içinde murdâr nesne eglenmez ve hem suyun aslı yaşıł gevhendendür ve gevher aslı Çalap Tangrı'nun kudretindendür. Pes anuniçün kim ârifleri Tangrı tebâreke ve te'âlâ sever. Zîrâ kim aslıdur. Pes asıl aslın sevmek aceb degüldür... Ve dahi bilmek gerek kim âriflerün tâatı te-fekkürdür ve hem dünyâyı terk ve ahireti terk itmekdür ve hem nazarla velâyet beklemekdür. Ve hem âriflerün halleri cümle varlığa degşirilmekdür ve hem yavuz endîşe kılmazlar." (vr. 4a.)

Dört gruptan dördüncüsü "muhib"lerdir. Bunların özellikleri ve yapmaları gerekenler de şöyle sıralanmaktadır:

"Ammâ dördüncü gürûh muhiblerdür ve bunların aslı toprakdandur ve toprak teslim-i rızâdur. Pes muhibler dahi teslim u râzı olalar." (vr. 4a, 4b.)

"Ammâ muhiblerün tâ'atı münâcâtdur, seyirdür ve müşâhede-dür ve arzularına irmekdür ve Çalap Tangrı'yı bulmakdur ve kendülerin yavı kılmakdur ve halleri biriküp bir olmakdur." (vr. 4b.)

Büyük mürşid Hacı Bektaş-ı Velî, zikrettiğimiz gruplara ayırarak anlattığı dört grup insanın yerine getirmekle mükellef olduğu şeyleri belirtirken, âbidlerin işlerini anlatırken de gördüğümüz gibi, esas olarak İslâm dîninin temel prensiplerini ortaya koymuştur. Belirttiği diğer hususlar da, yine İslâm âleminde, daha çok tasavvuf çevrelerinde yer etmiş olan dînî olgular ve tasavvufî geleneklerdir. Kırk makâm anlatılırken belirtilen görevler de aynı niteliktedir.

Hacı Bektaş bazı kötü huylarla ilgili de şöyle der:

"İkinci sultân iblîsdür ve hem nefis (6/a) şeytânun nâyibidür ve hem subaşları kibr, hased, tama', öyke, kahkaha ve masharalukdur. Bu yeddi fiil kim söyledün dizdârlardur. Pes yüregün sol kula-

ğında yedi kal'a vardır. Ve her kal'a da bir dizdâr müvekkeldür. Degme bir dizdârun yüz bin subaşı vardır. İmdi haset, buhl, dün-yâyı terk itmeklûkle bunların kamusu sabr itmekle î mân olur. Am-mâ kibrün aslı şeytândur ve meskenet aslı Rahmândur. Pes imdi kaçan kibir gelse meskeneti ana havale kıla. Kaçan hased gelse ilmi havale kıla. Ve hem buhl aslı şeytândur ve cömerdlük aslı Rah-mân'dur. Kaçan buhl gelse cömerdlüğü ana havâle kılmak gerek." (vr. 5b, 6a.)

"Ammâ masharaluk dileğini gülmek sever ve gülmek dileğini gıybet sever ve gıybet dileğini öyke sever ve öyke dileğini tama' sever ve tama' dileğini buhl sever ve buhl dileğini hased sever ve hased dileğini kibir sever ve kibir dileğini ten sever ve ten dileğini hevâ sever ve hevâ dileğini nefis sever ve nefis dileğini iblis sever ve iblis dileğini Hak te'âlâ sevmez.

Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil kim zıkr olundu, birbirine müvekkeldür. Pes on iki fiile iblis müvekkeldür. Pes bu on iki fiil yıkılıp ol on iki nesne yirine yapılmayınca kulum diyen kişiye yol yoktur Çalab'dan yana. Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil ma'rifetün ve hem î mân nun düşmanlarıdır. Akl subaşı şeytân subaşısını yindüğü bunlarınla ma'lûm olur. Bu nesnenün nişânı ol olur kim cân işret-i rûhânî sever ve hem işret-i rûhânî âzâd olmak nişândur.

Hak subhânehû ve te'âlâ buyurur kim "üç kişi üç nesneye söykendi. Benlik da'vîsin kıldı. Âhır helâk oldu. Evvel iblis aleyhi'l-lâ'ne oda dostum didi. İmdi Çalab katında güç yoktur. Dostu dostdan ayırmaz. Âhır iblisi oda yakdı." (Vr. 6b.)

Görüldüğü üzere Hacı Bektaş-ı Velî kırk makâmı katedip hakîkatın son merhalesine ulaşmak için bu kırk makâmın gerektiğini beyan etmiştir. Bu kırk makâmda yapılması gereken şeyler de tek tek belirtilmiştir. Bunların ve insanların yapması gerektiğini bildirdiği hususların hepsinin Allah'ın Kur'an'da emrettikleri, Hz. Peygamber'in söyledikleri ve yaptıkları; ilim, irfan ve kültür tarihimizin büyüklerinin ortak olarak ortaya koydukları şeylerdir. Ahmed-i Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Makâlât arasındaki benzerlikler, kırk makâmdaki benzerliklerde görülmüştü⁴⁶.

⁴⁶ Bu benzerliğin başka örnekleri için bkz. Ali Yılmaz, "Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin İslam Çizgisindeki Bütünlük", Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi), sayı : 9, Bahar 1999, s. 65 - 83.

nasıl bir çalışma yapıldı?

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından başlatılan, halk arasında yaygın olarak okunduğu ve benimsendiği kabul edilen klasik eserleri yayımlama faaliyetleri çerçevesinde, Hacı Bektaş Veli'ye ait Makâlât'ın da yer alması uygun görülmüştür. Başlatılan bu yayın faaliyetinin esası, seçilen eserin metnini ve günümüz Türkçesi ile çevirisini vermek teşkil etmektedir.

Makâlât, daha önce de belirtildiği gibi şimdiye kadar çeşitli şekillerde yayımlanmıştır. Yeniden yayımlanması tekrar olarak kabul edilebilir. Ancak Türkiye Diyanet Vakfı'nın başlattığı yayın serisi içerisinde Makâlât'ın da bulunması, seriye hem anlam kazandıracak, hem de değer katacaktır.

Bu anlam kazandırıcı ve değer katıcı halkanın zincirdeki yerini alması için bu çalışma yapılmıştır. Tekrardan kurtulma ve bir ölçüde orijinallik kazanması için, şimdiye kadar yayımlananların içinde yer almayan bir nüsha seçilmiştir. Bu nüshanın bu özelliğinin yanında farklı bir özelliği daha vardır ki, o da Hacı Bektaş evlatlarından Veliyettin Ulusoy'a ait olmasıdır.

Bizim çalışmamız üç kısımdan meydana gelmiştir: 1. Orijinal metnin günümüz alfabesiyle yazılmış şekli. 2. Bu metnin günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş şekli. 3. Orijinal metin.

Metnin okunuşunda:

Orijinal Metin tıpkı basım olarak yer alacağı için transkripsiyon işareti kullanılmamıştır.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun heceler (^) işaretiyle gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça tamlamalar usulüne uygun olarak yazılmıştır.

Metin harekeli olduğu için, okunuşlar harekelerin yönlendirmesine göre yapılmış, bir kelimenin teleffuzu başka türlü biliniyor ise bile, metindeki telaffuz şekli tercih edilmiş; böylece metnin kendi devrinin özelliklerini yansıtan dil yapısı aynen muhafaza edilmiştir.

Orijinal metin aynen yer aldığı için, âyet, hadis veya kelâm-ı kibâr gibi Arapça metinler günümüz alfabesiyle yazılmış, âyetlerin sûre numaraları, hadislerin bulunabilmişse kaynakları tespit edilmiştir. Kaynağı bulunamayan sözlerin durumu da dipnotta belirtilmiştir.

orijinal metin,
transkripsiyon
ve sadeleştirme

[illegible]

Hâzihî Makâlât-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî

(Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz ve rahmetu'llâhi teâlâ)

Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm.

lb

Şükr ü minnet ü sipâs ol Tanrı tebâreke ve teâlâ hazretine olsun kim biz bîçâre kulların yokdan var eyledi ve dahi bizlere îmân ve İslâm rûzı kıldı ve dahi cümle mahlûkâtun rızkların ma'lûm ve maksûm kıldı. Ve dahi selâm ve salavât ol peygamberler ulusına ve mürseller serverine olsun kim dükeli âlemi anun dostluğına yarattı ve dahi ol hazret-i Resûlün âline ve evlâdına ve ashablarına olsun kim yigrek kavmlerdür ve arı ehillerdür ve selleme teslîmen kesîrâ. Ve hem ol pâdişâh-ı âlem Tanrı İslâm ehlinün ol mu'teber rûhların âhiretde merhûm ve mağfûr kıldı. Çün selâm ve salavât ol Resûlu'llâh Hazretine ve âline olduktan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü ve Makâlât ıssı ve şer'at suyu ve tertîb-i ma'rifet ve genc-i hakîkat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ı ma'lûm Sultân Hacı Bektâşî el-Horasânî - Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz - ol dîn çırâğı îmân nurunun yağı

Bu Risâle, Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî (Allah onun yüce sırlarını mukaddes kılsın)'nin şerefli Makâlât'ıdır.

Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla ve Yüce Allah'ın rahmetiyle. Biz çaresiz kulları yoktan var eden Tanrı teâlâ hazretlerine hamd, şükür ve minnet olsun. O, bizlere iman ve İslâm'ı nasip ettiği gibi diğer bütün varlıkların rızıklarını da belirleyip her birine ayrı ayrı paylaştırdı.

Salât ve selâm da önce, Allah teâlânın bütün âlemi onun sevgisi yüzünden yarattığı peygamberlerin ulusu ve rasûllerin reisi Hz. Peygamber'in üzerine; sonra da onun arı ve tertemiz Ehl-i Beyt'ine; en üstün kavim olan evlâdına ve ashâbına olsun. Çünkü bütün kâinâtın padişahı olan Tanrı, bu itibarlı Müslümanların ruhlarını ahirette rahmetine erdirmiş ve bağışlamıştır.

Allah'ın rasûlüne, onun Ehl-i Beyt'ine salât ve selâm getirdikten sonra: Sözleri esrarlı, konuşmaları hoş ve tatlı, güleç yüzlü, Makâlât sâhibi, şer'at askeri, marifete bürünmüş, hakikat hazinesi, yüce makama erişmiş, cehâleti sevmeyen ve her türlü ilim hazinelerinin de sâhibi olan, din meşalesini elinde tutan ve âdetâ kandil gibi olan imân nurunun yağı, erenlerin durağı Horasanlı Sultan Hacı Bektaş (Allah onun sırlarını mukaddes eylesin) de şöyle buyurmaktadır:

2a

ve erenlerün durağı böyle beyân kılır kim:

I.BAB: Hak subhânehû ve teâlâ Âdemi dört dürlü nesneden yarattı ve hem dört gürûh kıldı ve hem dördin dört dürlü tâatda kodı ve dört dürlü hâlleri ve dört dürlü ârzûları vardır. İmdi dört dürlü nesneden kim yarattı evvel topraktan ikinci sudan üçüncü oddan dördüncü yilden. Ve dört gürûh kim kıldı:

Evvel gürûh: Âbidlerdür kım bunlar şerî'at kavimleridür ve asılları yil-dendür. Pes yil hem sâfidür hem kavîdür zîrâ ki yil esmeyince dâne-ler samanından ayrılmaz ve eğer yil esmeyeydi mecmû'-ı âlem yi-yiden helâk olaydı. İmdi halâl ve harâm mısıml ve murdâr kamusı şe-rî'at birle ma'lûm olur zîrâ kim şerî'at kapısı ulu kapudur. Nitekim Çalap -*celle celâluhû*- cümle nesnenün varluğun Kur'ân içinde yâd kıldı. Kavlühû teâlâ: *Lâ ratbin velâ yâbisin illâ fî kitâbin mübîn*.¹

Pes imdi azîz-i men! Key sakınmak gerek ki Çalab teâlâ buyuruğun cehl eyleyüp komamak gerek ve yığlın didüğünden yığlınmak gerek. Pes imdi Âdem olanlar kendülerin tiz ulu bileler ve bu resme olan ki-şilerün amelleri ne idüğün ma'rifet gelüben cânı diri kıldığı yerde yâd kılâgôr inşâ'allâhu teâlâ. Ammâ âbidlerün tâatları namâzdur ve oruç-dur ve zekâtdur. Nefîr-i âm olıcak kaçmayup varmakdur ve hem ce-nâbetden gusl eylemekdür ve ârzûların istemeyüp dünyâyı terk idüp âhiret sevmekdür ve hâlleri birbirin

¹ En'am, 6/59.

¹⁴² En'am, 6/59.

BİRİNCİ BÖLÜM

Her türlü noksan sıfatlardan münezze olan Hak Teâlâ, Âdem'i dört türlü nesneden yarattı ve onun evlâdını da dört bölüğe ayırdı. Bu dört grubun her birini dört türlü ibâdete bıraktı. Yine bunların her birinin kendine mahsus dört türlü halleri ve dört türlü arzuları vardır. Şimdi, Âdem'i yarattığı dört türlü nesne şöyledir: İlkönce topraktan, ikinci ola-rak sudan, üçüncü olarak ateşten, dördüncü olarak rüzgardan.

O'nun ayırdığı dört bölük insan şunlardır:

İlk bölük, "*âbidler*" dir.

Bunlar, "şeriat" topluluklarıdır ve asılları rüzgardandır. İşte bu rüzgar hem temizdir hem de güçlüdür. Çünkü rüzgar esmeyince ekin tânele-ri samanından ayrılmaz ve eğer rüzgar esmeseydi bütün dünya koku-dan mahvolurdu. O halde helal ve haram, temiz ve murdar hepsi şeri-at ile bilinir. Zîrâ şeriat kapısı yüce kapıdır. Nitekim Allah (c.c) bütün nesnelerin varlığını Kur'an'da zikr etmiştir. Yüce Allah buyurmuştur:

"Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." ¹⁴²

Öyle ise ey azizim! Yüce Allah'ın buyurduklarını bilgisizlik edip bırak-mamalı ve bunlardan çok sakınmak gerekir. O'nun "*sakının*" dediğin-den sakınmak gerekir. Öyleyse, Âdemoğulları kendilerini büyük bilsin-ler; böyle kişilerin amellerinin ne olduğunu "marifet" konusu gelip ca-nı dirilttiği yerde inşallah hatırlayabilirler. Âbidlerin ibâdetlerine gelin-ce namazdır, oruçtur, zekattır; savaş için askere çağırıldığında kaçma-yıp savaşa gitmektir. Ve hem de cünüplük durumunda gusl abdesti al-maktır. Kendi arzularının peşinden gitmeyip, dünyayı terk edip, ahire-ti sevmektir. Bu grubun hallerinden biri de birbirlerini

وَاَنْزَلْنَاكَ طَرَايَ بُوَيْلَه بِيَاذَ وَاَوْرِيْمَرْ حَوْسُجَانَه وَتَعَالَى آدَمِي دُورْت
 دُورْلُو خَشْدَن بَرْتَدِي وَهَسَر دُورْت كُورَه قَلْبِي وَخَم دُورْدِين
 دُورْت دُورْلُو طَاعَتَن قُودِي وَدُورْت دُورْلُو خَالَلِي وَدُورْت
 دُورْلُو آزَرَلِي وَاد دُورْ اِيْمَدِي دُورْت دُورْلُو خَشْدَن كِيم
 بَرْتَدِي اَوَّل صَبْر اَقْدَن اَكْبَحِي صُودَن اَوْجَحِي اَوْدَدَن دُورْدُجَحِي
 بِلَدَن وَدُورْت كُورَه قَلْبِي اَوَّل كُورَه غَايِد لَزْدَكَم نَوْتَر شَرِيعَت
 قَوْمِلِيدُورْ وَاصْلَلِي بِيْدَن دُورْ پَن يِل هَسَر صَافِيْدُورْ هَر قُودُورْ نِيْزَاكَم
 يِل اَسْمِيْجَه ذَانَه كَر صَمَانِيْدَن اِيْوَلْمُزْ وَكَر يِل اَسْمِيْدِي مَحْمُودُورْ
 عَالَم بِيْدَن هَلَاك اَوَّلِيْدِي اَمْدِي حَلَال وَخَر اَمْرُ مِشَل وَنُورَان
 قُودَمِي شَرِيعَت بَر لَه مَع اَمْر اَوْر اِيْر اَلِيْم شَرِيعَت قُودَمِي اَوْنُ قُودُورْ
 قَسَم كِي حَلَل جَزَا لَه جَمْلَه نَشْدَن وَار لَقِيْن قُرْآن اِيْمَدَه يَاد قَلْبِي
 قَوْلَه تَعَالَى **لَا رَحْمَه وَلَا نَارَ اِلَّا فِي كِتَابِ مَبْدُورِ** سَمِْدِي عَزِيْز
 مَعْنَى مَحْمُودُورْ كَر كَجَلَك تَعَالَى بُوْرِي وَعِيْن كَجَهْد اَنْزَب قُودُورْ
 كَرَك وَبَغْلَان دِيْدُورْ كِيْدَن يَخْلُق كَرَك مَسْ اِيْمَدِي آدَم اَوَّلِيْدِي
 لَنْدُورِيْن نِيْز اَوْلُو بَلَه لَز وَبُوْر شَمْد اَوْن كِشَلُوك عَمَلَلِي نَه اِيْدُورِيْن
 مَعْرِفَت كَلُوبَن حَافِي دِيْمِي قَلْدُورِي يَزْدَه يَاد قَوْلَه كُور اَنْشَاء الله تَعَالَى
 اِنَّا عَابَدُوكُمْ اَمَّا عَذَابِيْ عَمَّا رُفُوْر اَوْر اِيْمَدَه وَر كَانْدُور اَعْبَادُوكُمْ اَوْبَحِي
 تَعْمِيْرَت وَار مَقْدُور وَشَمْعَانِيْدَن سَل كِيْدَن اَوْر اِيْمَدَه
 اَسْمِيْوَت دُورْت اِيْمَدَه اِيْمَدَه اِيْمَدَه اِيْمَدَه اِيْمَدَه اِيْمَدَه اِيْمَدَه

انجمن کد ر بزرگ برسد بعض و بخل عداوت بوندده بواند
 اما کچی کووه زاهد زرد بونرک آنچه او دندور بونرک طریقت قوم
 بن او دکی یا سلسل کد ر بلی هر کیم بود نیاد کد و زیر گویند
 یارین آخرت دوزلود و رلوعدا بلدن قور تادی بش شویله یلک
 کن یاقن آیوق یا نمر قوله تعالی **وَقُوْدَعَانِیْ وَنَجِیْ**
اَعْدَدْتُ لِّلْکَافِرِیْنَ زنده کیم عیسی پیغمبر عم نه رجه یور رن
 بر داغ دینه کلدی صوبولدی ایچدی الاکیم اولد و آسی ایدیب
 و هم اول داغ دمبدن دتر دی بش عیسی عم مال دلیله اولد
 صور دی بوضونه ایچون آجید و سون نه ایچون دمبدن دتر سین
 دیدی اول داغ ایتدی یاروح الله شویله بیل کلکیم موسی پیغمبر
 زماندن بریکت کز کن ناکاه بوا زایه کلدی و بوایتی او قدی
وَقُوْدَعَانِیْ وَنَجِیْ **اَعْدَدْتُ لِّلْکَافِرِیْنَ** بش بوایت
 نوریتن و زبوره و انجیل و فرقان و ازمرد دیدی پیر عیسی
 عم ایتدی و انجیل و فرقان و توریته و زبوره و دخی بوایت
 و از د دیدی بر اول داغ ایتدی انجیل سنک و فرقان محمد
 مصطفی کد ر دیدی ایدی یاروح الله دعاک مستجابدر دعاقل کیم
 حق تعالی بزی دتر مکدن آزاد قلسون دیدی پیر عیسی عم دعاقل دی
 شولق ساعت اول داغ دتر مکدن دوز دی و هم آبی صوبی دخیب
 و ائل اولدی آدن اول داغ ایتدی یاروح الله دم ایچمن برید
 وار دز تابنی اسرائیل زماندن برو قان بر کیم محمدی کد

incitmemekdür. Pes kibir, hased, buğz ve buhl, adâvet bunlarda hemândur. Ammâ ikinci gürûh: *Zâhidler*dür. Bunların aslı oddandır. Bunlar tarîkat kavmleridür. Pes od gibi yansalar gerekdür. Pes her kim bu dünyâda kendü özin göyündürse yarın âhirette dürlü dürlü azâblardan kurtuldi. Pes şöyle bilün bir kez yanan ayruk yanmaz. Kavlühü teâlâ: *Vekûdühe'nnâsû ve'l-hicâratû u'iddet li'l-kâfirîn*.² Nitekim İsâ peygamber (a.s.) teferrücdde yürürken bir dağ dibine geldi. Su buldı, içti. İllâ kim ol su acı idi ve hem ol dağ dem-be-dem ditrirdi. Pes İsâ (a.s.) hâl diliyle ol dağa sordı: -Bu su ne içün acıdır? Ve sen ne içün dem-be-dem ditrersin? didi. Ol dağ eyitdi: -Yâ Rûhu'llâh! Şöyle bilgil kim Mûsâ peygamber zamânından bir yigit gezerken nâgâh bu araya geldi ve bu âyeti okudu: *Vekûdühe'nnâsû ve'l-hicâratû u'iddet li'l-kâfirîn*,³ -"Pes bu âyet Tevrât'da ve Zebûr'da ve İncil'de ve Furkân'da var mıdır?" didi. Pes İsâ (a.s.) eyitdi: -"İncil'de ve Furkân'da ve Tevrât'da ve Zebûr'da dahi bu âyet vardır." didi. Pes ol dağ eyitdi: -"İncil senün ve Furkân Muhammed Mustafâ'nındur." didi. -"İmdi Yâ Ruhû'llâh! Du'ân müstecâbdur, du'â kıl kim Hak teâlâ bizi ditremekden âzâd kılsun." didi. Pes İsâ (a.s.) du'â kıldı. Şolok sâat ol dağ ditremekden durdı ve hem acı suyu dahi tatlı oldu. Andan ol dağ eyitdi: "Yâ Ruhû'llâh! Benüm içümde bir Pîr vardır. Tâ Benî İsrâîl zamânından berû kalmışdır kim Muhammed'i göre

² Bakara, 2/24.

³ Bakara, 2/24.

incitmemeleridir. Bunun yanında büyüklenme, kıskançlık, nefret, cimrilik ve düşmanlık bunlarda her an görülür.

İkinci bölük, zâhidlerdir. Bunların aslı ateşstendir ve bunlar "tarîkat" topluluklarıdır. Bundan dolayı ateş gibi yansalar gerektir. İşte her kim bu dünyâda kendi nefsinı yakarsa, yarın ahirette türlü türlü azablardan kurtulur. Hasılı şöyle bilin ki bir kez yanan artık bir daha yanmaz. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: ".... yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem, kâfirler için hazırlanmıştır." ¹⁴³

Nitekim İsâ Peygamber (aleyhi's-selâm) de gezinti esnasında yürürken bir dağın dibine geldi. Su buldu ve içti. Ancak su acı idi ve dağ da devamlı titriyordu. Bunun üzerine İsâ (a.s.) hal diliyle o dağa sordu:

- Bu su niçin acıdır? Ve sen niçin devamlı titriyorsun?

O dağ şöyle seslendi: - Ey Rûhullah! Şöyle bil ki; Mûsâ peygamber zamanında bir genç gezerken ansızın buraya geldi ve bu âyeti okudu:

"Kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının." ¹⁴⁴ - "Peki bu âyet Tevrat, Zebur, İncil ve Furkan (Kur'ân)'da da var mıdır?" dedi. Bunun üzerine İsâ (a.s.) cevap verdi:

- İncil'de, Furkan'da, Tevrat'ta ve Zebur'da da bu âyet vardır.

Bunun üzerine o dağ şöyle söyledi:

- İncil senin, Kur'an Muhammed Mustafa'nındır. Öyleyse Ey Rûhullah! Senin duan kabul edilir; dua et de yüce Allah bizi ditremekten kurtarsın. Bunun üzerine İsâ (a.s.) dua etti. Tam o sırada dağın titremesi durdu. Acı suyu da tatlı hale geldi. Sonra dağ şöyle dedi:

"Ey Rûhullah! Benim içimde tâ İsrailoğulları zamanından kalan bir pîr vardır; Muhammed'i veya ümmetini görmek ister."

¹⁴³ Bakara, 2/24.

¹⁴⁴ Bakara, 2/24.

makalat

3a

veyâhud ümmetin göre. Lîkin ol yigit kaçan kim, kavluhû teâlâ:

*fe'tteku'n-nâra'lletî vekûdüha'n-nâsü ve'l-hicâratü*⁴

âyetin okıdı. Pes bu yir dün gün ağlardı. Bu acı su anun göz yaşıdır. Ve hem bu pîrün gözi yaşı çok sulara karışdı. Acı kıldı. İmdi meğer senün du'ân berekâtından ağlamaklığı sâkin oldı. Ve hem acı sular dahi datlu oldı. Pes İsâ (a.s.) çün kim bu heybeti gördi, ibrete kaldı. Dünyâluk da bir kiçküli ve bir asâsı vë bir sûzeni vâr idi. Anı dahi yabâna bırakdı. İmdi aziz-i men! Bu dünyalık irkenler dürlü dürlü azâbdan nite kurtılalar. Hazret-i Muhammed (a.s.) buyurur: *ed-dünyâ bahrun amîkun kesîrun' [mine]'n-nâsi...*⁵ Ma'nisi budur kim: Dünyâ bir derin denizdür. Âdemîler anun içinde gark olmuşlardır. Pes zâhidlerün tâatı dün gün Tann'ıyı zikr itmekdür ve hem *Bi'smi'llâh* yâd kılmakdur ve hem havf (u) recâdur ve dünyâ ârzûların terk itmekdür, âhiret içün ve hâileri kendü bilülerine hoşnud olmuşlardır. Bilmezler kim kandan geldiler kancaru giderler. Zîrâ kim bunlara hidâyet kapısı açılmadı Tann'ıyı yâd kılmakları kendü cehdleriyle. Bunların dahi gürûhı hemân bu kadardur. Üçüncü gürûh: *Ârifler*dür. Bunların aslı sudandur ve bunlar ma'rîfet kavmidür. Pes su arıdur ve hem arıdıcıdur. İmdi ârif gerekdür kim arı ola ve hem arıdıcı ola. Eğer suâl itseler: "Arısı nedür ve arıduğı nedür?" Cevâb vir kim: 'Ârifler katında her sözün üç yüzi vardır ve bir ardı vardır. Pes ayrıklar bilmezliklerinden kelimenün ardin söylerler udlu

⁴ Bakara, 2/24.

⁵ Bu metin hadis kaynaklarında geçmemektedir.

¹⁴⁵ Bakara, 2/24.

¹⁴⁶ Bu metin hadis kaynaklarında geçmemektedir.

O genç yüce Allah'ın, '*Kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının*'¹⁴⁵ âyetini okudu. Bundan sonra o yer, gece gündüz ağlar. İşte bu acı su onun gözyaşıdır. Ve hem bu pîrin gözyaşları çok sulara karıştı, onları da acılaştırdı. Meğer şimdi senin duan bereketinden ağlaması durdu. Acı sular dahi tatlı oldu.

Bunun üzerine İsâ (a.s.) bu büyüklüğü gördü, ibret aldı. Dünyalık olarak bir keşkülü, bir asası bir de iğnesi vardı. Onları da başkalarına bıraktı. Şimdi ey azizim! Bu dünyalık biriktirenler türlü türlü azaptan nasıl kurtulurlar? Nitekim Hz. Muhammed (a.s.) buyurur:

*"Dünya, derin bir deniz gibidir. İnsanların çoğu bu denizde boğulurlar."*¹⁴⁶

Bundan dolayı, zahidlerin ibadeti gece gündüz Tann'ıyı zikretmektir ve *Bi'smi'llah* demeyi hatırdâ tutmaktır. Aynı zamanda korku ve ümit [arasında bulunmaktadır] ; ahiret için dünya arzularını terk etmektir. Bunlar kendi bilgileriyle hoşnut durumdadırlar. Nereden gelip nereye gittiklerini bilmezler. Zira bunlara hidayet kapısı açılmadı. Tann'ıyı hatırlamaları kendi gayretleriyle. Bunların bölüğü de böylece bu kadardır.

Üçüncü bölük, *Ârifler*dir.

Bunların aslı sudandır ve bunlar "*ma'rîfet*" topluluğudur. İşte bu su temiz ve temizleyicidir. O halde ârife de hem temiz olmak hem de temizleyici olmak gerektir. Eğer, "*Âriflerin temizi ne demektir ve temizlediği nedir?*" diye sorarlarsa şöyle cevap ver: Ârifler katında her sözün üç ön yüzü, bir ardı vardır. Öyle olunca ârif olmayanlar bilmediklerinden dolayı sözün ardını söylerler, mahcup olurlar.

ويا خود اَمَتين كوره ليكن اوليكت چي كيم توانه دالي فاقوا الناس
 الناس التي وقور هه الناس والمجاهدة آيتين اواري نه بويرون
 كره انوردي بويجي صوانك كوزي ياشيدو و هم بويرون كوزي ياشي خورق
 صولامه قوردي آجي قلدي امدي مكر سنك هه لك نه كانه روت اغملقي
 راكي اواري و هم آجي صولر دجي داتوا وادي كس عيسه عم چو نكيم
 بويهي كزي عير ته قالدي دنيا لكه بر كچكولي و بر عصابي و بر
 سر آي و زايدي آي دجي بيانه برا قوري امدي عن بر من بو دنيا لك بر كك
 دوزو دوزو عدا دت نه قور تله لر حضا بر حضا ديم بوزو الدنيا
بحر حقيق كثير الناس يفرق فيها معني بوزو كيم دنيا بر دزي
 دكيه دوزو دوزو انك ايجده غرق اولمشلر دز بر نه دوزو طاعتي دوزو
 كون تنكرف دكر ايم كدو و هم بيمر الله ياد قلمقدو و هم خوف
 رها دوزو دنيا اوزو لوت ترك ايشك دز اخوت ايجو و و خالدي كدو
 باو بر نه خوشنود اولمشلر دز بيلر از كيم قندن قلدير قندو كدو
 زير اكيه بونلر هدايت قوسي اچلدي تنكرو ياد قلمقاري
 كندو و جهر لريله دز بونلر دجي كويي همان نو دوزو ام جيجي
 كدو و معارف دز بونلر اچي صود دوزو و بونلر قور قور
 نه جويي دوزو و هم ارج دوزو اموي عارف كدو كيم آري اوله
 قور آري دجي اوله آري ايتن آري دوزو و دوزو دوزو
 جويي دوزو و هم عارف دوزو و دوزو اوچ بويي و دوزو
 و دوزو دوزو و دوزو دوزو دوزو دوزو دوزو دوزو

اولور لر یی عار فلر کله نیک یوزین سندیله اولور اولور لر
 کس صواریلو یی ظاهر دد قافی قایه کیزمه اول قای کرک کینه
 صویه دونه پالک اوله وهم کندی و دق آروق کینه اکا بکن مزولوی
 مغاوه اولور وهم مرداری طشهر براغور لر یی ایوی عار فلر لر یی
 ظاهر دکر کواصلنه وادور بریکور وهم عار فلر قشده شکر مردار
 اینجورنه قیزلر د اشره براغور لر کندی و لوت آدیدور لر یی شوبه
 ییلاک کرکدر کیم کندی آردمان آبر و قلی دخی اینه اما
 شبعه قوتلر دونه و تنه مردار دگنه صویه یو پیچتم دوی
 وهم یی آریور وهم جنای کیدر وادان آبدستی روا اولور الا
 کیم عار فلر قشده نه دوی و نه یی آریور و نه جنای کیدر و نه
 آبدستی روا اولور زیر کیم یو پیچ آری او یکنه یو دخی یینه آری اوله
 لر آری آدم کرک صویه بریه و سو کرک آبدسته بریه و آبدسته
 کرک نمازه بریه و نماز کرک طلب تعالی بریه بریه نته یتم سو سجا
 تعالی یور و کیم و یی یور یی یاد قیلد و دلنه یی بر کا ضاع
 یعد و یاد کیم طاعیم یور یتم معرفتم ییلاک کس عزیز یی صف
 کرک کیم آدم آریسز اولوغنه سبک بود کیم اینجه شیطان
 قیل اولدو عیون در اگر اینکمر سکی برقه سوچی قوی و اغیز ترک
 ایت کرک اینجه قوی اول قایک کونک ادر کورده شری یور ییلاک
 ماحی بیانی سوچیدر مردار دد وهم بر قوی یور دامله سوچی
 دامله اول قیونک صوف بر کزدن چهر سلسر یانه و کده له

olurlar. Lâkin ârifler kelimenün yüzün söylerler udlu olmazlar. Pes su arıluğî tâhirdür, kangı kaba girerse ol kab gerek kim suya döne pâk ola ve hem kendüden ayruk nesne ana benzemez ve levni ma'lûm olur ve hem murdârı taşra birağurlar. Pes imdi ârifler arılığı tâhirdür girü aslına varur, birikür. Ve hem ârifler katında şirk murdârdur içlerinde komazlar, daşra birağurlar, kendülerin arıdurlar. Pes şöyle bilmek gerekdür kim kendüyi arıtmayan ayrukları dahi arıtmaya. Ammâ şer'at kavlinde dona ve tene murdâr değse suyla yunicak hem donı ve hem teni arıdur. Ve hem cenâbeti giderür ve andan abdesti revâ olur. İllâ kim ârifler katında ne donı ve ne teni arıdur ve ne cenâbetini giderür ve ne abdesti revâ olur. Zîrâ kim yuyıcı arı olmayınca yudığı nice arı ola. Pes imdi âdem gerek suya yaraya ve su gerek âbdeste yaraya ve âbdest gerek namâza yaraya ve namâz gerek Çalap teâlâ'ya yaraya. Nitekim Hak sübhânehü ve teâlâ buyurur: "Değme dil mi yarar beni yâd kılmağa ve değme ten mi yarar bana tâat kılmağa veyâ değme tâat mı yarar benim ma'rifetüm bilmeğe."⁶ Pes azîz-i men! Key sakınmak gerek kim âdem arısız olduğuna sebep budur kim içinde şeytân fi'li olduğındur. Eğer inanmazsan bir kaba süçi koy ve ağzın berk it, deniz içinde koy. Ol kabun günde on kez daşrasın yursan tâ hattâ bayağı süçidür murdârdur ve hem bir kuyuya bir damla süçi damsa ol kuyunun suyun bir kezden çıkarsalar, yabana dökseler

⁶ Bu ifadeler âyet değildir.

Ancak ârifler, sözün ön yüzünü söylerler, utanılacak şey söylemezler. Bundan dolayı suyun temiz olması demek, aynı zamanda temizleyici olması demektir. Hangi kaba girerse o kap su gibi temiz olur. Hem de kendisinden başka nesne ona benzemez, rengi bilinir ve hem de murdar olanı dışarı bırakırlar. O halde, âriflerin temiz olması aynı zamanda temizleyici olması demektir. Geri aslına döner, birikir. Ve hem ârifler katında şirk murdardır. İçlerinde koymayıp dışarı bırakırlar, böylece kendilerini arıtıp, temizlerler. O halde şöyle bilmek gerekir ki, kendisini temizleyemeyen başkalarını da temizleyemez. Şu kadar ki şeriat sözüne göre; elbiseye ve vücuda pislik değse su ile yıkanınca hem elbise hem de vücut temiz olur. Hem cünüplüğünü giderir ve sonra abdestli olur. Aksi halde ârifler katında ne elbisesi ne de vücudu temizdir. Ne cünüplüğünü giderir ne abdesti olur. Zira yıkayıcı temiz olmayınca yıkadığı nasıl temiz olsun?

O halde şimdi, insan suya yaramalı, su abdeste yaramalı, abdest namaza yaramalı. Allah'a ulaşmak için namaz lazım. Nitekim noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah buyurur: "Her sıradan insan beni anmaya layık değildir. Her vücut bana ibadet edemez. Her sıradan ibadet de benim marifetimi bilmeye yaramaz."¹⁴⁷

O halde ey azîzim! Çok sakınmak lazımdır ki, insanın pis olmasının sebebi içinde şeytan fiili bulundurmasıdır. Eğer inanmazsan bir kaba içki koy, ağzını sıkıca kapat ve denizin içine bırak. O kabın dış kısmını günde on kez yıkasan kabın içindeki yine içkidir, pistir. Yine bir kuyuya bir damla içki damlasa, o kuyunun suyunu bir defa çıkarıp başka yere dökseler,

¹⁴⁷ Bu ifadeler âyet değildir.

4a

ve ol su dökülen yerde ot bitse ve ol otu koyun yise ehl-i takvâ kavlinde ol koyunun eti harâmdur. Sebeb ne için? İçinde şeytân fi'li olduğu için oldu. Kavlühü teâlâ: *Yâ eyyühe'llezîne âmenû inneme'l-hamru ve'l-meysiru ve'l-ensâbu ve'l-ezlâmu rıcsun min ameli's-şeytânî fe'tenibûhu le'allekum tuflihûn.*⁷ Pes imdi bir damla süçi kuyuya damladığı için suyun hep arıtmak gerek ve ol su döküldüğü yerde biten otı koyun otladığı için eti harâm olur. Sebeb: İçinde şeytân fi'li olduğu için. Pes vay sana kim içünde *kin, hased, buhl, tama', öyke ve gıybet ve kahkaha ve masharaluk* ve bunca şeytân fi'li olduğu için suya yunup nite arınasın. Şöyle bilgil kim arınmazsın. İmdi bu didüğümüz sekiz dürlü nesnenün birisi bir kişide olsa cümle tâatı hebâen mensûr olur. Ve iy eğer sekiz dürlüsü dahi bir kişide olsa pes şeytân-ı mutlak ol kimesnedür ve hem şeytânun şeytânluğı hod bu sekiz dürlü nesne ile ma'lûm olur. Pes imdi azîz-i men! Ârif aslı sudandır ârifün içinde murdâr, nesne eğlenmez ve hem suyun aslı yaşılv gevhendendür ve gevhâr aslı Çalap Tanrı'nun kudretindendür. Pes anuniçün kim ârifleri Tanrı tebâreke ve teâlâ sever. Zîrâ kim aslıdur. Pes asıl aslın sevmek aceb degüldür. Ve dahi âriflerün er kendü özin bildüğü yerde yâd kılavuz inşâallâhu teâlâ. Ve dahi bilmek gerek kim âriflerün tâatı tefekkürdür ve hem dünyâyı terk ve ahireti terk itmekdür ve hem nazarla velâyet beklemekdür. Ve hem âriflerün halleri cümle varlığa değşirilmekdür ve hem yavuz endişe kılmazlar. Bunların dahi gürûhı bu kadar hemendür. Ammâ dördüncü gürûh: *Muhibler*dür ve bunların aslı topraktandır ve toprak teslim-i rızâdur. Pes muhibler dahi teslim u ırâzı olalar.

⁷ Mâide, 5/90.

¹⁴⁸ Mâide, 5/90.

o suyun döküldüğü yerde ot bitse ve o otu koyun yese takva ehlinin sözüne göre o koyunun eti haramdır. Bunun haram olmasının sebebi nedir? İçinde şeytan fiili olmasındandır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur :

*"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."*¹⁴⁸

O halde, kuyuya bir damla içki damladığı için suyun tamamını boşaltmak gerektiği gibi o boşaltılan suyun döküldüğü yerde biten otu yiyen koyunun eti de haram olur. Sebeb: İçinde şeytan fiili bulunduğu için. Öyle ise vay sana ki, içinde: kin, haset, cimrilik, tamahkarlık, öfke, gıybet, kahkaha, maskaralık ve bunca şeytan fiili olduğu halde suyla yıkanıp nasıl temizlenip arı olacaksın! Şöyle bil ki: Aslâ arınamazsın.

Şimdi bu dediğimiz sekiz türlü nesneden birisi bir kişide olsa bütün ibadeti boşa gider. Ve eğer bu sekiz nesnenin hepsi birden bir kişide olsa o kimse mutlaka şeytandır. Hem zâten şeytanın şeytanlığı bizzat bu sekiz türlü nesne ile belli olur.

Bundan dolayı ey benim azizim! Ârifin aslı sudandır; içinde murdar bir şey barınamaz. Ayrıca suyun aslı yeşil mücevherdendir. Mücevherin aslı Allah'ın kudretindendir. Bundan dolayıdır ki ârifleri yüce Allah sever. Çünkü onların aslı O'ndandır. Aslın kendinden geldiği aslını sevmesine şaşılmaz. İnşallah bundan başka, ârifleri, kişi kendi nefsini bildiği yerde hatırlatırız.

Yine bilmek gerektir ki, âriflerin ibadeti hem tefekkürdür, hem de dünya ve ahireti terk etmektir. Bunların yanında birilerinin kendilerine nazar edip, onlardan velayet beklemektir. Ve hem de ârifler içinde bulundukları hallerini bütün varlığa değışirler; bundan da kötü bir endişeye kapılmazlar. Bunların dahi durumları bu kadardır. Dördüncü bölüm ise *muhibler*'dir.

Bunların aslı topraktır. Toprak, rızâyâ teslim olmuştur. Bunun için *muhibler* de Hakk'a boyun eğmeli, ondan gelene razı olmalıdır.

[illegible]

سَلَامٌ عَلَيْكَ يَا كَلْبُ رَحِمَ إِلَهِي أَمِيلَهُ يَوْمَهُ
لَسْتُ أَصْبَحْتُ وَتَرَدُّدُكَ وَلَوْ كُنْتُ جَارِقَةً سَأَلْتُ قُلُوبَكَ تَسْتَدْرِ
بِسَارِكَ وَتَعَارِي قَرَانِ إِجْتِنَادِ قَوْلُكَ تَعَارَى **مِنْهَا حَقَّقْنَا كَيْدَ وَفِيهَا**
هَيْدَ كَيْدَ وَمِنْهُ خَرَجَ كَيْدُ تَارَةِ أَخَوِي سَلَامٌ عَلَيْكَ
تَرَوْا نَارَهُ نَارَ دَمْدَمِ أُولُوهُ وَالْخَرِيقَةِ أَنْدَرُ سَمَرُ زَيْلِ رَحِمِ
وَمِنْهُ مَوَدَّةٌ أَوْ دَمْدَمِ سَلَامٌ عَلَيْكَ كَيْدِي نَيْسَ سَلَامٌ عَلَيْكَ
دَمْدَمِي غَارِقِي جَوَابِ وَيَرْزُ كَيْدِي كَيْدِي سَمْتِ يَنْهَ أُولُوهُ نَيْسَ
سَمْتِ أَوْ جِ دَمْدَمِ وَأَوْدَرُ تَحَانِ كَيْدِي أَوْ لِحْظِ بَرِي سَمْتِ دَمْدَمِ قَانُودِ
يُولَدُهُ قَانُودِ بَرِي سَمْتِ يَلْمُهُ كَلَامُ أَوْدَهُ أَلَانِ مَالِدَرُ يُولَدُهُ قَلْبُ نَيْسَ
وَأَمْدَرُ دَمْدَمِ يَلْمُهُ كَلَامُ أَوْدَهُ لَمْدَرُ أَمْدِي يُولَدُهُ قَلْبُ نَيْسَ وَارِيسَ
نَيْسَ أَوْ دَمْدَمِ أَصْلُهُ دَمْدَمِ وَيَنْزُكُ دَمْدَمِ غَارِقِي حَيْثُ صُورُ أَصْلِ
أَنَّهُ مَدْرُ وَيَا أَنَّهُ مَدْرُ وَجُوقَلَرُ أَيْدَرُ كَيْدِي أَنَا أَصْلُهُ وَأَنَا كَلَامُ
قَمْدَرُ أَنَا أَصْلُهُ وَأَنَا كَلَامُ زَيْلِ كَيْدِي أَصْلُ تَحْمَدِ بَرِي أَصْلُهُ
أَمَّا تَحْمَدُ طَائِعِي مُنَالِمَاتُ سَيَرُورُ وَمُشَاهِدَةُ دَرُورُ وَلَيْسَ بِرَمْدِ
وَجَلْبُ تَنْكِرِي يُولَدُهُ وَكَلَامُ لَيْسَ يُولَدُهُ قَلْبُورُ وَحَالِي بَرِي
أُولَدُهُ يُولَدُهُ دَمْدَمِ كَوْنُهُ يُولَدُهُ دَمْدَمِ حَيْثُ أَوْجِ يُولَدُهُ
وَأَدْرُ أُولَدُهُ سَمْدَمِ سَيَرُورُ لَيْسَ مُنَالِمَاتُ قَلْبُ حَيْثُ أَوْجِ
مُشَاهِدَةُ أُولَدُهُ جَلْبُ عَشْقَةِ أَكْرَحِيانِ سَأَلْتُ أَيُّسَرُ جَلْبُ سَمْدَمِ
يَنْهَ بَلَدُ كَلَامُ دَمْدَمِ نَيْسَ جَوَابِ يُولَدُهُ جَلْبُ تَنْكِرِي كَلَامُ دَمْدَمِ
كَلَامُ أُولَدُهُ جَلْبُ تَنْكِرِي بَلَدُ سَمْدَمِ دَمْدَمِ دَمْدَمِ حَيْثُ
يُولَدُهُ **وَقَدْ قَدْ دَمْدَمِ** نَيْسَ حَيْثُ سَمْدَمِ سَمْدَمِ
دَمْدَمِ سَمْدَمِ يُولَدُهُ دَمْدَمِ يُولَدُهُ يُولَدُهُ

Nitekim Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: *Küllü şeyin yerci'u ilâ aslihi*.⁸ Ya'nî "Her nesne aslına döner." demek olur. Pes muhib ârife suâl kılur kim Tanrı tebâreke ve teâlâ Kur'ân içinde buyurur, kavluhü teâlâ: *Minhâ halak-nâkûm ve fihâ nu'îdukûm ve minhâ nuhrucukûm târeten uhrâ*.⁹ Ya'nî şundan yaratılduk girû aña dönerüz, demek olur ve âhir yine andan çıkaruz. Pes "İmdi toprak toprağa ve su suya ve od oda yil yile gitti. Pes sen kimsin kim haber virürsen?" didi. Ârif cevâb virür kim: "Ben kimisem yine olven dirsın. Ammâ benüm üç dostum vardır. Kaçan kim ben ölicecek birisi evde kalur, birisi yolda kalur ve birisi benümle bile gelür. Evde kalan ma'lûmdur, yolda kalan hısımlarumdur ve ehlûmdür ve benümle bile gelen eylüklerümdür. İmdi yavuz hulkum, yavuz amelüm var ise, pes bilün asl aslına döndüğü ve benzedüğüdür." Ve hem ârif muhibbe sorar: "Asl ata mıdır veyâ ana mıdır?" Ve çoklar eydürler kim ana asıldur ve ata kökdür; ammâ bizüm katumuzda ata asıldur, ana kökdür. Zîrâ kim asl tohumdur, yire ekilicek kök olur. Ammâ muhiblerün tâatı münâcâtdur, seyirdür ve müşâhededür ve ârzûlarına irmekdür ve Çalap Tanrı'yı bulmakdur ve kendülerin yavı kılmakdur ve halleri biriküp bir olmakdur. Bunların dahi gürûhı bu kadardur. Ve dahi muhiblerün üç yerde assısı vardır. Evvel Çalap sun'ına seyr ide, ikinci münâcât kıla Çalab'ına, üçüncü müşâhedeye otura. Çalap ışına eğer muhibler suâl itseleler, "Çalap Tanrı'yı nite bildünüz?" dirlerse, pes cevâb budur ki: "Çalap Tanrı'yı kendümüzde bildük ve hem kendü özümüz Çalap Tanrı'dan bildük." Sözüümüzün delîli budur kim Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: *Men arefe nefse-hû fekad arefe Rabbühü*.¹⁰ Pes muhiblerün sözi sağlığı âdem sûreti içindedür; ayruk yirde isteyen nite bulısar. Pes imdi bireğü

⁸ Bu metin, hadis kaynaklarında geçmemektedir.

⁹ Tâhâ, 20/55.

¹⁰ El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, c.II, s. 262.

Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"*Küllü şey'in yerci'u ilâ aslihi*." Yani, "Her nesne aslına döner."¹⁴⁹ demektir.

Muhip olan kişi, ârif kişiye sorar: Yüce Tanrı Kur'ân-ı Kerîm'de: "*Şundan yaratıldık, geri ona döner, sonra yine ondan çıkarız*."¹⁵⁰ buyurur. Öyleyse şimdi, toprak toprağa, su suya, ateş ateşe ve rüzgâr rüzgâra gitti. Şimdi sen kimsin ki haber verirsın?

Ârif cevap verir ki: "Ben kimsem yine o olayım." dersin. Ancak benim üç dostum vardır: Ne zaman ki ben ölürüm, dostlarımdan biri evde kalır; birisi yolda kalır; birisi de benimle gelir. Evde kalan malımdır. Yolda kalan akrabalarımıdır ve ailemdir. Benimle gelen ise iyiliklerimdir. Bu durumda, kötü tabiatım, kötü amelim var ise, işte o vakit aslın aslına döndüğü ve benzediğidir. Bu defa da ârif, muhibbe sorar: Asıl, ata mıdır yoksa ana mıdır? [Muhip cevap verir:] Çok kimseler derler ki, ana asıldır, ata köktür; fakat bizim katımızda ata asıldır, ana köktür. Çünkü asıl tohumdur. Yere ekilince kök olur. Muhib olanların ibadetine gelince: Bunlar duâdır, seyirdir, müşâhededir ve isteklerine ulaşmaktır. Yine Allah'ı bulmak, kendilerini O'nda kaybetmek, bütün halleri bir araya gelip O'nunla bir olmaktır. Bunların da durumu bu kadardır. Muhiplerin üç yerde kazancı vardır: İlki, Allah'ın varlıklardaki kudretini seyir, ikincisi bu gücün karşısında O'na yönelip yalvarması, üçüncüsü de müşâhedeye oturmasıdır. Eğer muhiblere Allah aşkına "Yüce Allah'ı nasıl buldunuz?" diye sorulsa, şöyle cevap verirler: "Allah'ı kendimizde bildik kendi özümüzü de Allah'dan bildik." Sözüümüzün delili şudur ki, Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Nefsini bilen, rabbini bilir."¹⁵¹ Hâsılı, muhible'nin sözünün doğruluğu, insanın içindedir; başka yerde arayan nasıl bulsun. Hal böyle olunca bir kimse

¹⁴⁹ Bu metin, hadis kaynaklarında geçmemektedir.

¹⁵⁰ Tâhâ, 20/55.

¹⁵¹ El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, c.II, s. 262.

5a

kendüyi bilmeyince Çalab Tanrı'yı nite biliser. Kavluhû teâlâ:

*Ve nahnu akrabu ileyhi minkum velâkin lâ tubsırûn.*¹¹

Kavluhû teâlâ:

*Ve nahnu akrabu ileyhi min habli'l-verid.*¹²

Ammâ cân anun içün dirler, zîrâ kim dördüncü cân ma'rifetdür ve beşinci cân ışkdur. Nitekim Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: "Kaçan kim velîlerden birisi 'Yâ Rabbi' dise Hak sübhânehû ve teâlâ 'lebbeyk' âvâzın ol velî'nün kulağına degürür. Ve ol velî'nün 'Yâ Rabbi' dimekligiyle Allah teâlâ hazretinün 'lebbeyk' dimekligi arşda birikür. Bu ikisinün arasından bir nûr çıkar ve ol nûrun şu'lesinden yedinci kat gök altında yüz bin ve hezârân yüz bin levnen levnen çiçekler biter. Tâ hattâ altıncı kat gök arası ol çiçeklerin latîf kohusından dolar. Beşinci kat gök arası anber kohusından dolar. Dördüncü kat gök arası mişg kohusından dolar. Üçüncü kat gök arası üd kohusından dolar. İkinci kat gök arası gül kohusından dolar. Ol sebebden âlem münevver olur. Pes yeddi kat gök fişteleri biribirine beşâret kılurlar ve hem birbirine kıgır sözler eydürler. Bugün ne latîf kohular geldi dirler. Zihî kutlu gün diyüp ol çiçekleri direrler. Sekiz uçmağün içini ol çiçeklerle bezerler. Illâ kim ol çiçeklerün arasında bir çiçek biter. Ol çiçeğe gül-i reyhân dirler. Kaçan kim velîlerden bir velîye va'de irse, ol çiçeği getürürler, ol velîye kohudurlar ve hem ışı ana gösterürler, damarlarına yayılır. Ol velî'nün cânını ışıla alurlar. Hergiz

¹¹ Vâkıa, 56/85.

¹² Kâf, 50/16.

¹⁵² Vâkıa, 56/85.

¹⁵³ Kâf, 50/16.

¹⁵⁴ Hac sırasında Allah'a hitaben söylenen, "Senin emrini yerine getirmeye hazırım, maksadım daima sensin, muhabbetim, ihlâsım, kulluğum sanadır" anlamındaki bir cümlelerin ilk kelimesidir.

kendini bilmeyince Allah'ı nasıl bilsin. Allah teâlâ buyurdu:

*"(O anda) Biz ona sizden daha yakınız, ama göremezsiniz."*¹⁵²

Yüce Allah'ın sözüdür:

*"... ve biz ona şah damarından daha yakınız."*¹⁵³

[...]

Ancak can onun için derler. Zira dördüncü can marifettir. Beşinci can aşktır. Nitekim Hz. Peygamber buyurur: "Her ne zaman ki velîlerden birisi 'Ey Rabbim!' dese her türlü noksanlıktan beri olan Yüce Allah 'lebbeyk'¹⁵⁴ sesini kulağına ulaştırır. O velînin 'Ey Rabbim!' demesiyle yüce Allah teâlâ hazretlerinin "Lebbeyk" demesi arşta birleşir. Bu ikisinin arasından bir nûr çıkar ve o nûrun aydınlığından yedinci kat gök altında yüz bin ve binlerce yüz bin renk renk çiçekler biter. Hatta altıncı kat gök o çiçeklerin hoş kokusuyla dolar. Beşinci kat gök, anber kokusuyla dolar. Dördüncü kat gök, misk kokusuyla dolar. Üçüncü kat gök, ödağacı kokusuyla dolar. İkinci kat gök, gül kokusuyla dolar. Bu sebepten dünya aydınlık olur. Öyle ki yedi katın melekleri birbirine müjdelerler ve hem birbirlerine seslenirler: "Bu gün ne hoş kokular geldi.", derler. Ne hoş, kutlu gün deyip o çiçekleri dererler. Sekiz cennetin içini o çiçeklerle bezerler. Ancak o çiçeklerin arasında bir çiçek biter ki, o çiçeğe "reyhan gülü" derler. Her ne vakit ki velîlerden birisinin ölüm vakti gelse, o çiçeği götürüp o velîye kokladırılar, aşkı ona gösterirler, onun kokusu damarlarına yayılır. O velînin canını aşk ile alırlar.

[illegible]

cân teslim olduğın bilmezler. Nitekim Mısır hâatunları Yûsuf peygamberi göricek hayrân olup ellerin doğradılar, duymadılar. Pes dost dostun ışıkindan cân acığın duymasa aceb degül. İmdi dost dostu cefâ kılmak nite revâ ola. Latîfe-i garâib ü acâyib budur kim ârifler cân virmezler tâ hattâ kendü murâdların görmeyince. Ve hem bir pulad demiri daşa ururlar. Ve ol daşun içinden od çıkar, yanar, tütünü göğşe ağar ve odu ocakda kalur. Pes gül-i reyhân didükleri ışık çiçeğidir. Işık didükleri Allah teâlâ hazretinün kendülügi odudur kim dükeli âlemi dutupdur. Ve hem ol odun ocağı erenlerin gönüldür. Pes ışık cânâ hareket getürür ve göyündürür. Bu oda mahabbet odıdırler. Pes bu kadar acâyibler ve garâyibler Tanrı teâlâ'nun 'lebbeyk' demeklûgiyle ve hem ol velî'nün 'Yâ Rabbi' demeklûginden kopar ve sühan-ı ilâhî didükleri budur. Nitekim ol âlem fâhri Muhammed Mustafâ (a.s.) buyurur: "Her kimün tâatı yok ise kamu itdüğü hayır kabul olmaz." Pes ulu tâat 'Yâ Rabbi' demekdür ihlâs ıla. İmdi ihlâs ıla 'Yâ Rabbi' demeklûk genez degüldür. Kim ki genezdür derse yanlış söyler. Meğer kim anun Allah hazretinden nasîbi ola. Pes kimün kim Allah'dan nasîbi olsa bu kadar sözlerden haber anlaya. Dün gün Allah zikrine meşgûl ola. İmdi her kim Allah zikrine meşgûl ola, her zahmetlerden kurtula, râhatlara ulaşsâ.

II. BÂB :

Şeytân Ahvâlin Beyân İder

İkinci sultân iblîsdür ve hem nefis

O velî canını teslim ettiğini asla bilmez.

Nitekim Mısır kadınları Yusuf peygamberi görünce şaşkına dönüp ellerini doğradılar, acısını dahi duymadılar. Öyleyse dost, dostuna olan aşkıdan dolayı can acısını duymazsa şaşılmalıdır. Şimdi dostun dostu cefa kılması nasıl reva olsun?

Şaşılacak ve garip karşılanacak bir latife de budur ki; *ârifler* kendi isteklerine ulaşınca kadar can vermezler. Ve yine sert bir demiri taşla vururlar. O taşın içerisinden ateş çıkar, yanar, dumanı göğşe yükselir ve ateşi ocakta kalır. İşte "*reyhan gülü*" dedikleri aşk çiçeğidir. Aşk dedikleri yüce Allah'ın varlık ateşidir ki bütün âlemi kaplamıştır. Ve o ateşin ocağı erenlerin gönüldür. İşte aşk cana hareket verir ve yakar. Bu ateşe muhabbet ateşi derler. Bu kadar acayıplıklar ve gariplikler, yüce Allah'ın "*Lebbeyk*" demesiyle ve o velînin "*Yâ Rabbi*" demesinden meydana gelir. Ve işte ilâhî söz dedikleri budur. Nitekim âlemin övücü Muhammed Mustafa (a.s.) buyurur:

"Her kimin ki ibadeti yok ise yaptığı hiçbir hayır kabul olmaz."

Büyük ibadet, ihlâs ile "*Yâ Râbbil*" demektir. İhlas ile "*Yâ Rabbi*" diyebilmek kolay değildir. Kim kolaydır derse yanlış söyler. Eğer onun Allah'tan nasibi olursa başka. Kimin ki Allah'dan nasibi olsa bu kadar sözlerden haber anlar. Gece gündüz Allah'ı zikir ile meşgul olur. Kim de Allah'ın zikriyle meşgul olursa bütün zahmetlerden kurtulur ve rahata ulaşır.

İKİNCİ BÖLÜM ŞEYTANIN HALLERİNİ AÇIKLAR

İkinci sultan şeytandır.

makalat

6a

şeytânun nâyibidür ve hem subaşıları *kibr*, *haseddür*, *buhl*, *tama'*, *öy-ke*, *kahkaha* ve *masharaluk*dur. Bu yeddi fiil kim söyledün dizdârlardur. Pes yüregün sol kulağında yeddi kal'a vardır. Ve her kal'ada bir dizdâr müvekkeldür. Değme bir dizdârun yüz bin subaşısı vardır. İmdi hased, buhl, dünyâyı terk itmeklükle, bunların kamusu sabr itmekle î mân olur. Ammâ kibrün aslı şeytândur ve meskenet aslı Rahmân'dur. Pes imdi kaçan kibir gelse meskeneti ana havâle kıla. Kaçan hased gelse ilmi havâle kıla. Ve hem buhl aslı şeytândur ve cömerdlük aslı Rahmân'dur. Kaçan buhl gelse cömerdlüğü ana havâle kılmak gerek. Pes imdi cömerdlük gürûhı dördtür: Evvel mâl cömertliği, bâylarundur. İkinci ten cömerdlüğü, gâzîleründür. Üçüncü cân cömertliği, âşıklarundur. Dördüncü gönül cömerdlüğü, ârifleründür. İmdi azîmet sûreti Çalab Tanrı dileğine döndermek gerek. Zîrâ kim edeb dileğini korku sever ve korku dileğini perhizkârluk sever ve perhizkârluk dileğini sabır sever ve sabır dileğini utanmak sever ve utanmak dileğini cömerdlük sever ve cömerdlük dileğini miskinlik sever ve miskinlik dileğini ilm sever ve ilm dileğini ma'rifet sever ve ma'rifet dileğini cân sever ve cân dileğini akl sever ve akl dileğini Çalab teâlâ sever. Ve hem Çalab Tanrı buyruğına beşâret bu on iki dürlü nesnedür ve hem bu on iki

Nefis ise şeytanın vekilidir. Komutanları ise kibir, hased, buhl (cimrilik) açgözlülük, öfke, kahkaha ve maskaralıktır. Sözü geçen bu yedi fiil muhafızlardır. Bundan dolayı kalbin sağ tarafında yedi kale vardır. Her kalede bir muhafız görevlendirilmiştir. Her bir muhafızın yüz bin komutanı vardır. Şimdi, hased ve buhl, dünyâyı terk etmekle; bunların tamamı sabr etmekle imana erer.

Ancak kibrin kaynağı şeytan, alçak gönüllülüğün ise Rahmân'dır. O halde ne zaman ki *kibir* gelse, alçak gönüllülüğü O'na havale eder. Ne zaman ki *hased* gelse, ilmi O'na havale eder. *Buhl*ün aslı ise şeytandır, cömerdliğin aslı da Rahmân'dır. Ne zaman ki buhl gelirse, cömertliği O'na havale etmek gerekir.

Cömertlik dört çeşittir:

İlki mal cömertliği, zenginlerindir.

İkinci beden cömertliği, gâzilerindir.

Üçüncü cân cömertliği, âşıklerindir.

Dördüncü gönül cömertliği, âriflerindir.

Şimdi esas yapılması gereken, kişinin yönünü Tanrı isteğine çevirmesidir. Zira edep dileyen korkuyu sever. Korku dileyen hata yapmaktan sakınmayı sever. Hata yapmaktan sakınmayı dileyen sabrı sever. Sabır dileyen utanmayı sever. Utanmayı dileyen cömertliği sever. Cömertliği dileyen miskinliği sever. Miskinliği dileyen ilmi sever. İlm dileyen marifeti sever. Marifeti dileyen cânı sever. Cânı dileyen aklı sever ve aklı dileyen yüce Allah'ı sever. Tanrı buyruğına müjde on iki çeşit nesnedir. Bu on iki

تَهْلِكُ نَفْسٌ نَايِدُرْ وَهَمْزُ نَايِدُرْ كَبْرُ حَسَدُ دَرْ خَلْ طَمَعُ اَوْ يَكْ
 قَهْقَهه وَهَمْزُ لَقْدَرْ بُوِيَرِي دَرْ خَلْ كَمْ دَرْ يَلْ دَرْ دَاوَلْ
 بُوِيَرِي كَوْنُ سَوْلُ قِيْلَاغْنَه بِيْدِي قَلْعَه وَارْدَرْ وَهَمْزُ قَلْعَه دَه بِي
 دِرْ دَاوَلْ مَوْكَلَرْ دَكَمَه بَرْدِرْ دَارْ كِيُوَرْ يَكْ سَوَا شِي وَارْدَرْ
 اَمْدِي سِدَرْ خَلْ دَنِيَايْ تَرْكْ اَتْمَكْ لُكَلَه بُوَنَاوَكْ قَوِي صَبَرْ
 اَيْتَمَه اِمَانْ اَوَلُوْرْ اَمَا كَبْرُكْ اَحْيَه شَيْطَانْدَرْ وَهَمْزُ كَسْتْ اَصْلَه
 دَشْمَانْدَرْ قِيْلَاغْنَه اَمْدِي قِيْلَاغْنَه كَبْرُكَلَه مَسْكِنِي كَا حَوَالَه قَلَه قِي
 حَسَدْ كَلَه عَنِي حَوَالَه قَلَه وَهَمْزُ خَلْ اَصْلَه شَيْطَانْدَرْ وَهَمْزُ دَاوَلْ
 اَصْلَه دَشْمَانْدَرْ قِيْلَاغْنَه خَلْ كَلَه جُوْمَرْ دَكِي كَا حَوَالَه قَلَه دَاوَلْ
 كَسْ اَمْدِي جُوْمَرْ دَاوَلْ كَرُوِي دُوَرْ دَاوَلْ اَمَا جُوْمَرْ دَاوَلْ
 بَايَلُوْرْ اَمْدِي جُوْمَرْ دَكِي غَازِيلُوْرْ دَاوَلْ اَمْدِي جُوْمَرْ دَاوَلْ
 غَازِيلُوْرْ دَاوَلْ اَمْدِي جُوْمَرْ دَكِي غَازِيلُوْرْ دَاوَلْ اَمْدِي جُوْمَرْ
 دَاوَلْ اَمْدِي جُوْمَرْ دَاوَلْ دَاوَلْ دَاوَلْ دَاوَلْ دَاوَلْ
 دَكِي قُوْرْ قُوْرْ قُوْرْ قُوْرْ قُوْرْ قُوْرْ قُوْرْ قُوْرْ قُوْرْ
 دَكِي صَبَرْ سَوَرْ اَمْدِي اَمْدِي اَمْدِي اَمْدِي اَمْدِي اَمْدِي
 سَوَرْ جُوْمَرْ دَاوَلْ دَكِي مَسْكِنِي لُكَلَه سَوَرْ وَهَمْزُ اَمْدِي
 عَمْ سَوَرْ عَمْ دَكِي مَسْكِنِي لُكَلَه سَوَرْ وَهَمْزُ اَمْدِي
 دَكِي عَمْ سَوَرْ عَمْ دَكِي مَسْكِنِي لُكَلَه سَوَرْ وَهَمْزُ اَمْدِي
 بُوِيَرِي وَهَمْزُ اَمْدِي دَاوَلْ دَاوَلْ دَاوَلْ دَاوَلْ دَاوَلْ

[illegible]

dürlü nesneden bir birine müvekkeldür. Ve hem îmân subaşısunun serverleridür.

İmdi key sakınmak gerek kim eğer bu on iki dürlü nesnenün birisi eksik olsa îmânı dürrüst olmaz. Pes gâyet yiğrek makâm bunlardır. Ve bunları saklamayan Çalap Tanrı'dan ırak olur. Ve bilmekten dahi ırak olur. Allah dîdarından mahrûm kalur.

Ammâ *masharaluk dileğini* gülmek sever ve *gülmek dileğini* gıybet sever ve *gıybet dileğini* öyke sever ve *öyke dileğini* tama' sever ve *tama' dileğini* buhl sever ve *buhl dileğini* hased sever ve *hased dileğini* kibir sever ve *kibir dileğini* ten sever ve *ten dileğini* hevâ sever ve *hevâ dileğini* nefis sever ve *nefis dileğini* lîlîs sever ve *lîlîs dileğini* Hak teâlâ sevmez.

Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil kim zikr olundu, birbirine müvekkeldür. Pes on iki fi'le lîlîs müvekkeldür. Pes bu on iki fiil yıkılıp ol on iki nesne yirine yapılmayınca kulam diyen kişiye yol yokdur Çalab'dan yana. Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil ma'rifetün ve hem îmânun düşmanlarıdır. Akıl subaşışı şeytân subaşıısını yindüğü bunlarunla ma'lûm olur. Bu nesnenün nişânı ol olur kim cân işret-i rûhânî sever ve hem işret-i rûhânî âzâd olmak nişânıdır.

Hak sübhânehû ve teâlâ buyurur kim:

"Üç kişi üç nesneye söykendi. Benlik da'vîsin kıldı. Âhır helâk oldu.

Evvel lîlîs aleyhi'l-lâ'ne oda dostum didi. İmdi Çalab katında güç yokdur.

Dostu dostdan ayırmaz. Âhır lîlîsi oda yakdı. Kavlûhû teâlâ:

*Ve ağraknâ âle fir'avne ve entüm tanzurûn*¹³

¹³ Bakara, 2/50.

çeşit nesne birbirine vekildir. Ve bunlar iman kumandanının önderleridir. Şimdi çok sakınmak gerekir ki eğer bu on iki türlü nesnenin birisi eksik olsa iman doğru olmaz. O halde en üst makam bunlardır. Bunları korumayan Tanrı'dan uzak olur, ve bilmekten dahi uzak olur. Allah'ın cemalini görmekten mahrum kalır.

Maskaralığı dileyen gülmeyi sever. *Gülmeyi* dileyen çekiştirmeyi sever. *Çekiştirmeyi* dileyen öfkeyi sever. *Öfkeyi* dileyen açgözlülüğü sever. *Açgözlülüğü* dileyen kıskançlığı sever. *Kıskançlığı* dileyen hased etmeyi sever. *Hased etmeyi* dileyen büyükenmeyi sever. *Büyükenmeyi* dileyen vücudunu sever. *Vücudunu* dileyen nefsin istek ve arzularını sever. Nefsin istek ve arzuları dileyen nefsini sever. *Nefsini* dileyen şeytanı sever ve *şeytanı* dileyen Yüce Allah'ı sevmez.

Zira zikredilen bu on iki fiil, işte bunlar birbirine vekildir. Bu on iki fiile de şeytan vekildir. Ne zaman ki bu on iki fiil yıkılıp yerine (iyi olan) on iki nesne yapılmayınca, kul olduğunu söyleyen kişiye Allah'tan yana yol yoktur. Çünkü bu on iki türlü fiil, hem marifetin ve hem imanın düşmanlarıdır. Akıl kumandanının şeytan kumandanını yendiği bunlarla bilinir. Bu nesnenin belirtisi odur ki, can, ruhânî işreti sever. Ruhânî işretin alameti serbest olmaktır.

Noksan sıfatlardan beri olan Yüce Allah buyurur ki: Üç kişi üç nesneye dayandı. Benlik davası güttü, sonunda helak oldu.

Birincisi; şeytan – lanet ona - ateşe 'dostum' dedi. Allah katında zorlama yoktur; dostu dosttan ayırmaz. Sonunda şeytanı ateşte yaktı.¹⁵⁵

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"... gözlerinizin önünde Firavun âilesini suda boğmuştuk."¹⁵⁶

¹⁵⁵ Burada şöyle bir atlatma vardır: "Beni ateşten, onu çamurdan yattın." (Maide, 5/12). İkinci Fir'avun, Kiptilere "dostum" dedi. Sonunda onların gözü önünde boğuldu. (M.Esad Coşan, a.g.e., s.52,53.)

¹⁵⁶ Bakara, 2/50.

7a

İkinci Kârûn mâlına söykendi: Âkıbet mâlıyla helâk oldu.
Üçüncü Muhammed Mustafâ (a.s.) Tanrı dostluğuna söykendi. Pes Hak teâlâ buyurdu kim: "Dostı dostından ayırmayam." Kavlühü teâlâ:
*Yuhıbbûnehum ke-hubbi'llâhî ve'llezîne âmenû eşeddu hubben li'llâh.*¹⁴
Pes Hak teâlâ kerem ü lutfından buyurdu kim: "Yâ sevgülü kullarım! Ben sizünven, siz şûkr eylen." dir. Kavlühü teâlâ:
*Lein şekertum le-ezîdennekum...*¹⁵
Kavlühü teâlâ:
*ellezîne ahsenû bi'l-husnâ...*¹⁶
Kavlühü teâlâ:

*... amelen sâlihan velâ yüşrik bi ibâdeti rabbihî ehaden.*¹⁷
Pes kendüzin bilmek gerek kim kendüzin bilmeklûgi bunda yâd kıldı. Zîrâ kim biregü Râhmân ile şeytân seçildüğün bilmeyince kendüyi dahi bilmez. İmdi her kim bu sözleri anlasa Râhmân ile şeytân seçildüğün bilse pes ol ki-şi kendüyi bilmiş olur. Kaçan kim kişi kendüyi bilse ışk gelüp Çalab'dan yana okur. Ne kâdar kim devlet vâir ise anca ilerü vardır. Pes her kim bu sözleri anlamadı, kendüyi dahi bilmedi. Her çend ki âdem sûretindedür; velâkin âdemîlûk mertebesinde degüldür. Henüz endişeleri ve malları galebesi içinde gark olmuşlardır. Şol hayvanlar gibidir. Ammâ bunda tasarruf issileri vardır. Anlar bilürler. Pes tasarruf eyledük yetmiş yıl-luk kâl u kıl da'vîyi bir sâat münâcât ile berâber geldi. Zîrâ kim halka kâl u kıl da'vî gümândan gelür.
Pes zâhid ibâdet eylemek, bilmedin mu'âmele eylemekdür. Ve ârif tefek-kürü Hâlik sun'ıyla mu'âmeledür. Ve hem muhibb münâcâtı sevgiliye mu'âmeledür. Velâkin riyâ,

¹⁴ Bakara, 2/165.

¹⁵ İbrahim, 14/7.

¹⁶ Necm, 53/31.

¹⁷ Kehf, 18/110.

¹⁵⁷ Bakara, 2/165.

¹⁵⁸ İbrahim, 14/7.

¹⁵⁹ Necm, 53/31.

¹⁶⁰ Kehf, 18/110.

İkincisi; Kârûn malına dayandı. Sonuç: malıyla birlikte helak oldu.
Üçüncüsü; Muhammed Mustafâ (a.s.) Tanrı dostluğuna dayandı. Öyle olunca yüce Allah "Dostu dostundan ayırmayayım" diye buyurdu.
Yüce Allah şöyle buyurdu: "... onları Allah'ı sever gibi severler. İman eden-lerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır."¹⁵⁷
Sonra yüce Allah, lütuf ve kereminden buyurdu ki; "Ben sizinleyim; bana şükredin." Nitekim bir ayette yüce Allah şöyle buyurdu:
"Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam."¹⁵⁸
Allah teâlâ bir başka ayette de şöyle buyurdu:
"... güzel davrananları da daha güzeliyle [mükâfatlandırması içindir]."¹⁵⁹
Bir başka ayette de şöyle buyurur: "... Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa bir amel-i Sâlih işlesin ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın."¹⁶⁰
Sonra insanın, kendisini bilmesi gerekir. Kendisini bilmesini hatırlatmasının sebebi şudur: Bir kimse Râhmân ile şeytan farkını bilmezse, kendini de bilmez. Şimdi her kim bu sözleri anlasa, kendisini dahi bilmiş olur. Ne zaman ki kişi kendini bilirse aşk gelip Allah'tan yana çağırır. Bu hususta ne kadar nasibi var ise o kadar ilerler.
Şimdi kim bu sözleri anlamadı, kendisini dahi bilmedi. Her ne kadar insan su-retinde olsa da insan mertebesinde değildir. Henüz endişeleri ve malları çok-luğu içinde boğulmuşlardır. Hayvanlar gibidirler. Lâkin bu konuda tasarruf sahipleri de vardır ki onlar bilirler. Yetmiş yıldır yaptığımız dedikodu bir saat münâcât ile eşit geldi. Zira halkın dedikodu etmesi şüpheden ileri gelir.
Zahidin ibadeti, aslını bilmeden iş yapmasıdır. Ârifin tefekkürü, Allah'ın ilâ-hî sanatına bakarak iş yapmasıdır. Muhibbin yalvarıp, yakarması ise, sevgi-liye muamele etmesidir. Ancak bütün bunları yaparken riyâ

ايكيني قاديون مالنه سويكندې عاقبت ماليله هلاك اولدي او چيني
مورد مطلقاً تم كرتي ده ستلغونه شه بيلدي كيو حق تعالى
يوردې كيم دوستي دوستندن ابراهيم قوله تعالى **خُذْ**
اللَّهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا اشْكُوا لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ
كَيْم ياموكلو قولكم بين سرك و بين سركرايك دي قوله
تعالى **لَيْتَ شَكْرْتُمْ لَا زَيْدٌ كُمْ** قوله تعالى الذين آمنوا
بِالْخَيْرِ قوله تعالى **عَمَلًا صَالِحًا وَلَا شِرْكَ** بعباد وربه احدا
بن كند زين بلك كرك كيم كند زين بلك اي بونده ياد قدي
زيد اكم بر كور حمانله شيطان سجده و كن سلبه كند دي دجي بلك
هر كيم بوسوز لري انگسه رحمانله شيطان سجده ايده شه
او ايشي كندوي بلس اولوز چن كيم كشي كندوي بلسه شش
چلبدن يكا او قور نه قدر كيم دولت واز ايسه انجه يلدو واد
يش هر كيم بوسوز لري انگمدي كند دي دجي بلك هر چند
ادم صور قندك در وليكن ادم بلك مرنبه سبك دهمد در
اندیشه تري مالري غلبسي اچندم غرق اولمش او ر شور حيو
صبر و اما نونم تصرف ايدلري وادد و انله و
انك نمش يني قالو قيل دعوي و ساعت و
نيو ايه محقق قالو قيل دعوي كماندن كور اهديت ياد
ايده سمد نه مسايله ايله و دعا و كتمان حاق نه نعيمه
نعمه و و هم محبت مقام و دعوي و سابه در و اكن

دایم آری ترک ایتمز پس از اولن کشتی دایم آری کشتی دایم
 دایم سه کرب غایر اولسه کرب و هم عقلک اوچ خاصکسی وارده
 ریایله مایه کوی شهر ندان چقرار اولک خاصه کبی خبر دوز
 ایچی خاصه کبی او هم قدر او چینی خاصکسی قناعت کبی
 سینه طافک نور قدری بو اوچ خاصه دندوز و هم یهدی بو ارطه
 معلوم اونور بونلر کی اولوک مسبار دوز و عقل چریشده دوز
 و آدمیلر مقامی اوچدور قوله تعالی **مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةِ اِلَآ**
هَمُورَا بِمَهُمْ وَلَا خَمْسَةَ اِلَآهُو شَادِسُهُمْ وَلَا اَذَقِ
مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا اَكْثَرَ اِلَآهُر مَهُمْ اَیْمَا كَانُوا
بِوَعْدِی اما دکنه کیشیری آدمه صیمدک هر چند که
 صورت ده آدم دوز ولیکن **بَلَهُمْ اضْلُدُّر** حسود لودر و
 بیلسندوز حضرت رسول عم حدیث بیوروز **مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ**
فَعَرَفَ رَبَّهُ اما عابد لرك و زاهد لرك و عارف لرك
 طاعت لري و خال لري بربری قیتده روا اولمز زیرا کیم عابد لرك
 و زاهد لرك و عارف لرك دعوی قوملریور و لیکن مجاز معنی قوملر
 پس عزیز من مجبور لرك شرعی چوق ایتمی دلیم الا کیم عقل ایرما
 و کول دوا نمک و صورت دویغه بو قدر سوز یار قلندک
 باقی ندکیم و از الله بلور **با**
 آدم شکرید فیج مقامده ایرانی بلدوزر اول قطعی عالم بیوروز کیم

tama' eri terk itmez. Pes er olan kişi dâimâ gönli şehrin arayı dursa gerek, gâfil olmasa gerek. Ve hem aklun üç hâsakîsi vardır. Riyâyıla tama'ı gön-
li şehriden çıkarurlar:

Evvelki hâsakîsi sabırdur;
İkinci hâsakîsi utanmakdur;
Üçüncü hâsakîsi kanâatdur.

Pes şeytânun korkduğı bu üç hâssadandır ve hem yenildiğı bunlarınla ma'lûm olur. Bunlar key ulu kimselerdür. Ve akl çerisindedür.

Ve âdemiler makâmı üçdür. Kavlühü teâlâ: ... *min necvâ selâsetin illâ hüve râbî'uhûm velâ hamsetin illâ hüve sâdisühûm velâ ednâ min zâlike velâ ek-
sera illâ hüve ma'ahûm eyne mâ kânû*¹⁸ (yû'adûn)¹⁹.

Ammâ degme kişileri âdeme saymadun her çend ki sûretde âdemdür velâ-
kin "*bel hûm adalî*"dür. Hasûdlerdür ve kendülerin bilmeyenlerdür. Haz-
ret-i Resûl (a.s.) hadîs buyurur:

*Men arefe nefsehû fe kad arefe rabbehû.*²⁰

Ammâ âbidlerün ve zâhidlerün ve âriflerün tâatları ve halleri bir biri katın-
da revâ olmaz. Zîrâ kim âbidler ve zâhidler ve ârifler da'vî kavmleridür ve-
lâkin muhibler ma'nî kavmleridür.

Pes azîz-i menî Muhiblerün şerhi çok, işi delim; illâ kim akl irmege ve gö-
nül dölenmege ve sûret duymağa. Bu kadar söz yeter yâd kılduk; bâkî ne
kim vâ Allâh bilür.

III.BAB:

Âdem Tanrı'ya Kaç Makâmda İrer Anı Bildürür.

Ol kutb-ı âlem buyurur kim:

ve tamahkarlık kişiyi kendi hâline bırakmaz. Öyle olunca kişinin daima gö-
nül şehriden araması, gâfil olmaması gerekir.

Aklın üç koruması vardır; *riyâ* ile *tamahı* gönül şehriden çıkarırlar. Aklın
birinci koruması sabırdır. Aklın ikinci koruması utanmaktır. Aklın üçüncü
koruması kanaattir. İşte şeytan bu üç korumadan korkar ve mağlup oldu-
ğu da bunlarla bilinir. Bunlar çok ulu kimselerdir ve aklın askerlerindendir.
Ve insanların makamı üçtür. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç ki-
şinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli ko-
nuştığı yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve
nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir."¹⁶¹

Ancak her kişi insan kabul edilmez. Her ne kadar görünüş olarak insan ol-
salar da onlar hayvanlardan daha aşağıdırlar. Bunlar hased edip kendileri-
ni bilmeyenlerdir. Nitekim Hz. Peygamber hadisinde buyurur:

"Nefsini bilen, rabbini bilir."¹⁶² Şu kadar ki, âbidlerin, zâhidlerin ve ârifle-
rin ibadetleri ve durumları her biri katında uygun olmaz. Zira âbidler, zâ-
hidler ve ârifler dünyalık beklentileri olan topluluklardır; ancak muhibler
ise mânâ kavimleridir. O halde ey azizim! Muhib olanların hallerini şerh et-
mek çok uzun ıştır ve çeşitlidir; fakat akıl ermez, gönül tatmin olmaz ve in-
sanın sûreti bunları kavramaz. Bu konuda bu kadar söz yeter. Burada biz
bu kadarını hatırlatmış olduk; kalanın ne olduğunu ancak Allah bilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSANIN KAÇ MAKAMDA TANRI'YA ERECEĞİNİ BİLDİRİR.

Âlemin kutbu buyurur ki;

¹⁸ Mucâdele, 58/7

¹⁹ "yû'adûn" kelimesi
ayette (Mucâdele, 58/7)
yer almamaktadır.

²⁰ El-Aclûnî, a.g.e., c.II.
s. 262

¹⁶¹ Mucâdele, 58/7.

¹⁶² El-Aclûnî, a.g.e., c.
II., s. 262.

makalat

8a

Kul, Çalab Tanrı'ya kırk makâmda irer, dost olur. Onı şerî'at içinde, onı tarîkat içinde, onı ma'rîfet içinde, onı hakîkat içindedür.

Ammâ şerî'atun *Evvel Makâmı*: İmân getürmekdür. Kavluhû teâlâ:

*En tû'minû bi'llâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusulihî ve'l-yevmi'llâhiri.*²¹

Ammâ her kişi kim imân ten üzredür dirse hatâdur. Ve eğer cân üzredür dirse hem hatâdur. Pes şöyle bilmek gerek kim imân akl üzredür ârifler katında, ammâ ma'rîfet bir dil üzredür. Ve Çalab Tanrı'ya gönülden danukluk virüp inanmazsa münâfıkdur. Kavluhû teâlâ:

*Inne'l-münâfikîne fi'd-derki 'l-esfeli mine'n-nâr.*²²

Bu iki söz kişilere dostdur. Kavluhû teâlâ:

*İnna'llâhe lâ yağfiru en yüsrake bihi ve yağfiru mâ düne zâlike limen yeşâü.*²³

Ammâ tâat imândur. İmân tâatdur, birbirinden ayrı olmaz. Degme tâat imâna irmez ve giremez, ma'siyetdür; degme ma'siyyet küfre irmez. Bu iki söz kişilere dostdur. Kavluhû teâlâ:

*... min zuhûrihim zürriyyetehüm ve eşhedehüm alâ enfüsihim elestü birab-biküm kâlû belâ.*²⁴

İmân budur. Ammâ bizüm sözümüz, Rahmân aslı kankıdur ve şeytân aslı kankıdur? Şöyle bil kim, Rahmân aslı imândur ve şeytân aslı gümândur. İmâna gümân katmak düşmez. Zîrâ kim imân akl üzredür ve akl sultândur ve ten içinde nâyib İblîsdür. Pes sultân gitse nâyib durur.

Meselâ imân bir hazînedür. İblîs bir uğrıdur. Akıl hazînedârdur. Hazînedâr gitdi uğrı hazîneyi ne itdi!

Ve dahi bir kavilde imân koyundur, akıl çobândur,

²¹ Ayet değil.

²² Nisâ, 4/145.

²³ Nisâ, 4/48.

²⁴ A'râf, 7/172.

¹⁶³ Bu cümleden sonra gelen metin ayet değildir.

¹⁶⁴ Nisâ, 4/145.

¹⁶⁵ Nisâ, 4/48.

¹⁶⁶ Arâf, 7/172.

Kul, Allah teâlâya'ya kırk makamda erer, dost olur. (Bu makamlardan) onu *Şer'at*, onu *Tarîkat*, onu *Ma'rîfet*, onu da *Hakîkat* içindedir.

1. Şer'atın ilk makamı, iman getirmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"... Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmenizdir."¹⁶³

Her kim ki imanın ten üzre olduğunu söylerse hatadır. Eğer can üzredir derse yine hatadır. O halde şöyle bilmek gerekir ki, ârifler katında iman akıl üzredir. Ancak marîfet gönül üzredir ve Tanrı'ya gönülden şehâdet edip inanmazsa münâfıktır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Şüpheli yok ki münâfıklar cehennemden en alt katındadırlar."¹⁶⁴

Şu iki söz kişilere dosttur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışında kalan (günahları) ise dilediği kimseler için bağışlar."¹⁶⁵

Şu kadar ki, ibadet imandır, iman ibadettir; birbirinden ayrı olmaz. Her ibadet imana ulaştırmaz, ve belki de günahdır; ancak her günah küfre ulaştırmaz. Bu iki söz kişilere dosttur. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet Rabbimizsin dediler."¹⁶⁶ İman budur. Ama bizim sözümüz hangisinin Rahmân'ın aslı, hangisinin şeytanın aslı [olduğunu açıklamaktır]. Şöyle bil ki, Rahmân'ın aslı olan iman, şeytanın aslı şüphe. İmana şüphe katmak olmaz. Çünkü iman akıl üzeredir ve akıl sultandır ve beden içinde vekili şeytandır. Ne zaman ki sultan gitse vekil durur. Mesela iman bir hazinedir; şeytan ise bir hırsızdır. Hazine bekçisi gidince hırsız hazineyi ne yapar? Başka bir söze göre de, iman koyundur, akıl çoban,

İblîs kurtudur. Çobân gitdi, kurt koyuna ne itdi! Ve dahi bir kavilde îmân sütdür, akıl bekçidür, İblîs itdür. Bekçi gitdi it süte ne itdi! Ve üçü dahi bir evdedür. Pes iy miskîn-i bî-çâre! Îmân içüñde ser-gerdândur.

Pes Çalab Tanrı'ya inanmak gerek kim îmândur ve buyurduğun dutmak îmândur ve 'yığlın' didüğinden yığlınmak, Tanrı'ya inanmakdur ve hem Tanrı'nun firîştelerine inanmak îmândur ve hem bir kişiye üç yüz altmış altı firîşte müvekkeldür. Pes bunca firîşteler arasında edepsizlik idersin ve senün gibi kişi katında itmezsin; kanı firîştelerine inandüğün?

Ve hem Allah hazretinün Kur'ân'ına inanmak gerek ve kitaplarına inanmak îmândur. Pes imdi içün dolu *kibir, hased, buhl, tama', öyke ve gıybet ve kahkaha ve masharaluk*. Kangı kitâbda buyurur kim bunların birisi îmân ehlinün içinde ola? Ve dahi Tanrı dostlarına inanmak îmândur. Zîrâ kim Tanrı dostları miskinliği kabûl itdiler, ikiligi koyup bir geñez yola gittiler. Kavluhü teâlâ: *(fe) inne me'a'l-usri yûsran.*²⁵

Kâle'n-nebiyyü (a.s.): *Eşbe'u yevmen ve ecû'u yevmeyn.*²⁶

Ma'nisi budur kim: "Tanrı dostları bir gün tok ve iki gün aç geçerler." Ve-lâkin Allah teâlâ bunların hataların kıldan kıla geçürdi, girü yüzlerine urdı. Pes sen bunca fuzulluk idersin, yüzüne urmaya mı dersin, korkar mı veyâ-hud utana mı sanursun? İmdi kanı Tanrı dostlarına inandüğün?

Pes iy mü'minler! Kiyâmete inanmak böyle degül, kim siz inanmazsınız. Her ne bulursanız halâlden ve harâmdan

²⁵ İnşirâh, 94/5.

²⁶ Hadis değıl.

şeytan da kurttur. Çoban gidince kurt koyuna ne yapar? Yine bir başka sözde ise iman süttür, akıl bekçi, şeytan ise köpektir, denilmiştir. Bekçi gidince köpek sütü ne yapar? Ve üçü de bir evdedir. Şimdi ey çaresiz miskin! İman o evin içinde perişandır.

O halde Tanrı'ya inanmak gerekir ki, bu imandır; buyruğunu tutmak imandır; "sakının" dediğinden sakınmak Tanrı'ya inanmaktır. Yine Tanrı'nın meleklerine inanmak imandır ki, bir kişiye üç yüz altmış melek görevlendirilmiştir. Öyle iken bunca meleklerin arasında edepsizlik edersin, ama senin gibi bir kişi yanında etmezsin. Nerede kaldı senin meleklerle inandığın? Ve yine ulu Allah'ın Kur'an'ına inanmak gerekir ve onun diğer kitaplarına inanmak imandır. Öyleyse şimdi kibir, hased, cimrilik, açgözlülük, öfke, gıybet, kahkaha ve maskaralık ile için dolu iken, bunlardan birisinin iman ehlinin içinde bulunacağını hangi kitap buyurur?

Tanrı dostlarına inanmak da imandır. Zira Tanrı dostları miskinliği kabul ettiler. İkiliği bırakıp bir kolay yola gittiler. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık da vardır."¹⁶⁷

Peygamber (a.s.) buyurdu:

"*eşbe'u yevmen ve ecû'ü yevmeyn*"¹⁶⁸

Manası budur ki: "Tanrı dostları bir günü tok, iki günü aç geçirirler." Ancak Yüce Allah bunların hatalarını iyiden iyiye inceledi ve tekrar yüzlerine vurdu. Şimdi sen bunca lüzumsuzluk edersin, yüzüne vurmuyacak mı dersin? Korkar mı? Yahut utanır mı zannedersin? Şimdi nerede kaldı Tanrı dostlarına inandığın?

O halde ey mü'minler! Kiyamete inanmak böyle değıl. Siz inanmazsınız: Helal, haram ne bulursanız

¹⁶⁷ İnşirâh, 94/5.

¹⁶⁸ Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

yirsisiz, donanursiz. Haksız yire ni'metler yiyüp güvenürsisiz. Ya'ni işbu inanmak mıdır kim siz inanursiz? Pes iy mü'minler! Kendü özünüz bildünüzse bu kapu ümîd kapusudur. Sizlere rahmet dokına ve eğer kendünüz bil-medünüzse bu kapu nevmîd kapusudur. Pes sizlere hışm dokuna. Zîrâ kim ol pâdişâh-ı kerîm eydür: "Ben ol pâdişâhven kim yüz bin ve hezârân yüz bin isteyicilerüm vardır. Tâ hattâ kapumda ömürleri geçince zâr zâr ağlarlar. Ve eğer istemeklükleri ve inanmakları riyâyıla olursa son ucu ser-gerdân olurlar." Her ne kim vâir ise, ihlâsile îmân getürmekdür. Kavluhû teâlâ: *Yâ eyyühe'llezîne âmenû ...*²⁷

İkinci Makâm : İlm öğrenmekdür. Kavluhû teâlâ: *Künû rabbâniyyîne...*²⁸ Üçüncü Makâm : Zekâtur, oruçdur, gücü yiticek hacca varmakdur ve hem gazâdur ve hem cenâbetden arınmakdur. Kavluhû teâlâ:

(ve) *akîmu's-sâlâte ve âtû'z-zekâte...*²⁹ ve savmı şehri ramazân.³⁰

...ve *hiccu'l-beyti meni'stetâ'a ileyhi sebîlen.*³¹

ve'l-cihâdu izâ kâne nefîru âmen.³²

ve'l-guslu mine'l-cenâbeti min küllihâ.³³

Dördüncü Makâm: Halâl kesb eylemekdür ve ribâyî harâm bilmekdür. Kavluhû teâlâ: *Ve ehall'illâhu'l-bey'a ve harrame'r-ribâ.*³⁴

Beşinci Makâm : Nikâh kılmakdur. Kavluhû teâlâ:

*Ve in eradtüm' istibdâle zevcin mekâne zevcin.*³⁵

Altıncı Makâm : Hayzun ve nifâsun nikâhın haram bilmekdür. Kavluhû teâlâ: *Hurrimet aleykum ümmehâtüküm.*³⁶

Yedinci Makâm : Sünnet-i cemâatdur. Kavluhû teâlâ:

Sünnetâ'llâhi'lletî kad halet min kablu velen tecide

²⁷ Kur'an-ı Kerimde bu şekilde başlayan bir çok ayet vardır

²⁸ Âl-i İmrân, 3/79.

²⁹ Bakara, 2/110.

³⁰ Ayet değil.

³¹ Âl-i İmrân, 3/97.

³² Ayet değil.

³³ Ayet değil.

³⁴ Bakara, 2/275.

³⁵ Nisâ, 4/20.

³⁶ Nisâ, 4/23

¹⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/79.

¹⁷⁰ Bakara, 2/110

¹⁷¹ Ayet değil.

¹⁷² Âl-i İmrân, 3/97.

¹⁷³ Ayet değil.

¹⁷⁴ Ayet değil.

¹⁷⁵ Bakara, 2/275.

¹⁷⁶ Bakara, 2/20.

¹⁷⁷ Söz konusu ayet haram sayılan evliliklerden bahsetmektedir. Hayız ve nikah yasaklarıyla ilgisi yoktur. Muhtemelen karışmış olmalı. Başka nüshalarda Bakara, 2/222. ayet yazılmıştır. Bkz. M.Esaad Coşan, a.g.e., s.21.

¹⁷⁸ Fetih, 48/23.

yersiniz, giyersiniz. Haksız yere nimetler yeyip sevinirsiniz. Yani sizin böyle inanmanız inanmak mıdır? İşte ey müminler! Kendi nefsinizi bildiniz ise bu kapı ümit kapısıdır; sizlere rahmet isabet eder. Ve eğer kendinizi bilmediğiniz ise bu ümitsizlik kapısıdır; sizlere öfke isabet eder. Çünkü o kerem sâhibi Padişah [şöyle] der: "Ben o padişahım ki, yüz bin ve binlerce yüz bin isteyicilerim vardır. Hatta kapımda zar zar ağlamaktan ömürleri geçer. Eğer isteyişleri ve inanmaları gösteriş için olursa sonunda perişan olurlar."

O halde her ne var ise ihlasla iman getirmekte vardır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! ... "

2. İkinci makam, ilim öğrenmektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... Rabbe hâlis kullar olunuz."¹⁶⁹

3. Üçüncü makam, zekâtur, oruçtur. Gücü yetince hacca gitmektir ve yine [Allah yolunda] savaşmaktır, cünüplükten temizlenmektir. Yüce Allah'ın sözüdür: "Namazı kıl ve zekâtı ver."¹⁷⁰

"Ramazan ayında oruç [tut]."¹⁷¹ ve..." Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi..."¹⁷² "Genel bir seferberlik olduğu zaman cihad."¹⁷³

"Cünüplükten dolayı vücudun tamamını yıkamak, gusletmek."¹⁷⁴

4. Dördüncü makam, helal kazanmaktır ve faizi haram bilmektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "... Halbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır."¹⁷⁵

5. Beşinci makam, nikah yapmaktır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz..."¹⁷⁶

6. Altıncı makam, hayız ve nifas halinde cinsel ilişkiyi haram bilmektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Analarnız... size haram kılındı."¹⁷⁷

7. Yedinci makam, sünnet-i cemaattir.

"Allah'ın kulları hakkında süregelen âdeti budur."¹⁷⁸

لَسَدَتِ اللَّهُ تَبْدِيلًا سَكَنَ نَحْيِ مَقَامُ شَفَقَتُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى الَّذِينَ
 يَتَّقُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ حَدِيثُ الشَّفَقَةِ مِنْ
 الْإِيمَانِ دَوْقِ نَحْيِ مَقَامِ آدِي كَيْمَكُدُزْ وَآدِي كَيْمَكُدُزْ قَوْلُهُ تَعَالَى
 كَلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَقَوْلُهُ تَعَالَى وَثِيَابُكَ
 فَطَمَنَ أَوْ نَحْيِ مَقَامِ أَمْرٍ مَعْرُوفٍ وَفَدُزْ وَفَدُزْ أَيْشِرْدَرْ
 صَقِيمَ قُدُزْ قَوْلُهُ تَعَالَى يَا مُرُونَ بِالْمَرْوَةِ وَيَنْهَوْنَ
 مِنَ الْمُنْكَرِ يَقُودُزْ آيَاتُ بَيِّنَاتٍ دَوْلَتِي إِيْمَانِ أَهْلِي

اِجْمُونَ كَلْمَشْدُرْتَمَّ بَاقِي بِاسْمِ
 طَرِيقَتِكَ مَقَامَاتٍ بَيَانِ اِيْدُزْ طَرِيقَتِكَ أَوَّلُ مَقَامِي أَوَّلُ
 تَوْبَةٍ قَلْمَشْدُرْ قَوْلُهُ تَعَالَى وَانْقَضُوا جَحْلُ اللَّهِ جَمِيعًا تَوْبُوا
 إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا يَسْ قَوْلُ يُونُزْ خَالِدَنْ دُونِيكَ تَوْبَةٍ
 وَيَرَنْ جَحْلَبْ كَنْدُوسِدُزْ قَوْلُهُ تَعَالَى ثُمَّ تَابَ عَلَيْكُمْ لِيَتُوبُوا
 إِلَى اللَّهِ اِيْدُزْ اِيْدُزْ اِيْدُزْ تَوْبَةٍ شَوْيَلَهْ قَلَامْ كَيْمَ عَجَبْ أَوَّلُ
 تَوْبَةٍ شَوْيَلَهْ قَلَامْ كَيْمَ مَنَفَعَتْ كَلَهْ زِيرَا كَيْمَ تَوْبَةٍ قَلَامْ
 شَمَانْ لَقْدُزْ وَتَشِيمَانْ لَقْدُزْ أَصِيدِي بُوْدُزْ كَيْمَ كُنَايَ
 أَرَاوَا بُوْعُدُزْ دَهْ صَابِلُوزْ لَيْسَ اِمْدِي تَوَكَّلْ اِيْلَهْ عُدُزْ بِهْمَشَهْ
 دَوْلَتِكَ كَيْمَ خَطَا لَوْزْ أَرَاوَا قُوْرْ تِلَاسِرْ وَبُوْرْ كُوْرْ تَانَهْ أَوَّلُ
 اِمْدِي اِيْدُزْ اِيْدُزْ عُدُزْ دِلْمَلَفْ بُوْدُزْ قَبُولْ قَلَامْ تَنْكَرِيْدَنْ قَوْلُهُ
 تَعَالَى وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ وَدَخِي شَكْرُ

li sünneti'llâhi tebdîlâ.³⁷

Sekizinci Makâm: Şefekatdür. Kavluhû teâlâ: *Ellezîne yenkudûne ahda'llâhi min ba'di misâkihi*.³⁸

Hadîs: *Eş-şefekatü mine'l-îmân*.³⁹

Dokuzuncu Makâm : Arı geymekdür ve arı yemekdür. Kavluhû teâlâ:

Külû min tayyibâti mâ razaknâküm.⁴⁰

Ve kavluhû teâlâ: *Ve siyâbeke fe tahhir*.⁴¹

Onuncu Makâm: Emr-i ma'rûfdur ve yaramaz işlerden sakınmaktır. Kavluhû teâlâ: *(Ve) ye'murûne bi'l-ma'rûfi ve yenhevne ani'l-münkeri*.⁴²

Bu kadar âyât-ı beyyînât dükelisi îmân ehli için gelmiştir. Temme Bâkî.

IV. BÂB :

Tarîkatun Makâmıların Beyân İder.

Tarîkat'un Evvel Makâmı: El alup tevbe kılmaktır. Kavluhû teâlâ: *Va'tesîmû bi habli'llâhi cemî'an*.⁴³ *Tûbû ila'llâhi tevbeten nasûhân*.⁴⁴

Pes kul yavuz hâlden dönicek tevbe viren Çalap kendüsüdür. Kavluhû teâlâ: *Sümme tâbe aleyküm li yetûbû ila'llâhi*.⁴⁵ İmdi iy mü'minler! Tevbe-i şöyle kılun kim aceb ola. Pes tevbei şöyle kılun kim menfa'at gele. Zîrâ kim tevbe kılmak peşimânlıktır ve peşimânlığın assısı budur kim günâhı az ola, bir özürde satılır. Pes imdi tevekkül ile özü pişe dutun kim hatâlarınız az ola kurtulasız ve yüzünüz taze ola. İmdi iy mü'minler! Özür dilemek sizden kabul kılmak Tanrı'dan. Kavluhû teâlâ: *Ve men yetevekkel ala'llâhi fe hüve hasbuhû*.⁴⁶

Ve dahi şükür⁴⁷

"Allah'ın kanununda asla bir değişme bulamazsın." ¹⁷⁹

8. Sekizinci makam, şefkattir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlar öyle (fâsıklar) ki, kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler." ¹⁸⁰ Hadîs: "Şefkat imandandır." ¹⁸¹

9. Dokuzuncu makam, temiz giymek ve temiz yemektir. Yüce Allah'ın sözüdür: "Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin." ¹⁸²

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Elbiseni tertemiz tut." ¹⁸³

10. Onuncu makam, iyiliği emretmek ve yaramaz işlerden sakınmaktır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emr ederler. Kötülüğten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışır-lar. İşte onlar salihlerdendir." ¹⁸⁴

Bu kadar ayetler ve açıklamaların tamamı iman ehli için gelmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARİKATIN MAKAMLARINI BEYAN EDER

Tarîkatın ilk makamı el alıp tövbe etmektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sınıksız yapışın." ¹⁸⁵

"Samimi bir tövbe ile Allah'a dönün." ¹⁸⁶

Öyle ise kul, kötü halden dönünce tövbeyi kabul eden Allah'ın kendisidir.

Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur:

"Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tövbesini kabul etti. Çünkü Allah tövbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir." ¹⁸⁷

İmdi ey müminler! Öyle bir tövbe edin ki kabul olsun. Öyle bir tövbe edin ki fayda gelsin. Zira ki tövbe etmek, pişman olmaktır. Pişmanlığın yararı budur ki günâhı azalır; bir özre değişilir. Bundan böyle, tevekkül ile özü âdet edinin ki hatalarınız az olup, kurtulasınız. Ve böylece yüzünüz gülsün. O halde ey müminler! Özür dilemek sizden kabul kılmak Tanrı'dan. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." ¹⁸⁸

Şükür

³⁷ Fetihi, 48/23.

³⁸ Bakara, 2/27.

³⁹ Hadis değildir.

⁴⁰ Bakara, 2/172.

⁴¹ Müddessir, 74/4.

⁴² Âl-i İmrân, 3/114.

⁴³ Âl-i İmrân, 3/103.

⁴⁴ Tahrîm, 66/8.

⁴⁵ Tevbe, 9/118.

⁴⁶ Talâk, 65/3.

⁴⁷ Buradan itibaren bir varak eksik olduğu anlaşıyor.

¹⁷⁹ Fetihi, 48/23.

¹⁸⁰ Bakara, 2/27.

¹⁸¹ Hadis değildir.

¹⁸² Bakara, 2/172.

¹⁸³ Müddessir, 74/4.

¹⁸⁴ Âl-i İmrân, 3/114.

¹⁸⁵ Âl-i İmrân, 3/103.

¹⁸⁶ Tahrîm, 66/8.

¹⁸⁷ Tövbe, 9/118.

¹⁸⁸ Talâk, 65/3.

kılmak sizden, nimetlerinizi artırmak Tanrı'dan.
Kavluhû te'âlâ: "*Lein şekertüm le-ezîdenneküm*"⁴⁸
Ve dahi sabır kılmak sizden, hisâbsuz savâp virmek Tanrı'dan.
Kavluhû te'âlâ: "*Innemâ yuveffe's-sâbirüne ecrehüm bi-ğayri hisâb*"⁴⁹
Ve dahi tâat kılmak ve şehâdet getürmek sizden, uçmak içinde köşklerinüz
yüceltmek Tanrı'dan. Kavluhû teâlâ: "*Hel cezâû'l-ihsâni ille'l-ihsân*"⁵⁰
Ve dahi yitmiş yıllık günâha özür dilemek sizden, kabûl kılmak Tanrı'dan.
Kavluhû teâlâ: "*Ve hüve'lle'zî yakbelû't-tevbete an ibâdihî*"⁵¹
Pes ol Pâdişâh-ı Kerîm eydür kim: İy kullarum! Âdem aleyhi's-selâm bir kez
buyruk sıdı, iki yüz yıl ağıladı ve her dâim bunu okurdu: Kavluhû teâlâ:
"*Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ ve in-lem tağfir lenâ ve terhamnâ le-nekû-*
nenne mine'l-hâsırîn."⁵²
Pes bu kadar göz yaşı dökdi, andan suçın bağışladım. Pes sizler dahi yitmiş
yıllık günâha bir kez özür dilen afv kılayım; zîrâ kim afv kılıcı benden, dir.
Ve eğer âsîlerden bir günâhkân yarğılamadan kosam rahmetüm belürme-
yeydi; dir. Kavluhû teâlâ: "*Fe-ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîr.*"⁵³
Ve hem dünyâda bir nesne eksük yaratsam kâdirliğüm tamâm olmayaydı;
dir. Kavluhû teâlâ: "*Fe-ni'me'l-kâdirûn.*"⁵⁴
Ve hem uçmakda bir ni'met eksük olsa, uçmağüm tamâm olmayaydı, dir.
Kavluhû teâlâ: "*Fe-ni'me ukbe'd-dâr.*"⁵⁵
Ve hem Nuh Peygamberün -aleyhi's-selâm- bir duâsı müstecâb olmayaydı,
cümle duâlar icâbât olmaduk olaydı, dir.

⁴⁸ İbrâhîm, 14/7.

⁴⁹ Zümer, 39/10.

⁵⁰ Rahmân, 55/60.

⁵¹ Şûrâ, 42/25.

⁵² A'râf, 7/23.

⁵³ Enfâl, 8/40.

⁵⁴ Mürselât, 77/23.

⁵⁵ Ra'd, 13/24.

*Orjinal metnin 9b numaralı sayfasında tarikat kapısının makamlarının sıralanmasına henüz başlanmamışken 10a numaralı sayfalarda tarikat kapısının dokuzuncu makamından sıralamaya devam edilmiştir. Bu atlanmanın nedeninin 9. yaprakta sonraki kopma olduğu dikkate alınarak edisyon kritikli metinle karşılaştırma yapılmış ve eksik kalan makamlar tamamlanmıştır.

¹⁸⁹ İbrâhîm, 14/7.

¹⁹⁰ Zümer, 39/10.

¹⁹¹ Rahmân, 55/60.

¹⁹² Şûrâ, 42/25.

¹⁹³ A'râf, 7/23.

¹⁹⁴ Enfâl, 8/40.

¹⁹⁵ Mürselât, 77/23.

¹⁹⁶ Ra'd, 13/24.

*etmek bizden, nimetlerinizi artırmak Allah'tan.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Andolsun! Eğer şükederseniz elbette size olan nimetimi artırırım ...*"¹⁸⁹ Sabretmek sizden, hesapsız sevap vermek Allah'tan. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Sabredenlere mükâfatları elbet-*
te hesapsız olarak verilecektir."¹⁹⁰

Yine ibâdet ve tâat yapmak, kelime-i şehâdet getirmek sizden, Cennet için-
de sizi yüksek köşklere tutmak da Allah'tandır.

Nitekim Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "*İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir.*"¹⁹¹
Yetmiş yıllık günah için özür dilemek sizden, tövbeleri kabul etmek de Al-
lah'tandır. Bu hususta Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: "*O, kullarından tövbeyi*
kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarını bilendir."¹⁹²

Sonra da O kerem sahibi olan Allah şöyle der: Ey kullarum! Âdem aleyhi's-
selâm bir kere emirlerime karşı geldi, bunun için iki yüz yıl ağıladı. Ağlar-
ken de dâima şu ayeti okurdu: "*Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulm ettik.*
Eğer bizi bağışlamaz ve acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."¹⁹³
Allah teâlâ, "*Âdem, bu kadar gözyaşı döktükten sonra onun suçunu bağış-*
ladım. Onun için sizler de yetmiş yıllık günah için bir kez tövbe edin, ben
de affedeyim. Çünkü ben affediciyim." der. Ve yine, "*Eğer isyankâr olan bir*
kişiyi merhamet edip bağışlamadan bıraksam, o zaman benim rahmetim
görülmemiş olur." dir. Nitekim Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "*O, ne gü-*
zel dost, ne güzel yardımcıdır."¹⁹⁴

Eğer ben dünyâda bir nesne bile eksik yaratsam, o zaman da benim Kâ-
dirliğim tamâm olmazdı. Nitekim âyetle şöyle buyrulmuştur: "*Sonra da*
ona ölçülü bir biçim verdik. Bizim ne mükemmel gücümüz vardır."¹⁹⁵

Eğer cennette bir nimet eksik bıraksak o zaman da cennet tamâm olmaz-
dı. Nitekim âyetle şöyle buyrulmuştur: "*Dünyadan sonra gelecek olan cen-*
net ne güzel bir yerdir."¹⁹⁶

Nuh (a.s.)'ın duası kabul olmasaydı, bütün dualar da kabul olmazdı.

Kavluhû teâlâ: "Fele-ni'me'l-mucîbûn."⁵⁶

Amma Tarîkat'un ikinci makâmı mürîd olmakdur: Kavluhû teâlâ: "Fe's-elû ehle'z-zikri in küntüm lâ ta'lemûn."⁵⁷ Pes imdi mürîd üç dürlüdü:

Evvel mürîd-i mutlakdur,

İkinci mürîd-i macâzidur,

Üçüncü mürîd-i mürteddür,

Amma mürîd-i mutlak oldur kim, her dürlü halde şeyhine niçün diyüp huc-cet getürmeye. Ve emmâ mürîd-i mecâzî oldur kim zâhirde şeyhi dileğinde ola ve bâtında kendi dileğinde ola. Ve emmâ mürîd-i mürted oldur kim şey-hinün bir dürlü hâlini göricek der-hâl yüz döndüre.

Emmâ Tarîkat'un üçüncü makâmı saç gidermekdür ve libâs döndürmek-dür. Kavluhû teâlâ: "Muhallikîne ruûsekûm ve mukassirîne lâ-yehâfûn."⁵⁸

Kale'n-nebiyyü -'aleyhi's-selâm: "En-nâsu maa'l-libâsi."

Ve dahî Tarîkat'un dördüncü makâmı mücâhedede göyünmekdür.

Kavluhû teâlâ: "Vekûdühe'n-nâsu ve'l-hicâretu uiddet li'l-kâfirîn."⁵⁹

Beşinci makam hizmet eylemekdür, nitekim Peygamber (s.a.v.) buyurur :

Kâle'n-Nebiyyü aleyhi's-selâm: "Men hademe hudime."

Altıncı makâm havfdur, yani korkudur. Kavluhû teâlâ: "Fe-firrû ilâ'llâhî."⁶⁰

Yedinci makâm ümid dutmakdur.

Kavluhû teâlâ: "Lâ taknetû min rahmeti'llâhî."⁶¹

Sekizinci makâm hırkadur, zenbildür ve mikrâsdur ve seccâdedür ve sub-hadur ve ibretdür ve hidâyetdür.

Pes hidâyet (bunlar) azîzdür azizlere virürler.

⁵⁶ Sâffât, 37/75.

⁵⁷ Nahl, 16/43.

⁵⁸ Fetih, 48/27.

⁵⁹ Bakara, 2/24.

⁶⁰ Zâriyât, 51/50.

⁶¹ Zümer, 39/53.

Nitekim âyetle şöyle buyrulmuştur: "Andolsun! Nuh bize dua edip yalvar-mıştı. Biz dualara da ne güzel karşılık veririz."¹⁹⁷

Tarîkat'ın ikinci makâmı mürîd olmakdur: Nitekim Cenâb-ı Hak âyetle şö-yle buyurmuştur: "Eğer bilmiyorsanız, ilim sahiplerine sorunuz."¹⁹⁸

Mürîd ise üç türldür:

Birincisi, mürîd-i mutlakdır,

İkincisi mürîd-i mecâzîdır,

Üçüncüsü de mürîd-i mürteddir.

Mürîd-i mutlak, her ne olursa olsun şeyhine, "Bu niye böyledir, bu konuda şöyle misaller de vardır." diye soru sorup itiraz etmeyen kişidir.

Mürîd-i mecâzî, her ne kadar zâhiren şeyhinin arzusuna uysa da içinden kendi istediği gibi davranandır. Mürîd-i mürted ise, her hangi bir şekilde şeyhinde gördüğü bir halden dolayı onu terk edip gidendir.

Tarîkat'ın üçüncü makâmı saçları tıraş etmek ve tarikata uygun elbise giy-mektir. Âyetle şöyle gelmiştir: "Saçınızı kazıtmış veya kısaltmış olarak kor-kusuzca Mescid-i Harâm'a gireceksiniz."¹⁹⁹

Hz. Peygamber (a.s.) da şöyle buyurmuştur: "İnsanlar elbiselerine göre ta-nınırlar." Tarîkat'ın dördüncü makâmı cihad aşkıyla yanmaktır. Âyetle şö-yle buyrulmaktadır: "O halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakı-nın."²⁰⁰

Beşinci makam hizmet eylemektir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) bu-yurur: "Başkasına hizmet edene, hizmet edilir."

Altıncı makâm korkudur. Bu da âyetle şöyle geçmektedir:

"O halde Allah'a koşunuz, yöneliniz."²⁰¹

Yedinci makâm ümitle yaşamaktır. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

"Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz."²⁰²

Sekizinci makâm hırka, zenbil, makas, seccâde, tesbih taşımak; her şeyden ibret alıp hidâyet üzere yaşamaktır.

Hidâyet ise azîzdür ve de azizlere verilir.

¹⁹⁷ Sâffât, 37/75.

¹⁹⁸ Nahl, 16/43.

¹⁹⁹ Fetih, 48/27.

²⁰⁰ Bakara, 2/24.

²⁰¹ Zâriyât, 51/50.

²⁰² Zümer, 39/53.

10a

Azizlere vardur. Kavlühü teâlâ: *İnna'llâhe bâliğu emrihî kad ce'ala'llâhu li külli şey'in kadrâ*.⁶² Dokuzuncu Makâmı: Sâhib-i nasihat ve sâhib-i mahabet olmakdur. Kavlühü teâlâ: *Yuhibbuhum ve yuhibbûnehû*.⁶³ Onuncu Makâm: İşkür ve şevkdür ve fakîrlukdur. Kavlühü teâlâ: *Teveffenî müslimen ve elhiknî bi's-sâlihîn*.⁶⁴ Hadîs: *El-fakru fahrî ve bihî ef-tehiru yevme'l-kıyâmeti*.⁶⁵ Onbirinci Makâm: Cândur. Pes cân cânâ dokunsa şevkile hareket aceb degüldür. Zîrâ kim nasib-i ilâhîdür. Her kime degse belürse gerekdür.

V. BÂB:

Ma'rifet Makâmının Beyân İder.

Ma'rifetün Evvel Makâmı: Edebdür. İkinci Makâmı: Korkudur. Üçüncü Makâmı: Perhizkârlukdur. Dördüncü Makâmı: Sabırdur. Beşinci Makâmı: Utanmakdur. Altıncı Makâmı: Cömerdlikdür. Yedinci Makâmı: İlmüdür. Sekizinci Makâmı: Miskînlükdür. Dokuzuncu Makâmı: Ma'rifetdür. Onuncu Makâmı: Kendüyi bilmekdür. Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: *Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû*

VI. BÂB:

Hakikat Makâmının Beyân İder.

Hakikatun Evvel Makâmı: Toprak olmakdur. İkinci Makâmı: Yetmiş iki milleti ayıblamamakdur. Üçüncü Makâmı: Elinden geleni men' itmemekdür. Dördüncü Makâmı: Dünyâ içinde yaratılmış nesneye emîn olmakdur. Beşinci Makâmı: Mülk ıssına yüz sürüp, yüz

⁶² Talâk, 65/3.

⁶³ Mâide, 5/54.

⁶⁴ Yusuf, 12/101.

⁶⁵ Bu sözün değerlendirmesi için bkz. El-Aclûnî, a.g.e., c. II., s. 87.

²⁰³ Talak, 65/3.

²⁰⁴ Mâide, 4/54.

²⁰⁵ Yusuf Suresi, 12/101

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur."*²⁰³

Dokuzuncu makam; nasihat sahibi ve muhabbet sahibi olmahtır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler."*²⁰⁴

Onuncu makam; aşktır, şevktir, fakirliktir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"*²⁰⁵

Hadis: *"Fakirlik benim övüncümdür. Kıyamet gününde onunla övüneceğim."* On birinci makam cândır. O halde cân cânâ değse, şevkle hareketine şaşılmaz. Çünkü ilahî nasiptir. Her kime değse belli olması gerekir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MARİFET MAKAMLARINI AÇIKLAR

Marifetin birinci makamı, edeptir.

İkinci makamı, korkudur. Üçüncü makamı, aşırı istekleri sınırlamaktır (perhizkarlık). Dördüncü makamı, sabırdır. Beşinci makamı, utanmaktır. Altıncı makamı, cömertliktir. Yedinci makamı, ilimdir. Sekizinci makamı, miskinliktir. Dokuzuncu makamı, marifettir. Onuncu makamı, kendini bilmektir. Hz. Peygamber buyurur: *"Nefsini bilen, rabbini bilir."*

ALTINCI BÖLÜM

HAKİKAT MAKAMINI AÇIKLAR

Hakikatın birinci makamı, toprak olmahtır.

İkinci makamı, yetmiş iki milleti ayıplamamaktır.

Üçüncü makamı, elinden geleni men etmemek

Dördüncü makamı dünya içinde yaratılmış her şeye güven vermesi

Beşinci makamı, mülkün mutlak sahibi Allah'ın huzurunda eğilip

عزز له وادرك قوله تعالى ان الله بالغ امره قد جعل الله
 لكل شئ قذراً وقرني مقاي صاحب نصيب
 صاحب محبت اولمقدر قوله تعالى يحبهم ويحبونه
 او نبي مقاي عشق وشفوق و فقير لقوله تعالى
مسلما والحق في الصالحين حديث الفتر فخرني
وبه **الحق يوم القيمة** اون بر نبي مقام جاندر كس
 بيان جانه دوقشه شوقله حركت محبت دكلدر زيرا
 كيم نصيب اهليد ز هر كيم داسه بلور سه كركي در
باب معرفت مقام اوين بيان ايدو معرفت اولمقاي ايدو
 انبي مقاي نور قدر او نبي مقام پرهيز كار لقدر دور نبي
 مقاي صبر در بيش نبي مقاي او تنقدر النبي مقاي نور
 لكدر نبي مقاي علم در سكر نبي مقاي مسكين لكدر نور
 مقاي معرفت در او نبي مقاي كندوي پيلكدو حضرت رسول
ص **بورور سن عرف نفسه فقد عرف ربه** **باب**
 حقيقت مقامين بيان ايدو حقيقتك اولمقاي
 طيراق اولمقدر انبي مقاي نيمش ايكي مليتي عيت لمقدر
 او نبي مقاي النون كاني منع ايمم عذر دور نبي
 مقاي دنيا ايجده يردمش لشنه به امين اولمقدر
 بيش نبي مقاي ملك ايستنه نور سوزيب نور

صَوِيْبُ بُولَقْدُرُ زِيَاكِيْمُ رَحْمَتِ اَوْنَدَه دُرُ الْتَحِيْ مَقَايِ
 صَحْبَتِ دُرُ وَاَسْرَارِ حَقِيْقَتِ سُوْيَلَكْدُرُ يَدِيْجِيْ مَقَايِ
 سَابِرُ دُرُ سَكَنِيْجِيْ مَقَايِ سِرْدُرُ دُوْ قُوْنِيْجِيْ مَقَايِ مَنَاجَا
 اُوْجِيْ مَقَايِ مُشَاهِدَه دُرُ وَجَلْبَه اُولُ شَمَقْدُرُ اَوَّل
 عَارِفِ فَرْ سُلْطَانِيْ وَحَقِّقْ قَلَرُ اَرَسْلَانِيْ سَيِّدِ سَعْدِ الدِّيْنِ
 كَرِيْمِ لُطْفَنْدَن بَرْتِجِيْ يَتِيْ يُوْرُزُ بُوْ مَقَامَه كَرِيْمِه
 اَيْشِيْ بُنْقَرِيْ كَرِيْمِه دِيْرَه وَاَنْلَغِيْ حَقَّه وَيَه جَمْلَه عَالَمِ
 اِيْچِنْدَه كَرِيْم بُوْ سَرَه اِيْرَمَدِيْ كَنْدُوزِيْن بِيْلَدِيْ بُوْ عَشَقَه
 اَسْرَمَدِيْ عُمَرِيْ ظُلَامِ اِيْچِنْدَه وَاَرْقُ يُوْ قُلُقْ عَشَقُ
 سَوِيْ بَرْدُرَه دُنْيَا اَخْرَتِ بَرْدُرَه عَشَقِ قَدِيْمِ اِيْچِنْدَه
 عَارِفِ سُوْالِ اَيْلَرِ بُوْ قُرُقْ مَقَامُكِيْ يَكْرِيْ مَسِيْ طَنْقَلَرُ
 وَيَكْرِيْ مَسِيْ دَنْقُسَرُ عَجْبَانَه مَعْدَن بِيْلَدُورُزْ جَوَابِ
 وَيَكْرِيْ دَنْقُ قَالِ مُلْكِنْدَه اُولُوْزْ خَالِ مُلْكِنْدَه اُولُوْزْ
 وَهْمَدَنْقُ اِتْكَارِ اَوْنَدَه اُولُوْزْ بِيْ اَوْنَدَه اُولُوْزْ وَهْمَدَنْقُ
 دَنْقُ دَشْرَه اُولُوْزْ اِيْچَرِيْ اُولُوْزْ بِيْ مَقَامِ قُرُقْ بُوْ دَكْرِ
 بِيْلَدُكْ وَدِيْجِيْ يَكْرِيْ بِيْلُوْزْ سَكْ اِيْدُورُ اَكْرُ بُوْ قُرُقْ
 مَقَامُكِيْ بَرِيْ سِيْ كَسَكْ اُولُوْزْ سَه حَقِيْقَتِ تَمَامِ اُولُوْزْ
 زِيْرِ اَكِيْمِ اَكْسَكْ اُولُوْزْ مَثَلِ بَرَكُوْ دِيْلِيلَه اِيْمَانِ

suyın bulmakdur. Zîrâ kim vahdet evindedür. Altıncı Makâmı: Sohbetdür ve esrâr-ı hakikat söylemekdür. Yedinci Makâmı: Seyrdür. Sekizinci Makâmı: Sırdur. Dokuzuncı Makâmı: Mûnâcâtdur. Onuncu Makâmı: Müşâhededür ve Çalab'a ulaşmakdur. Ol ârifler sultânı ve muhakkıklar arslânı Seyyid Sa'de'ddîn kerem-i lûtfından birkaç beyit buyurur:

Bu makâma kim ire
İş bu nakdi kim dire
Varluğun Hakk'a vire
Cümle âlem içinde

Kim bu sırra irmedi
Kendüzin bilmedi
Bu ıška esrimedi
Ömri zalâm içinde

Varluk yokluk [birdür]
İşk u sevi birdür
Dünyâ âhiret birdür
İşk-ı Kadîm içinde

Ârif suâl eyler: Bu kırk makâmın yigirmisi danuklu ve yigirmisi danuksız. Acabâ ne ma'[ni]den bildürür? Cevâb vir kim: Danuk kâl mülkinde olur, hâl mülkinde olmaz. Ve hem danuk inkâr evinde olur, 'belî' evinde olmaz. Ve hem danuk taşra olur, içeri olmaz. Pes Makâm-ı Kırk budur kim bildün. Ve dahi yigrek bilürsen eydivir. Eğer bu Kırk Makâmın birisi eksük olursa hakikat tamâm olmaz. Zîrâ kim eksük olur. Meselâ bireğû diliyle îmân

itibar bulmaktır. Çünkü vahdet evindedir.

Altıncı makamı, sohbettir ve hakikat sırlarını söylemektir.

Yedinci makamı, manevî yolculuktur (seyir).

Sekizinci makamı, sırdır.

Dokuzuncu makamı, Allah'a yakarıştır.

Onuncu makamı, Hakk'ı halkta görme (müşâhede) ve Allah'a ulaşmaktır.

Ârifler sultanı ve muhakkıklar arslanı o Seyyid Sadeddin, lütuf ve kereminden birkaç beyit buyurur:

Bütün dünya içinde kim varlığını Hakk'a teslim ederse, nakdi topar ve makama ulaşır.

Bu sırra eremeyen, kendisini bilmeyen, bu aşkla sarhoş olmayanın ömrü karanlıklar içindedir.

Kadîm aşk için de, varlık-yokluk, aşk-muhabbet dünya-ahiret birdir.

Ârif sorar: Bu "Kırk Makam"ın yirmisi tanıklı, yirmisi tanıksız. Acaba mânâsı nedir? Cevap ver ki: Tanık, *lâf* (kâl) yurdunda olur; *hâl* yurdunda olmaz. Yine tanık, inkâr evinde olur; 'evet' (*kâlû belâ*) evinde olmaz. Yine tanık, dışarda olur; içeride olmaz. İşte "Kırk Makam" bu öğrendiklerindir. Daha iyi bilersen söyleyiver. Eğer bu "Kırk Makam"ın birisi eksik olursa hakikat tamam olmaz. Zira eksik olur. Meselâ birisi diliyle iman

İla

getirse ve gönliyle inanmazsa, veyâhud oş u zekât virmese, veyâhud Tanrı hükümlerinden birin bâtil dutsa, veyâhud Muhammed Mustafâ'ya inkâr itse, veyâhud âl-i evlâdun birine nâ-hak dise, dükeli işledüğü amelleri hebâ-en mensûrâ olur. Kavluhû teâlâ:

*Fece'alnâhu hebâen mensûrâ.*⁶⁶ Pes azîz-i men! Kırk Makâm'da birisi eksük gerekmez. Zîrâ kim makâmda hiç nesne eksük yok. Kavluhû teâlâ: *Kad beyennâ li külli şey'in.*⁶⁷

Pes imdi sevinmek var. Kavluhû teâlâ: *Lev enzelnâ hâzâ'l-Kur'âne alâ cebelin le-raeytehû hâşî'ân mütesaddî'an min haşyeti'llâhi.*⁶⁸

Ve hem ümîd dutmak var. Kavluhû teâlâ: *Lâ taknetû min rahmeti'llâhi.*⁶⁹

Ve hem korkunc var. Kavluhû teâlâ:

*Ve'ada'llâhu'l-münâfikîne ve'l-münâfikât.*⁷⁰

Ve hem huccet var. Kavluhû teâlâ:

*Kul hâtû burhânekum in küntüm sâdikîn.*⁷¹

Ve hem halâl var. Kavluhû teâlâ:

*Uhille lekûm saydu'l-bahri ve'l-berri.*⁷²

Ve hem harâm var. Kavluhû teâlâ:

*Lâ terfe'û asvâtekum fevka savte'n-nebiyyi.*⁷³

Ve hem fazl var. Kavluhû teâlâ: *Femen afâ ve aslaha.*⁷⁴

Ve hem şifâ var. Kavluhû teâlâ:

*Ve nünezzilû mine'l-kur'âni mâ hüve şifâün ve rahmetün li'l-mü'minîn.*⁷⁵

Ve hem beşâret var. Kavluhû teâlâ:

Vemâ yudillu bihî ille'l-fâsikîn. Ellezîne yenkudûne ahda'llâhi

⁶⁶ Furkân, 25/23.

⁶⁷ Bakara, 2/118; Âl-İmrân, 3/118.

⁶⁸ Haşr, 59/21.

⁶⁹ Zümer, 39/53.

⁷⁰ Tevbe, 9/68.

⁷¹ Bakara, 2/111; Neml, 27/64.

⁷² Mâide, 5/96.

⁷³ Hucurât, 49/2.

⁷⁴ Şûrâ, 42/40.

⁷⁵ Kehf, 18/82.

²⁰⁶ Eskiden hubûbat ürünlerinin ondan biri nisbetinde alınan vergi.

²⁰⁷ Furkân, 25/23.

²⁰⁸ Haşr, 59/21.

²⁰⁹ Zümer, 39/53.

²¹⁰ Ayetin (Tövbe/68) bütün olarak manası şöyledir: "Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vâdetti"

²¹¹ Bakara, 2/111; Neml, 27/64.

²¹² Ayetin (Mâide/96) bütün olarak manası şöyledir: Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağı-

getirse ve gönliyle inanmasa, yahut oşrünü²⁰⁶ ve zekatını vermese, yahut Tanrı'nın hükümlerinden birini inkâr etse, Yahut Muhammed Mustafa'yı inkâr etse, yahut evlatlarından birine haksız dese, işlediği bütün amelleri boşa gider. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...onu saçılmış zerrelere haline getiririz (değersiz kılarız)."*²⁰⁷

Şimdi ey azizim! Kırk makamdan birisinin eksik olmaması gerekir. Zira makamlarda eksik bırakılan bir şey yok. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün."*²⁰⁸

Ve yine ümitli olmak var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!"*²⁰⁹

Ve yine korkulacak şey var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da vaat etti ..."*²¹⁰

Ve yine delil var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Sen de onlara: Eğer şahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin, de."*²¹¹

Ve yine helal var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...Kara ve deniz avı yapmak size helâl kılındı..."*²¹²

Ve yine haram var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin."*²¹³

Ve yine fazilet var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Kim bağışlar ve barışı sağlarsa..."*²¹⁴

Ve yine şifa var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifâ ve rahmettir..."*²¹⁵

Ve yine müjde var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Verdiği misallerle Allah ancak fâsikları saptırır. Onlar öyle (fâsiklar) ki,

كَوْنِهِ وَلَوْ كَيْلَهُ اَيْنَمَا زَسَهُ وَيَا خُودُ عَشْرُ كَاتٍ وَيَرْسَهُ
 وَيَا خُودُ شَكْرِي حَكْمَارِ نَدَنَ بَرِيَّتٍ بَاطِلٍ دُوتَسَهُ وَيَا خُودُ مُحَمَّدٍ
 مَعْتَلَفَايَهُ اِنْكَارِ اَيْدِيَهُ وَيَا خُودُ آلِ اَوْلَادِكَ بَرِيَّةٍ نَاخُودِيَّةٍ
 دُوكِي اَيْشَلْدِي عَمَلَايِي هَبَاءُ مَشْوَرٍ اُولُورُ قَوْلُهُ تَعَالَى **يَجْعَلُنَا**
هَبَاءً مَشْوَرًا اَيْسَ عَوِيْرَ مَن قَرَقَ مَقَامَهُ بَرِيَّةٍ اَكْسَلُ كَرَكَمُ
 زِيرَا كِمَ مَقَامَهُ هَيْجَ نَسْنَه اَكْسَلُ يُوْقُ قَوْلُهُ تَعَالَى **قَدْ**
يَكُنْ اِكْلَ شَيْءٍ اَيْسَ اَمْرِي سَوْنَمَكِ وَاَزَقَوْلُهُ تَعَالَى
وَاَنْتَ سَاهِدُ الْقُرْآنِ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا
مُسْتَعْرِغًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَهَمْ اَمِيْرُ دُوتَمَقٍ وَاَزَقَوْلُهُ
 تَعَالَى **لَا تَقْنَطُوا مِّنْ رَّحْمَةِ اللَّهِ** وَهَمْ قُوْرُ قَنَجٍ وَاَزَقَوْلُهُ تَعَالَى
وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَهَمْ حَجَّتْ وَاَزَقَوْلُهُ
 تَعَالَى **قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** وَهَمْ
 حَلَالٍ وَاَزَقَوْلُهُ تَعَالَى **اِحْلِلْ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَالْبَحْرِ**
وَهُمْ حَرَامٌ وَاَزَقَوْلُهُ تَعَالَى **لَا تَرْفَعُوا صُوتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ**
النَّبِيِّ وَهَمْ فَضْلٍ وَاَزَقَوْلُهُ تَعَالَى **فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ** وَهَمْ
 شِفَا وَاَزَقَوْلُهُ تَعَالَى **وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ**
رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَهَمْ تَشَارَدَتْ وَاَزَقَوْلُهُ تَعَالَى **وَمَا**
يُضِلُّ بِهِ اِلَّا الْفَاسِقِينَ الَّذِي يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ

مِنْ بَعْدِ مِثَاقِهِ وَهُوَ حَسْرَتٍ وَارَ قَوْلَهُ تَعَالَى وَارَ لَحْزَةً
 عَلَى الْكَافِرِينَ يَسْ عَقْلٍ أَوْلَنَهُ يُوقِدُ سُوْرَتَيْنِ وَأَنَّهُ أَعْلَمُ
 بِالْأَسْوَاقِ أَوْلَ قُطْبِ عَالَمٍ يُورِ كُوكُلَ نِشْهَرِ سَنَانِدُ حَقِّ
 سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَرْشُ دَن تَأْثِرُ يَا يَه كَرِيْم نَكِيْم بِرْدِ لَدِيْهِ
 أَوْلَ شَهْرِ سَنَانِدِهِ وَارْدُز وَهَمُ أَوْلَ شَهْرِ صِغَارِ وَهَمُ أَوْلَ
 شَهْرِ سَنَانِدِهِ اِيْكَ سُلْطَانِ وَارِ بِرِي رَحْمَانْدُز وَبِرِي
 شَيْطَانْدُز رَحْمَانِ سُلْطَانِكَ اَدِي عَقْل نَابِي اِيْمَانْدُز
 رُوحِ بَاشِي مَسْكِيْنِيْلِكَ دُز وَيُوْر كُوكُلِ صَاغِ قَوْلِ اَغْنَدِ
 يَدِي قَلْعِهِ وَارْدُز وَهَر قَلْعِهِ دِه حَقِّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى بِرِي
 دِيْز دَارِ مَوَكُلِ قُوْبِيْدُز وَارِ دِيْز دَارِ اَرِكِ اَدِي بِرِي
 اَعْلُوْمُهُ اَوَّلِكَ دِيْز دَارِ اَدِي اَعْلُوْمُهُ اَرِكِي دِيْز دَارِ اَدِي
 جُوْمِ دِلْدَارِ اَوَّلِي دِيْز دَارِ اَدِي اَوَّلِي دِيْز دَارِ اَدِي
 دِيْز دَارِ اَدِي صَبْرُ دِيْز دَارِ اَدِي بِرِي دِيْز دَارِ اَدِي بِرِي
 اَلْبِيْ دِيْز دَارِ اَدِي قُوْر قُدْرِيْ دِيْز دَارِ اَدِي دِيْز دَارِ اَدِي
 يَسْ دَلِيْز دَارِ اَدِي يُوْنِيْكَ حَسْرَتِي وَارْدُز دَكْمِهِ
 حَسْرَتِي يُوْنِيْكَ حَسْرَتِي وَارْدُز وَبُوْنِيْكَ قُوْسِي اِيْمَانِ
 بِرِي سِيْرَتِي دِيْز دَارِ اَدِي يُوْنِيْكَ قُوْمِ قُدْرَتِي حَسْرَتِي

*min ba'di mîsâkîhî.*⁷⁶

Ve hem hasret var. Kavluhû teâlâ:

*Ve innehû le hasretün ala'l-kâfirîn.*⁷⁷

Pes âkıl olana bu kadar söz yeter. Va'llâhu a'lem bi's-savâb.

11b

VII. BÂB MARİFETİN CEVAÏ

Ol kutb-ı âlem buyurur:

Gönül bir şehristândur. Hakk sübhânehû ve teâlâ arşdan tâ süreyyâya degin ne ki yaradıldıysa ol şehristânda vardır. Ve hem ol şehre sığâr ve hem ol şehristânda iki sultân var. Birisi Rahmânîdür ve birisi şeytândur. Rahmânî sultânun adı akl, nâyibi îmandur, subaşısı miskînlîkdür. Ve yü-regün sağ kulağında yedi kal'a vardır ve her kal'ada Hakk subhânehû ve teâlâ bir dizdâr müvekkel koyupdur. Ve ol dizdârların adı bir bir ma'lûmdur. Evvelki dizdârın adı ilmdür. İkinci dizdârın adı cömerdlükdür. Üçüncü dizdârın adı ud ü hayâdur. Dördüncü dizdârın adı sabr-dur. Beşinci dizdârın adı perhizkârlıktur. Altıncı dizdârın adı korku-dur. Yedinci dizdârın adı edebdür.

Pes degme bir dizdârın yüz bin hasadı vardır. Degme hasadun yüz bin çerfisi vardır. Ve bunların kamusu îmân bekçisidir.

Pes âzîz-i men! Bu işleri tamâm kılduk. Çalab Tanrı'dan

⁷⁶ Bakara, 2/26-27.

⁷⁷ Hakkâ, 69/50.

*kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler.*²¹⁶

Ve yine pişmanlık var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Muhakkak o, kâfirler için bir pişmanlık sebebidir."*²¹⁷

Hâsılı akıllı olana bu kadar söz yeter. Doğrusunu Allah bilir.

YEDİNCİ BÖLÜM MA'RİFETİN CEVABINI BEYAN EDER

Âlemin kutbu buyurur:

Gönül büyük bir şehirdir. Noksan sıfatlardan uzak olan Yüce Allah, (yer-den) arşa değin neyi yarattı ise o şehirde vardır ve o şehre sığâr. Hem o bü-yük şehirde iki sultan vardır. Birisi Rahmânî, birisi Şeytanîdir. Rahmânî sul-tânın adı akıl, vekili îmandır, komutanı miskinliktir.

Kalbin sağ tarafında yedi kale vardır. Her kalede Yüce Allah bir muhafız, vekii koymuştur. Muhafızların her birinin adı bilinmektedir.

İlk muhafızın adı ilimdir.

İkinci muhafızın adı cömertliktir.

Üçüncü muhafızın adı ar ve hayâdır.

Dördüncü muhafızın adı sabırdır.

Beşinci muhafızın adı perhizkârlık (aşırı istekleri sınırlamak)tır.

Altıncı muhafızın adı korkudur.

Yedinci muhafızın adı edeptir.

Herhangi bir muhafızın yüz bin hizmetkârı vardır. Herhangi bir hizmetkârın yüz bin askeri vardır. Bunların tamamı iman bekçisidir.

Şimdi ey azizim! Bu işleri tamamladık. Cenab-ı Hak'dan istedik.

niz Allah'tan korkun.

²¹³ Hucurât, 49/2.

²¹⁴ Ayetin (Şura/40) bü-tün olarak manası şöyle-dir: "Bir kötülüğün ce-zası, ona denk bir kötü-lüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez."

²¹⁵ Kehf, 18/52.

²¹⁶ Bakara, 2/26-27.

²¹⁷ Hakkâ, 69/50.

12a

diledük. Ma'rifet yâd geldi ve biş hil'at duta geldi: Evvel ilhâm, ikinci hil'at fehm, üçüncü hil'at ışk, dördüncü hil'at şevk, beşinci hil'at mahabbet. Pes câna dokundu, cân dirildi: Akla muvâfık geldi ve geleni ve gideni anladı. Zîrâ cümle şey cân ile dirilür. Cân ma'rifetle dirilür. Ma'rifetlü cân erenler cânıdır. Ma'rifetsiz cân hayvânlar cânıdır. Cân ölü müdür yohsa diri midür? Anların kim tenleri ölür, âşıklardur cânları ölmez. Kavlühü teâlâ: *Ve lâ tahsebenne'llezîne kutilû fî sebîli'llâhi*⁷⁸
Ol ârifler sultânı ve meşâyıhlar ma'deni Seyyid Sa'de'd-dîn buyurur:

Ol cân kim ışıktan alur
Bahâyı cânlar olur
Kamu cânlar ölice
Ol cân diri kalur
Işk dirligin alalum
Bu dirlikden kalalum
Ölmez dirlik bulalum
Çün cân dosta birikür.

Ammâ cân ikidir. Biri cân ve biri cânân: Kavlühü teâlâ:

*Yes'elûneke anî'r-rûhi kuli'r-rûhu min emri Rabbi*⁷⁹

Ammâ bizim katımızda cân bişdür velî bu sözi anlamak delim güc işdür. Ve hem âdem ma'nisi dahi üçdür. Kendüzin bilmek yavlak güçdür. Kendüzin bilmeyene bu söz hiçdür. Kendüzini

⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/169.

⁷⁹ İsrâ, 17/85.

²¹⁸ Âl-i İmrân, 3/169.

²¹⁹ İsrâ, 17/85.

Marifet hatıra geldi ve beş giysi alıp geldi. İlki ilham, ikinci giysi anlayış, üçüncü giysi aşk, dördüncü giysi şevk, beşinci giysi muhabbettir.

Ne zaman cana değdi, cân dirildi. Akla uygun geldi ve geleni gideni anladı. Zira her şey cân ile dirilir; cân, marifetle dirilir. Marifetli cân, erenler cânıdır. Marifetsiz cân, hayvanlar cânıdır. Cân ölü müdür, yoksa diri midir? Âşık olanların tenleri ölür, ama cânları ölmez.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın."*²¹⁸ O arifler sultanı şeyhler madeni Seyyid Sadeddin buyurur:

*O can ki kıymetini aşktan alır;
bütün canlar ölünce işte bu can diri kalır.*

*Aşk dirligini alalım, bu dirlikten kalalım;
ölmez dirlik bulalım; çünkü cân dostlar birleşir.*

Ancak cân ikidir. Biri cân diğeri cânân. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir."*²¹⁹

Fakat katımızda cân beştir. Ancak bu sözü anlamak çok güç iştir. Âdemin manası da üçtür. Kendini bilmek çok güçtür. Kendini bilmeyen için bu söz hiçtir.

دِيلْدَك مَعْرِفَت يَادِ كَلْدِي وَ بِيَشِ خِلْعَت دُونَه كَلْدِي اَوَّل
 اِهْلَام اَكْنِي خِلْعَت فِهْم اَو اَكْنِي خِلْعَت عَشَق دَوْر دَنْجِي
 خِلْعَت شَوْق بِيَشِ خِلْعَت حُبَّت بِيَشِ جَانَه دُنْدِي جَان
 دِير لَدِي عَقْلَه مُوَافِق كَلْدِي كَلْبِي وَ كِيدِي اَكَلْدِي زِير
 جُمْلَه شَيْ جَانَه دِر لَوْر جَان مَعْرِفَتَه دِر لَوْر مَعْرِفَتُو
 جَان اَنَلَر جَان دُر مَعْرِفَت سِر جَان حَيَوَان لَر جَان دُر جَان
 اَو لَو مِيدُر يُو خَسَه دِير مِيدُر اَنَلَر كِيَم تَنَلَرِي اَو لَوْر
 عَاشِق لَر دُر جَان لَرِي اَو لَمَز قَوْلَه تَعَالِي **وَلَا تَحْسَبَنَّ**
الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْآيَةَ اَو لَر عَارِف لَر سُلْطَانِي وَ شَافِي
 مَعْدِي سَيِّد سَعْد الدِّين يُوْر زَبِيْت اَو لَر جَان كِه
 عَشَقْدَن اَوْر بَهَائِي جَان لَر اَو لَوْر قَوْر جَان لَر اَو لِي حَك
 اَو لَر جَان دِيرِي قَالُوْر عَشَق دِير لَكِيْن اَلَا لَوْم بُو دِير لَكِي
 قَلَا لَوْم اَو لَمَز دِير لَك بُو لَالَم چُون جَان دُو سَتَه بَر كُوْر
 اَمَّا جَان اِي كِيدُر بَرِي جَان وَ بَرِي جَان اَن قَوْلَه تَعَالِي
يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي اَمَّا قَمْرَدَه
 جَان بِيَشْدُر وِلِي بُو سُوْرِي اَكَلَق دِيَم كُوْج اِي شَدُر وَ
 هَم آدَم مَقْدِسِي دَنْجِي اَو چَدُر كَنْدُوْرِيْن بِيَلَك يُوْتَق
 كُوْجَدُر كَنْدُوْرِيْن بِيَلِيَسَه بُو سُوْر هِي چَدُر كَنْدُوْرِيْن

بيلك ديلوسك كئانده يازدۇم اوچدۇر قۇلۇ تەئالي **منكم**
من يريد الدنيا ومنكم من يريد العقبى لآخره ومنكم
من يريد المولى بوايت معنسي بيلك اول قديم لايزال
 يور راي قولدۇم كوزمكي كوزله هي صنور سز سون بيلكي
 ديلله هي صنور سز يورمكي آيا غله هي صنور سز يور بيلكي
 طاغته هي صنور سز خشمي كئاهله هي صنور سز كوشمكي
 اودله هي صنور سز ادم عمه اوچماق ايچنده بر
 عذاب ايشلدۇم كه طاموده اول عذاب يوقا ايدري و
 ابراهيمه اود ايچنده بر بوستان ويردۇم كه اول بوستان
 اوچماق ايچنده يوقا ايدري وفرعون نيل اير ماغنه
 بغداد وموسى فرعون دن قوزتردۇم دوستي صقيوب
 دشمنلرم هلاك قىلدۇم وهم يوز بيلك وهزاران
 يوز بيلك فرشته لرم كويندۇر دۇم بر بيلك بر ذره كئاهي
 يوقا ايدري وهم يوز بيلك ادي يازاغدم بر بيلك بر ذره
 طاغتي يوقا ايدري هن نر كيم ايشلسم قادرم قدرم يتر
 كمي كركسه اغلدۇم و كمي كركسه كلدۇر دۇم آني كه بر
 باورم سز بيلر سز ليكن بتم عنايتم خوف رجا اولنه در
 ك ز حال بزم سوز لر و من جان بيان قىلقدۇر انلرك كيم

bilmek dilersen kitâbda yazdum, üçdür. Kavlühü teâlâ:

... *minkûm men yûrîdû'd-dünyâ ve minkûm men yûrîdû'l-ukba'l-âhiret*⁸⁰ (ve minkûm men yûrîdû'l-Mevlâ.)

[...] ⁸¹

Bu âyet ma'nisi bil ki ol Kadîm-i Lâ-yezâl buyurur:

"İy kullarum görmegi göz ile mi sanursız, söylemegi dil ile mi sanursız, yürümegi ayağıla mı sanursız, yarlığanmegi tâatla mı sanursız, hışmı günâh ile mi sanursız, göyünmegi odıla mı sanursız? Âdem (a.s.)'a uçmak içinde bir azâb işledüm ki tamuda ol azâb yok idi. Ve İbrâhîm'e od içinde bir bostân virdüm ki ol bostân uçmak içinde yok idi. Ve Firavn'ı Nil ırmağında boğdum ve Mûsâ'yı Fir'avn'dan kurtardum. Dostumu saklayup düşmânlarum helâk kıldum ve hem yüz bin ve hezârân yüz bin firiştelerüm göyündürdüm. Birinün bir zerre günâhı yok idi. Ve hem yüz bin âdemî yarlığadum. Birinün bir zerre tâatı yok idi. Her ne ki işlesem Kâdir'em, kudretüm yiter. Kimi gerekse ağladuram ve kimi gerekse güldürürüm. Anı ki ben bilürem, siz bilmezsiniz. Lîkin benüm inâyetüm havf u recâ olanadır. Derhâl bizüm sözlerümüz cân beyân kılmakdur. Anlarun kim

12b

⁸⁰ Âli İmran, 3/153. parantez içindeki ifadeler ayet değil.

⁸¹ Atlama var

Kendini bilmek dilersen kitapta yazdım, üçtür.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"*Dünyayı isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı...*"²²⁰ Ayrıca sizin içinizde Mevlâ'yı isteyen de vardır.

Bu ayetin manasını şöyle bil ki öncesiz ve sonsuz olan Allah buyurur;

Ey kullarım! Görmeyi göz ile mi sanırsınız? Konuşmayı dil ile mi sanırsınız? Yürümeyi ayak ile mi sanırsınız? Bağışlanmayı ibadet ile mi sanırsınız? Öfkelenmeyi günah ile mi sanırsınız? Yanmayı ateş ile mi sanırsınız? Âdem (a.s.)'a cennet içinde öyle bir azab çattı ki cehennemde o azab yok idi. İbrahim'e de ateş içinde bir bahçe verdim ki o bostan cennet içinde yoktu. Ve Firavun'u Nil içinde boğdum ve Musa'yı Firavun'dan kurtardım. Dostumu koruyup düşmanlarımı helak ettim. Ve hem yüz bin ve binlerce yüz bin meleklerimi yaktım, hiç birinin küçücük bir günahı yoktu. Ve hem yüz bin insanı bağışladım, hiç birinin küçücük bir ibâdeti dahi yoktu. Her neyi yaparım çünkü Kadir'im, gücüm yeter. Kimi istersem ağlatırım, kimi istersem güldürürüm. Benim bildiğimi siz bilemezsiniz. Ancak benim iyiliğim korku ile ümit arasında olanadır. Bizim sözlerimiz hemen canı açıklamaktır.

²²⁰ Âl-i İmrân, 3/152.

13a

gönül müşevveş olmuşlardır. Ya'nî karıcaşukdur. Gönülleri mütekebbir, cânları müdde'îdür. "*Elestü bi-Rabbiküm*" deminde yok diyenlerdür. "*Bel hüm adali*"dür.

Âdem ilminde yâd kıldun. Evvel cânâ cismânî dirler, diri kalur. Diken batup kıl çekildügin duyar. İkinci cânâ ekl ü şûrb dirler. Yidirür hem içürür, aç olup susamak bildürür. Üçüncü cânâ rûhânî dirler. [Ten] uyuycak ol cân uyanur. Kavlûhü teâlâ:

*Ve ce'alnâ nevmeküm sübâten.*⁸²

Ve dahi üç kişiye kalem yok: Evvel nâ-resîde oğlana, ikinci uyuyana, üçüncü mecnûna.

Ve dahi gicelerde ün irak gider, gündüz gitmez. Zîrâ gicede âdemoğlu dünyâ günâhından arınur. Ün irak varur, perde az olur. Pes gündüz günâhlar birbirine ulaşur, perde olur, anun içün ün irak varmaz.

Bir niçeler eydür:

Uyhu ten râhatidur ve hem cân ilkiya benzer. Ten cânun merkebidür. Issı, savuk datlu acı cân sebebinden ten dahi duyar. İlkılar dahi dikene düşmezler, köy yolın bilüp azmazlar. Velîkin Hak yolın bilmezler. Anlarun kim gönli gözi kördür, hayvân gibidür, Hak yolın görmezler. Nitekim Hazret-i risâlet (a.s.) buyurur:

"Hak teâlâ âdeme dört göz virdi: iki baş gözi ve iki gönül gözi. Baş göziyle halkı görür; gönül gözüyle Hâlık'ı görür."

⁸² Nebe, 78/9.

²²¹ Nebe, 78/9.

Onlar ki gönülleri müşevveş, yani karışık olanlardır. Gönülleri kibirli, canları inatçıdır. "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*" diye sorulduğu an "*hayır*" diyenlerdir. Hayvandan daha aşağıdadırlar.

İnsan ilminde öğrendin:

Birinci cana "cismânî" derler, diri kalır; diken batmasını veya kıl çekilmesini duyar.

İkinci cana "yeme ve içme" derler; yedirir ve içirir. Acıkmayı ve susamayı bildirir.

Üçüncü cana, "ruhânî" derler. Beden uyuyunca o can uyanır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Uykunuzu bir dinlenme kıldık.*"²²¹

Ve üç kişinin günahları yazılmaz. İlki ergenlik çağına gelmemiş çocuğa, ikinci uyuyana, üçüncü deliye.

Gece olunca ses uzağa gider, gündüz gitmez. Zîrâ gece olunca insanoğlu dünya günâhından temizlenir. Ses uzağa varır, engel az olur. Ne zaman ki gündüz olur, günahlar birbirine karışır ve engel olur. Onun için ses uzağa varamaz.

Birçokları demişlerdir ki:

Uyku ten rahatlığıdır. Ve hem can da binek hayvana benzer. Ten canın bineğidir. Sıcak, soğuk, tatlı, acı, can sebebiyle ten de hisseder. Hayvanlar da dikene düşmezler. Köy yolunu bilir ve şaşırılmazlar. Ancak Hak yolunu bilmezler. Gönül gözü kör olanlar da, hayvanlar gibidirler; Hak yolunu görmezler. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) buyurur: Hak teâlâ insana dört göz verdi: ikisi baş gözü ve ikisi gönül gözü. Baş gözüyle halkı görür, gönül gözüyle Hâlık'ı görür.

کوی مشور اویشلر دیر یغنی قرحشقدیر کوی لاری متکبر جانلاری
 مدعی دیر الشک بر یکم دمنده یوق دینلر دیر بلهم اصدلر
 آدم علمنده یاد قلدرک اولجانه جسمانی دیر لردیری قالور
 دیکن باتب قیل چکلدو کین دویر اکنجی جانه اکل شرب دیرلر
 بدور و هم ایچو راج اولوب صوصق بیلدور و راج
 جانه روحانی دیرلر او یوق جان او یانور قوله تعالی **وَعَلَّمَنَا**
تَوَكُّمًا سُبَّانًا و دخی اوچ کشیه قلم یوق اول نار سید
 اوغلانها کنجی او یوانه او چنجی مجنونه و دخی کیجه لرده
 اون اوراق کوز کوندز کیمز زیر اکنه ده آدم او غلی دنیا
 کناهندن آرنور اون اوراق وارز پرده از اولور کین کوندز
 کناهلر نیر برینه اولشور پرده اولور انک ایچون اون اوراق
 وارمن بر نیچلر آیدر او یوق تن راحتدر و هم جان القیه
 بتلر تن جانلک مرکبدر ایسی صوق داتلو ایچ جان سبندن
 تن دخی دویر القیلر دخی دکنه دشملر کوی یولین بیلوب
 از ملر و لیکن حق یولین بیلر لوانلرک کیم کوی کوزی کوز
 حیوان کسیدر حق یولین کوز ملر نته کیم حضرت رسالت عم
 نور حق تعالی آدمه دوزت کوز و یردی ایکی باش کوزی
 ایکی کوز کوزی باش کوز یله خلق کوز کوز یله خالی کوز

وَأَنزَلَنَاهُ فِي سُبْحَتٍ تُنِيرُهَا نُورٌ وَكَرَّمُوا سُبْحَتَهُ بِرُوحٍ مُّقَدَّسٍ
 وَمَوْلَاهُ اسْتَرْزَقَهُ بِقَدَرٍ مَّشَاهِدٌ قَوْمٌ ذُرِّيَّتُهُ لِيَوْمِ السَّعْيِ
 كَوْنُ كُلِّ كَوْزٍ يُؤَمِّسُهُ كَوْنُ مَدَنٍ نَّهْ سَبْرِي وَأَذِيرِي كَيْسَنَهُ شَكْرٌ عَمْدُكَ
 أَوْسَهُ أَدِينِ إِيشِ تَمَكُّلَهُ نَهْ خَبَرِي وَأَرْذُرُ أَوْجُنِ جَانِ بَيَانِ
 قَلْبِي دُورِ دُخِي جَانِ مَعْرِفَتُ دُرُغَزِي مَنِ جَانِ بَسْتَانِ
 بَسْتَانِ مَعْرِفَتِ صُورِ دُرُغَزِي صُورِ صَافِشِ بَسْتَانِ هُورِ اِيْدَرِ
 مَعْرِفَتِ دُخِي جَانِ اِيْلَهُ اِيْدَرِ قَوْلُهُ تَعَالَى **إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ**
الْإِسْلَامُ اِيْسَرِ غَزِي مَنِ سِرْ لَوْهٍ حَقِّ تَعَالَى اِيْكِي بَسْتَانِ اَرِ اسْتِ
 قَدَرِي بَرِي دِيْنِ بَسْتَانِي وَبَرِي اِيْمَانِ بَسْتَانِ مَعْرِفَتِ
 صُورِ كَوْنِ اَقْدَرِي قَوْلُهُ تَعَالَى **وَرَبِّي فِي قُلُوبِكُمْ** سِرْ لَوْهٍ
 اِيْكِي بَسْتَانِ صَمَكُورِ كِهْ بَكْجِسِرْ دُرُغَزِي بَرِ كَيْسَنَهُ بَسْتَانِ اَكْسَهُ
 اَوَّلِ دِيوَارِيْنِ اِيْلَرِ وَأَنْدَرِ بَرِيْنِ اِيْمَشْدُرْ صُكُورِ دُورِ لَوْهٍ
 اَكْرُ صَوَارِدُ وَتَوْرِيْدُ اَوْدَرِيْنِ بَيَانِ بَرِ اَغُورِ اَنْدَرِ بَرِ قُورِ
 بَاشِ دَكْرُ اَوْرِ نَاسِنْدِ عِيْشِي تَمَامِ اَوَّلِ حَقِّ اِيْنِ دُخِي بَيَانِ اَنْزَلَرِ
 اَوَّلِ عِيْشِي دَرْبِ دُوسْتِ وَقَدْ اَشْرَا اِلَهُ يَرْ لَوْهٍ تَنَكَّرِيْهِ
 شُكْرُ قَاوُرِ اَرْجَلِ جَلَّ جَلَالُهُ يُوْرِي قَوْلِ لَرْمِ سِرْ لَوْهٍ اِيْكِي
 بَسْتَانِ بَنِمِ عِنَايَتِمْ بَرِ لَوْهٍ بَكْلَدَمِ چَوْرِ سِنَه رَحْمَتِله دِيوَارِ
 قَلْدَمِ مَسْكُوتِله كَوْنِ كَوْنِ تَوْجِيْدِ تَحْمِيْنِ تَوْرِدَمِ وَتَوْجِيْدِ
 اَنَا جِنْدِ عِيْشِ تَوْرِدَمِ مَعْرِفَتِ صُورِيْله صَوَارِدَمِ يَادِ اَوْتِيْنِ

Ve anlar kim âhiret isterler; bunlar havf u recâ kavmidur. Ve anlar kim Mevlâ isterler, bunlar müşâhede kavmidur. Pes imdi biregünün gönli gözi olmasa gönülden ne haberi var. Bir kimesne şekker yimedük olsa adın işitmekle ne haberi vardur. Üçüncü cân beyân kılındı. Dördüncü cân ma'rifetdür. Azîz-i men! Cân bostâna benzer; ma'rifet sudur. Pes susamış bostâna su neyderse ma'rifet dahi câna eyle ider. Kavluhû teâlâ:

*İnne'd-dîne inda'llâhi'l-islâm.*⁸³

Pes azîz-i men! Sizlere Hak teâlâ iki bostân âraste kıldı: Biri dîn bostânı ve biri îmân bostânıdır. Ma'rifet suyun gönüle akıtdı. Kavluhû teâlâ:

*Ve zeyyene[hû] fî kulûbiküm.*⁸⁴

Pes azîz-i men! Sizler de iki bostân sanmanız ki bekçisizdür. Bir kimesne bostân ekse evvel divârın eyler. Andan yirin yumşadır. Sonra dürlü ni'met eker suvarur, döner yâd otların yabana birağur. Andan bir kuru baş diker ortasında, yemişi tamâm olıcak anı dahi yabana atarlar. Ol yemişleri derüp dost ve kardaşlar ile yirler, Tanrı'ya şükür kılurlar. Çalap celle celâlehû buyurur:

"İy kullarum! Sizlerdeki bostânı benüm inâyetüm birle bekledüm, çevresine rahmetümle divâr kıldum, meskenetle gönlünüze tevhîd tohumun bitürdüm ve tevhîd ağacında yemiş bitürdüm. Ma'rifet suyuyla suvar-dum, yâd otın,

Âhireti isteyenler var ya, bunlar korku ve ümit topluluğudur. Mevlâyı isteyenler var ya, bunlar müşâhede topluluğudur. O halde şimdi bir kimsenin gönül gözü olmasa gönülden ne haberi olur? Bir kimse şekker yememiş olsa adını işitmekle tadından ne haberi olur? Üçüncü cân açıklandı.

Dördüncü cân marifettir. Ey azizim! Can bahçeye benzer, marifet sudur. İşte susamış bahçeye su ne yaparsa marifet de canı öyle yapar. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah nezdinde hak dîn İslâm'dır."*²²²

Bundan dolayı ey azizim! Hak sizlere iki bahçe donattı: Biri din bahçesi, diğeri iman bahçesidir. Marifet suyunu gönlüne akıttı. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...ve onu gönüllerinize sindirmiştir."*²²³

Şimdi ey azizim! Sizler sanmayın ki iki bostan bekçisiz bırakılmıştır. Bir kimse bahçe ekecek olsa, önce duvarını yapar, sonra yerini yumuşatır. Sonra türlü nimetler eker, bahçeyi sular, döner yabâni ayırık otlarını dışarı atar ve ortasına bir korkuluk diker, yemişler olgunlaşınca korkuluğu da dışarı bırakır. Yemişleri toplayıp dost ve kardaşları ile yiyip Allah'a şükür ederler. Şanı yüce olan Allah buyurur:

"Ey kullarım! Sizlerdeki bahçeyi lutfumla beraber bekledim. Çevresine rahmetimle duvar kıldım. Dinginlikle gönlünüzde tevhîd tohumunu bitirdim ve tevhîd ağacında yemiş meydana getirdim. Marifet suyuyla suladım ve yabâni otları ve

⁸³ Âl-i İmrân, 3/19.

⁸⁴ Hucurât, 49/7.

²²² Âl-i İmrân, 3/19.

²²³ Ayetin (Hucurât/7)

bütün olarak manası şöyledir: "Hem bilin ki, içinde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıski ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır."

14a

dikenin arıtdum. Düşmenlik yañasından ırak bırakdum, günâhunuzu orta-da yâd kıldum. Düşmeniñüz lbîs görmege gelür. Ortada dikilen günâ-huñuzu görüp eydür: "Çalabuñuza âsîmişsiz," dir, tama'ın keser. Kaçan kı-yâmet günü ola, günâhlarıñuz yabana bırağam, kendü fazlumla kulluğunuzu afv denizine koyam, âlemlere gösterem. Sizleri kerâmet birle şâd u hurrem idem."

Kavluhû teâlâ:
Sıbgata'llâh.⁸⁵

Hak teâlâ kerem-i lutfından' buyurur: "İy sevgülü kullarum! Beni isten, siz-de bulunayım. Ve iy âsîler! Özür dilen afv kılayım. Zîrâ gök ağlar, yir güler ve gökden yağar, yirden biter." Ya'nî sizden ağlamak ve benden günâhu-nuzı bağışlamak demek olur. Hâliyâ sözden terk yokdur. Ve hem-muhibbeler Çalab Tanrı'yı buldılar hakka'l-yakîn içinde. Zîrâ kim ilme'l-yakîndür. Bir dahi gümân ile yakîndür. Pes imdi kâl u kıl da'vî ilme'l-yakîn âbidleründür. Velâkin tefekkür, sohbet, velâyet beklemek hakka'l-yakîn ârifleründür. Ammâ münâcât ve müşâhede muhibleründür. Bâkî dervîşlik ezeli ve devlet ebedî. Kime kim degse râhatluk anundur.

VIII. BÂB:
Tevhîdü'l-Ârif

Ol pâdişâh-ı âlem-i kadîm, evvel bize birliğin bildürdi. Kavluhû teâlâ:
Ve ilâhukum ilâhun vâhidün.⁸⁶

Kâle'l-ulemâü[el-ilmü] selâsün âyâtün muhkemetün [ve] ferîzatün sâbitete-ün [ve sünnetün kâimetün] vemâ sivâ hünne ...

Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: İlim

⁸⁵ Bakara, 2/138.

⁸⁶ Bakara, 2/163.

²²⁴ Bakara, 2/138.

²²⁵ Bakara, 2/163.

dikenini temizledim. Düşmanlık tarafından uzak bıraktım. Günahınızı orta-dan uzaklaştırdım. Düşmanınız şeytan görmeye gelir, ortada dikilen günâ-hınızı görüp "Rabbimize isyankârmışsınız." der, tamahını keser. Kıyamet günü olduğunda, günahlarınızı dışarı bırakırım. Kendi fazlımla kulluğunuzu af denizine kor, âlemlere gösteririm. Sizleri cömertliğimle sevinçli ve mutlu ederim."

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık."²²⁴ Yüce Allah iyilik ve cömertliğinden buyurur: "Ey Sevgili Kullarım! Beni is-teyin, sizde bulunayım. Ve ey âsîler! Özür dileyin affedeyim. Zira gök ağ-lar, yer güler ve gökten yağar, yerden biter." Yani sizden ağlamak ve ben-den günahınızı bağışlamak demek olur. Şimdi sözü bırakmak yok. Ve hem dostları Cenab-ı Allah'ı şüphesiz bir gerçeklik içinde buldular. Zira ki kesin bilgidir (İlme'l-yakîn). Biri de zannî bilgidir. Şu halde dedikodu davası İl-me'l-yakîn âbidlerindir. Ancak tefekkür, sohbet, vilâyet beklemek hakka'l-yakîn âriflerindir. Ama münâcât ve müşâhede dostlarındır. Bundan başka, ezeli dervîşlik ebedî mutluluktur. Kime nasip olsa rahatlık onundur.

SEKİZİNCİ BÖLÜM ÂRİFLERİN TEVHİDİ

Âlemin ezeli padişahı Cenâb-ı Allah, önce bize birliğini bildirdi. Allah teâlâ-nın bu hususta buyurduğu şöyledir: "İlâhınız bir tek Allah'tır."²²⁵

Âlimler de şöyle buyurmuşlardır: "İlim üçtür: Muhkem âyetler, kesin farzlar ve bunların dışındakiler.

Hz. Peygamber buyurur: İlim

دِکَنِینِ اَرْتَدُم دُشْمَنِلِکْ یِکَا سِنْدَتْ اِیْرَاقْ بِرَاقْدُم کُناهُکُورِی
 اُورْتَدَه یَا دَقِلْدُم دُشْمَنکُوز اِلَیْسْ کُورْمَه کَلُور اُورْتَدَه دِکَلَن
 کُناهُکُوزِی کُورِب اَیْدُز چَلْبَکُوزَه عَاصِیْمِش سِز دِیْطَمَعِیْن کَسَر
 چَیْز قِیَاسَت کُورِی اُولَه کُناهُکُوزِی بَیْآنَه بَر غَم کَنْدُ و فُضْلَمَلَه
 قُولُور کُوزِی عَفْو کِرَنه قِیَم غَاسْکَلَر کُورْتَم سِز لَی کِرَامَت
 بَر لَه شَاد و خَرَم اَیْدَم قُولُه تَعَالِی **صِبْغَتِ اللّٰهِ** حَق تَعَالِی
 کَرَم لُطْفِیْن دَن یُورْزای سَو کُور لَرَم بَنی اِیْشَت ک سِز دَه بُولُورَم
 وَاي عَاصِی لَرَم دُر دِلْک عَفْو قِلَیْم زِیْر اَلْکُور اَغْلَر یَز کُورْزَو
 کُور دَن یَغْر یَز دَن بَت تَغْیِی سِز دَن اَغْلَق و بِنْدَن کُناهُکُورِی
 بَغْشَلْمَق دِیْم کْ اُولُور حَالِیَا سُونَر دَن تَر ک یُق دُز و هِم حَبِیْر
 چَلْت تَن کِرِکْ بُولُور حَق الِیْقِیْن اِیْچِنْدَه زِیْر اَکِیْم عِلْم الِیْقِیْن
 دُر یَز دِیْ کُنا بِلَه یَقِیْن دُر یَس اَمْدِی قَال قِیْل دِغْوِی
 عِلْم الِیْقِیْن عَابِد لَر کُور و لَیْکِن تَفْکَر صُجْبَت و لَایْت
 بَکَلْم ک حَق الِیْقِیْن عَارِف لَر کُور اَمَّا مُنْجَا حَات و شَاهِدَه
 عِبْرَت لَر بَاقِی دَن و دِیْشَلْک اَز لَی و دَوْلَت اَبْدِی کِمَه کِم دَکَسَا
 رَا حَتَلِی اَن کُور **بَاب تَوْحِیدُ الْعَارِفِ** اُول یَا دِشَاه عَالَم
 قَدِیْم اَوَّل رِو یَز لَکِیْن یِلْدُر دِی قُولُه تَعَالِی **وَالْحَقُّ کَرَم**
اِلَهِ وَاِجْدُ قَال الْعُلَمَاءُ کُلُّکْ اَیَّاتٍ مُّحْكَمَةٍ فَرِیضَةٍ
ثَابِتَةٍ وَاِیَّاسُ الْهَرَقِ حَضَرَت رَسُوْل عَم یُورْز عِلْم

اَوْجِدْ رَاوِلَ اَيَاتُ بَيِّنَاتٍ اِيَّيْكَ كُنْ لَمْ يَضَعْ اَوْ حُجِّي
 دُرْ مِشْرُسَدَتْ بُو اَوْجِ عَلِي بِلَنْ كِي اُولُو كَشِيدُرْ اَنْدَرَنْ يَادِ شَاه
 قَوْلَ رَبِّهِ كَنْدُو وَارْ لُغَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى **الَّذِي خَلَقَ**
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ اَنْدَرَنْ صِفَتَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى
لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ اَنْدَرَنْ هَيْبَتَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى **وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ** اَنْدَرَنْ عَظَمَتَيْنِ
 بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى **وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ** اَنْدَرَنْ عِزَّتَيْنِ
 بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى **وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ** اَنْدَرَنْ
 جَلَالَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى **تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذُو**
الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ اَنْدَرَنْ نِعْمَتَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى
نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ اَنْدَرَنْ نِشِيمَانِ لُغَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى **وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ** اَنْدَرَنْ لُطْفَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى **اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ** اَنْدَرَنْ مَحَبَّتَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى **فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ** اَنْدَرَنْ نَصْرَتَيْنِ
 بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى **وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا** اَنْدَرَنْ قِسْمَتَيْنِ
 بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى **نَحْرُ قِسْمِنَا بَيْنَهُمْ** اَنْدَرَنْ تَوَكُّلَيْنِ
 بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى **وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ** اَنْدَرَنْ
 حِكْمَتَيْنِ بِيْلْدُرْ دِي قَوْلُهُ تَعَالَى **يُؤْتِي الْحِكْمَةَ** اَنْدَرَنْ خَيْرَانِ

üçdür: Evvel âyât ü beyyinât,

İkinci berkinmiş farîza,

Üçüncü durmuş sünnet.

Bu üç ilmi bilen key ulu kişidür. Andan Pâdişâh, kullarına kendü varluğın

bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Ellezî halaka's-semâvâtî ve'l-ard*.⁸⁷

Andan sıfatın bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Lehû mülkü's-semâvâtî ve'l-ard*.⁸⁸

Andan heybetin bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Ve hüve'l-kâhiru fevka ibâdihî*.⁸⁹

Andan azametinin bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Ve hüve'l-alıyyü'l-azîmü*.⁹⁰

Andan izzetinin bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Fe li'llâhî'l-izzetü*.⁹¹

Andan celâlin bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Tebâreke'smü Rabbike zi'l-celâli*

ve'l-ikrâm.⁹² Andan ni'metin bildürdi. Kavluhû teâlâ:

Ni'me'l-Mevlâ ve ni'me'n-nasîr.⁹³

Andan peşimanluğun bildürdi. Kavluhû teâlâ:

Va'llahu azîzün zû'n-tikâm.⁹⁴

Andan lutfın bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Allâhu latîfün bi-ibâdihî*.⁹⁵

Andan muhabbetin bildürdi. Kavluhû teâlâ:

Fe't-tebî'ünî yuhbibkümü'llâhu.⁹⁶

Andan nusretin bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Ve kâne hakkân aleynâ*.⁹⁷

Andan kismetinin bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Nahnu kasemnâ beynehüm*.⁹⁸

Andan tevekkülün bildürdi. Kavluhû teâlâ:

Ve men yetevakkel ala'llâhî fe hüve hasbuhû.⁹⁹

Andan hikmetinin bildürdi. Kavluhû teâlâ: *... yû'ti'l-hikmete*.¹⁰⁰

Andan hayrât

üçtür: Birincisi apaçık ayetler. İkincisi kuvvetli farz, üçüncüsü sabit sünnet. Bu üç ilmi bilen gerçekten büyük kişidir. Sonra Yüce Padişah Cenâb-ı Allah kullarına kendi varlığını bildirdi. Yüce Allah'ın sözüdür:

"... gökleri ve yeri yaratan ..." ²²⁶

Sonra sıfatını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır." ²²⁷

Sonra heybetini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir." ²²⁸

Sonra ululuğunu bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"O, yücedir, büyüktür." ²²⁹

Sonra üstünlüğünü bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"...asıl üstünlük, ancak Allah'ın..." ²³⁰

Sonra büyüklüğünü bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Büyüklük ve ikram sahibi Rabbinin adı yücelerden yücedir." ²³¹

Sonra nimetini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!" ²³²

Sonra pişmanlığını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir." ²³³

Sonra iyiliğini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah kullarına lütfkârdır." ²³⁴

Sonra sevgisini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin." ²³⁵

Sonra yardımını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"...üzerimize borç idi." ²³⁶

Sonra paylaşırcılığını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık." ²³⁷

Sonra tevekkül etmeyi bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." ²³⁸

Sonra hikmetini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... hikmet verilirse..." ²³⁹ Sonra çok hayrî

⁸⁷ Furkan, 25/59. Bu şekilde bir çok âyet vardır.

⁸⁸ Bakara, 2/107. Bu şekilde bir çok âyet vardır.

⁸⁹ Enbiya, 6/18.

⁹⁰ Bakara, 2/255. Bu şekilde bir çok âyet vardır.

⁹¹ Fâtır, 35/10.

⁹² Rahmân, 55/78.

⁹³ Hac, 22/78.

⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/4 ; Mâide, 5/95.

⁹⁵ Şûrâ, 42/19.

⁹⁶ Âl-i İmrân, 3/31.

⁹⁷ Rûm, 30/47.

⁹⁸ Zuhuruf, 43/32.

⁹⁹ Talâk, 65/3.

¹⁰⁰ Bakara, 2/269.

²²⁶ Bu şekilde birçok ayet vardır. Meselâ:

En'âm, 6/1.

²²⁷ Hadîd, 57/2,5.

²²⁸ En'âm, 6/18.

²²⁹ Şûrâ, 42/4.

²³⁰ Fâtır, 35/10.

²³¹ Rahmân, 55/78.

²³² Hac, 22/78.

²³³ Âl-i İmrân, 3/4.

²³⁴ Şûrâ, 42/19.

²³⁵ Ayetin (Âl-i İmrân/31)

bütün olarak manası

şöyledir: De ki: Eğer Al-

lah'ı seviyorsanız bana

uyunuz ki Allah da sizi

sevsin ve günahlarınızı

bağışlasın. Allah son de-

rece bağışlayıcı ve esir-

geyicidir.

²³⁶ Ayetin (Rûm/47) bü-

tün olarak manası şöyle-

dir: And olsun ki, biz

senden önce de elçileri

kavimlerine gönderdik;

onlara deliller getirdiler

ve biz, (onları dinleme-

yip) suç işleyenlerden öc

aldık. (Elbette alırsız,

çünkü) mü'minlere yar-

dım etmek, üzerimize

borç idi.

²³⁷ Zuhuruf, 43/22.

²³⁸ Talâk, 65/3.

²³⁹ Ayetin (Bakara, 269)

bütün olarak manası

öküslüğün bildürdi. Kavlühü teâlâ:

*Ve allemeküm [ve yu'allimüküm] mâ lem tekûnû ta'lemûn.*¹⁰¹

Andan dürlü hikmetlerin bildürdi. Cümlesine inanup, şükr idüp minnet kılmak gerek. Yahyâ b. Maâd eydür: Benüm gönüm dünyâdan ve âhiretten yigdür. Zîrâ kim dünyâ mihnet evidür, âhiret ni'met evidür. Ve benüm gönüm ma'rifet evidür. Pes ma'rifet dünyâdan ve âhiretten yigdür. Ve hem yedi kat gök var. Uş ten dahi yedi katdur: *Et, tamar, kan, sinir, sünük, ilik, müy.* Ve hem dünyâda dört od var: Evvel daş odi. Kavlühü teâlâ: "*Fe'tteku'n-nâra'lletî vekûdûhe'n-nâsû ve'l-hicâratû ü'iddet li'l-kâfirîn*".¹⁰²

İkinci ağac odi. Kavlühü teâlâ: *Ve mine's-şeceri'l-ahdari nâran.*¹⁰³

Üçüncü yıldırım odi: *Ve ra'dûn ve berkun.*¹⁰⁴

Dördüncü damu odi. Kavlühü teâlâ: *Eferaeytümû'n-nâra'lletî tûrûn.*¹⁰⁵

Ammâ âdemde dört od vardur: Evvel mi'de odi, ikinci şehvet odi, üçüncü savukluk odi, dördüncü mahabbet odi.

Ve hem dünyâda dağlar var. Sünük başları dağlara benzer.

Ve hem dünyâda yedi deniz var gark edici: Evvel göz, görmekten gark ider. İkinci dil, söylemekden gark ider. Üçüncü kulak, işitmekten gark eyler. Dördüncü kursak eritmekten gark eyler.

Beşinci karın, içine alup gark eyler. Altıncı renc, ölüm ile gark eyler.

Yedinci cünûnlük, gark eyler. Ve hem dünyâda ırmaklar var. Gözyaşı ırmaklara benzer. Ve hem dünyâda köyler var, âdemler köylere benzer.

Ve hem dünyâda

¹⁰¹ Bakara, 2/151.

¹⁰² Bakara, 2/24.

¹⁰³ Yâsin, 36/80.

¹⁰⁴ Bakara, 2/19.

¹⁰⁵ Vâkıa, 56/71.

şöyledir: Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.

²⁴⁰ Ayetin (Bakara/151) bütün olarak manası şöyledir: Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.

²⁴¹ Bakara, 2/24.

²⁴² Yâsin, 36/80.

²⁴³ Ayetin (Bakara/19) bütün olarak manası şöyledir: "Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmur(a) tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkırlar. Halbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır."

bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... bilmediklerinizi size öğretin..."²⁴⁰

Sonra türlü türlü hikmetlerini bildirdi. Hepsine inanıp, şükredip, minnet duymak gerekir. Yahya b. Meâd der ki: Benim gönüm, dünyadan ve ahiretten üstündür. Zira dünya sıkıntı evidir, âhiret nimet evidir. Benim gönüm marifet evidir. Öyle olunca marifet dünyadan ve ahiretten üstündür. Ve hem yedi kat gök vardır. İşte ten dahi yedi kattır: Et, damar, kan, sinir, kemik, ilik, kıl. Dünyada dört ateş vardır. Birincisi taş ateşi: Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "... yakıtı, insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."²⁴¹

İkincisi ağaç ateşi, Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur."²⁴²

Üçüncüsü yıldırım ateşidir: "...gürültü ve yıldırımlar..."²⁴³

Dördüncüsü cehennem ateşidir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Söyleyin şimdi bana, tutuşturmakta olduğunuz ateşi..."²⁴⁴

İnsana gelince, onda dört ateş vardır. İki mide ateşi, ikinci şehvet ateşi, üçüncüsü soğukluk ateşi, dördüncüsü muhabbet ateşi.

Ve yine bu dünyada dağlar var. Kemik başları dağlara benzer.

Ve yine dünyada boşucu yedi deniz vardır. İlki gözdür, görmek sebebiyle boğar. İkincisi dildir, söylemek sebebiyle boğar. Üçüncüsü kulaktır, işitmekten dolayı boğar. Dördüncüsü kursaktır, eritmekten dolayı boğar. Beşinci si karındır, içine alıp boğar. Altıncısı meşakkattir, ölüm ile boğar. Yedinci si deliliktir, bu hâliyle boğar.

Ve yine dünyada ırmaklar var, gözyaşı ırmaklara benzer.

Ve hem dünyada köyler var. Âdemler köylere benzer. Dünyada

او کشتلکین بیلدردی قوله تعالی **وَعَلَّمَ كُتُبَنَا**
 انون دور لوجکمتلین بیلدردی قوله تعالی اجناسنه ایتان
 شکر ایدوب منت قلیق کونک یحیی بن معاذ ایدر بيم کونکلم
 دنیادن و آخرتدن بیکدر زیراکم دنیا بختن اویدر ایت
 ایت اویدر بيم کونکلم معرفت اویدر پس معرفت دنیادن
 و آخرتدن بیکدر و هم یردی قات کونک و اوش تن دخی
 یردی قاتوزات طر قان سکر سکوک ایلک موفی و هم
 دنیاده دورت اود و اول داش اودی قوله تعالی
فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ
اِکْجِی آغاج اودی قوله تعالی وَبِالنَّجْمِ الْاُخْصِرِ نَارًا او
 بیلدردم اودی **وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ** دور دخی داموا دی قوله تعالی
اَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ اما ادمه دورت اود و اردن
 اول معده اودی اکی شهوت اودی او چخی صوقلق اودی
 دور دخی محبت اودی و هم دنیاده داغله وار سکوک
 باشلری داغله بکزر و هم دنیاده یردی دکر وار غرق
 ایدی اول کوز کور مکن غرق ایدر اکی دیل سو بکدن
 غرق ایلر او چخی قولاق ایشتمکدن غرق ایلر دور دخی قولاق
 ایشتمکدن غرق ایلر بیشخی قورین ایشینه الوب غرق ایلر ایشی
 دخی اولومله غرق ایلر بدخی جش نلف غرق ایلر و هم دنیاده
 ایشتمکدن وار کوز یا شیه ایشتمکدن و هم دنیاده
 کویلر وار آدمک کویلر بکزر و هم دنیاده

دُورِت صَوَوَارِ اَوَّلِ صَا فِي صَوَا كُنْجِي اُجِي صَوَا اُجِي قِي
 دُورِ دُنْجِي پِي صَوِي دُرِ اَمَّا تَنَدِ دُنْجِي دُورِت صَوَوَارِ
 اَوَّلِ اَنُغْزِ صَوِي دَا تَلُو دُرِ اُجِي كُوزِ صَوِي اُجِي دُرِ اُجِي
 قُولاقِ صَوِي پِرِ دُرِ دُورِ دُنْجِي بُو رُونِ صَوِي قُو يِي دُرِ
 دُنِيَادِه مُمُونِ وَا رِ وَا كَا فِرِ وَا رِ اِهَامِ مُمُونِه بَنَكُرِ وَا سَوِ
 كَا فِرِه بَنَكُرِ وَا هَم دُنِيَادِه دُورِت دُورِ لُو يِلِ وَا رِ اَوَّلِ
 يِلِ اَدِي دُورِ دُرِ اُجِي يِلِ اَدِي صَبَا دُرِ اُجِي يِلِ اَدِي
 جُونِ بَدُرِ دُورِ دُنْجِي يِلِ اَدِي شِمَالِ دُرِ اَمَّا تَنَدِ دُنْجِي دُورِت
 دُورِ لُو يِلِ وَا رِ دُرِ اَوَّلِ يِلِ اَدِي جَا ذِ بَدُرِ اَدِمَكِ يِدِ وَا كِينِ
 قُو رِ صَغْنِه سُو رِ اُجِي يِلِ اَدِي حَا زِ مَدُرِ اَدِمَكِ يِي دِ وَا كِينِ
 قُو رِ صَقْدِه بَكُرِ اُجِي يِلِ اَدِي قَسَا مَدُرِ يِنِ لَقْمِه قِسْمَتِ
 اِي دُرِ دُورِ دُنْجِي يِلِ اَدِي دَا فِعِه دُرِ يِنِ لَقْمِه نَكِ كِلِ كِينِ
 دَا شِرِه بَرَا غُو رِ كُو كِلِ شَهْرِه بَنَكُرِ رَتْنِ حِصَا رِه بَنَكُرِ اُجِي
 غَلْبَسِي يَا زَارِه بَنَكُرِ بُو رِ اَوَّلِ اَوَكْبِه اُو دِ دَلَا قِ دُ كَا نَلِ وَا بَنَكُرِ
 صَدَقِ اِفْرَا اَثْبَاتِ اَزَا دَتِ رِيَا ضَتِ شَوْ قِ مَحَبَّتِ خَوْ فِ
 يَقِينِ قَمَا شَه بَنَكُرِ اِيْمَانِ كُو هَرِه بَنَكُرِ اَوْ صِ مِي جِه بَنَكُرِ
 وَا هَم سَرْمَا يِه اَصِي زِيَانِ وَا رِ اِيْمَانِ سَرْمَا يِه بَنَكُرِ وَا حَقَا
 بُو رِ دُقَلِرِ يِنِ دُو ثَمَقِ اَصِي يِه بَنَكُرِ اِيْمَانِ سَرْمَا يِه دُنِ
 زِيَانِ اِيْتَشَه بَنَكُرِ رِيَسِ عَقْلِ اِيَه بَنَكُرِ مَعْرِ فِت كُو نِه بَنَكُرِ

dört su var: Evvel sâfi su. İkinci acı su. Üçüncü koyı su.

Dördüncü yir suyudur.

Ammâ tende dahi dört su var: Evvel ağız suyu, datludur. İkinci göz suyu, acıdır. Üçüncü, kulak suyu, y[i]y[i]rdür. Dördüncü burun suyu, koyudur.

Ve dünyâda mü'min var ve kâfir var. İlham mü'mine benzer, vesvese kâfire benzer. Ve hem dünyâda dört dürlü yil var: Evvel yil, adı debûrdur.

İkinci yil, adı sabâdur. Üçüncü yil, adı cenûbdür.

Dördüncü yil, adı şimâldür. Ammâ tende dahi dört dürlü yil vardır:

Evvel yil, adı câzibdür. Âdemün yidügin kursağına sürer.

İkinci yil, adı hâzimdür.

Âdemün yidügin kursakta bekler.

Üçüncü yil, adı kassâmdur. Yinen lokmayı kısmet ider.

Dördüncü yil, adı dâfiadur. Yinen lokmanun kepeğın daşra birağur.

Gönül şehre benzer. Ten hisâra benzer. İçi galebesi bâzâra benzer. Yürek, öge öđ, dalak dükkânlarâ benzer. Sıdk, ikrâr, isbât, irâdet, riyâzet, şevk, mahabbet, havf, yakın kumaşâ benzer. İmân gevhere benzer. Us, meyce benzer.

Ve hem sermaye ıssı ziyân var. İmân sermayeye benzer.

Ve Hakk'un buyurdukların dutmak assıya benzer. İmânsız kalmak sermayeden ziyân itmişe benzer. Pes akıl aya benzer, ma'rîfet güne benzer.

dört su vardır: Birincisi temiz su, ikincisi acı su, üçüncüsü koyu su, dördüncüsü yer suyudur. İnsan vücûdunda dört çeşit su vardır.

İlki ağız suyu olup tatlıdır. İkincisi göz suyudur, acıdır. Üçüncüsü kulak suyudur, pis kokar. Dördüncüsü burun suyudur, koyudur.

Ve dünyada mü'min var ve kâfir var. İlham, mü'mine; vesvese, kâfire benzer.

Yine dünyada dört türlü rüzgâr vardır:

Birinci rüzgârın adı batı rüzgârıdır.

İkinci rüzgârın adı sabâ'dır.

Üçüncü rüzgârın adı güneştir.

Dördüncü rüzgârın adı kuzeydir.

Ancak tende dahi dört türlü rüzgâr vardır. Birinci rüzgârın adı câzibdir, insanın yediğini kursağına sürer. İkinci rüzgârın adı hâzimdir; insanın yediği kursakta bekler. Üçüncü rüzgârın adı kassâmdır, yenen lokmayı parçalar. Dördüncü rüzgârın adı dâfidir, yenen lokmanın kepeğini dışarı bırakır.

Gönül şehre benzer. Ten kaleye benzer. İçinin kalabalığı pazara benzer.

Yürek, akciğer, öd, dalak dükkânlarâ benzer. Doğruluk (sıdk), kabullenme (ikrar), isbat, dileme (irâdet), perhiz (riyâzet), şevk, muhabbet, korku (havf).

Kesin bilgi (yakın), kumaşâ benzer. Akıl iki tarafı da kesen kılıca benzer.

Ve yine sermayede kazanç var, zarar var. İman sermayeye benzer. Ve yine Cenâb-ı Hakk'ın buyurduklarını yerine getirmek kâr etmeye benzer. İmânsız kalmak sermayeden zarar etmişe benzer. Mûteâkiben akıl aya benzer, marîfet güneşe benzer.

16a

Ve ilim yıldızlara benzer ve hem dünyâda iki deniz var: biri datlu ve biri acı. Birbirine katılmaz. Kavluhû teâlâ: *Meraca'l-bahreyni yeltekiyân*.¹⁰⁶ Gözyaşı acı, karak yaşı datlıdır. Eğer gözyaşı acı olmasa göz kohardı. Ve eğer karak yaşı datlı olmasa göz görmez olurdu. Ve hem dünyâda bulud ve yağmur var. Pes kaygu buluda benzer. Gözyaşı yağmura benzer. Ve hem gönül kuşa benzer. Kuş uçarken kemerde azar. Lâkin gönül azmaz. Zîrâ gönül ile Çalab arasında perde yoktur. Ve hem uçmak içinde ırmaklar var. Kavluhû teâlâ: *(Ve ceale) fihâ (revâsiye ve) enhâran*.¹⁰⁷ Ve hem pâdişâh var, başında tâc var ve eğninde hil'at var. Menşûr, taht, milket, ra'iyet var. Pes tevhîd tâcdur, ibâdet takvadur. Müslûmânlık hil'atdur. Menşûr, taht, milket, ra'iyet Islâm'dur. Kavluhû teâlâ: *Inne'd-dîne inda'llâhi'l-islâm*.¹⁰⁸

Pes imdi raiyyet iy cân! Milket, îmân menşûr[u], ma'rifet tahtudur. O taht üstünde oturup ârifler Çalab Tanrı'yı münâcât kılurlar.

Bir kimesne Hazret-i Ali'ye suâl itdi:

— Yâ Ali! Tapduğun Tanrı'yı görür misin? didi.

— Pes görmesem tapar mıydım? didi.

Ve hem uçmakda yimek var ve illâ bevl, hades yok. Pes oğlan ana rahminde yir, içer ammâ bevl ve hades yok. Ve hem dünyâda âlimler var ki; kimi fıkıh ve kimi ferâiz ilmin bilürler. Hâliyâ sözden terk yok. Ağız datlu ve acı bilür, gönül hoşluk ve nâhoşluk bilür. Gönül ne fetvâ virür-se dil anı söyler. Ve hem dünyâda

¹⁰⁶ Rahmân, 55/19.

¹⁰⁷ Ra'd, 13/3.

¹⁰⁸ Âli İmrân, 3/19.

²⁴⁵ Rahmân, 55/19-20.

²⁴⁶ Ra'd, 13/3

²⁴⁷ Âli-i İmrân, 3/19

ilim yıldızlara benzer. Ve yine dünyâda iki deniz var: Biri tatlı biri acı; birbirine karışmaz. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir."²⁴⁵

Gözyaşı acı, gözbebeği yaşı tatlıdır. Eğer gözyaşı acı olmasa göz kokardı. Ve eğer gözbebeği yaşı tatlı olmasa göz görmez olurdu.

Ve yine dünyâda bulut ve yağmur var. Bundan dolayı tasa buluta benzer. Gözyaşı yağmura benzer. Ve yine gönül kuşa benzer. Kuş uçarken bazen şaşırır. Fakat gönül şaşırmaz. Zira gönül ile Allah arasında bir engel yoktur. Ve yine cennet içinde ırmaklar vardır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İçinde ırmaklar vardır."²⁴⁶ Ve yine padişah var, başında tacı, sırtında kaftanı var. Ferman, taht, ülke, halk vardır. Tevhîd tacdır, ibâdet gerdanlıktır, Müslümanlık kaftandır. Ferman, taht, ülke ve halk İslâm'dır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Allâh katında din, Islâm'dır*."²⁴⁷

Şimdi o halde ey cân! Halk ve ülke, imanın fermanı, marifetin tahtıdır. Ârifler, o taht üstünde oturup Cenab-ı Hakk'a dua ederler.

Bir kimse Hz. Ali'ye sordu:

—Yâ Ali, taptığın Tanrı'yı görür müsün?

Hz. Ali şöyle cevap verdi:

—Görmesem tapar mıydım?

Ve yine cennette yemek var; ancak, küçük abdest ve büyük abdest yapmak yok. Çocuk ana rahminde yer içer, ama büyük abdest ve küçük abdest yapmaz. Dünyâda âlimler var ki, kimisi fıkıh ve kimisi miras paylaşırma (*ferâiz*) ilmini bilirler. Şimdi sözü bırakmak yok. Ağız tatlı ve acıyı bilir. Gönül hoş olanı ve olmayanı bilir. Gönül ne hüküm verirse dil onu söyler.

Ve yine dünyâda

و علم یلدر و زلره بنکر و وهم د نیاده ایکی د کیز و از بری
 د ائله و بری ایچی بر برینه قاتلمز قوله تعالی **من البحرین**
یلقیان کوز یا شی ای فوق یا شی د ائله و زلره کوز یا شی
 ایچی اولسه کوز خردی و اگر فرق و هم د نیاده بلود و یغور
 و از بری قیغو بلوده بنکر و کوز یا شی یغوره بنکر و هم کوز کل
 قوشه بنکر و قوش و چرک کمرده از زلیکن کوز کل از مزینا
 کوز کل ایله چلب از اسینه یزده یوقدر و هم اوچماق ایچده
 ایرماق و از قوله تعالی **فیها انفارا** و هم یاد شاه و از یا شی
 تاج و از و اکینه خلعت و از منشور تخت ملک رعیت
 و از پر تو حید تاج در عبادت طرقدور مسلمانا نلک خلعت
 منشور تخت ملک رعیت اسلامدر قوله تعالی **ان**
الدین عند الله الاسلام پس امردی رعیت ای جان ملک
 ایمان منشور معرفت تختدرا و تخت او سندنه او نور لب
 عارفان چلب تنکری مناجات قلو زلر بر کسنت حضرت علیا
 سوال ایتدی یا علی طیب و غلک تنکری کوز زمین دیوی
 پس کوز ستم طبرمدم دیوی و هم اوچماقده ملک و از و لا بول
 حدت یوق پیر و علی انا رحمنه بر ایچر اما بول حدت بود
 و هم د نیاده مقایله و از که کی فقه و کی فرائض علم یلدر چلیا
 سوزدن ترک یوق اغوز د ائله و ایچی یلور کوز کل حق شوق و بلخو
 بلور کوز کل نه فتوا و از مرسته دیل ابی سوز و هم د نیاده

يَا بَنِي وَارْطُوقْشَ وَارْ نَفْسَ بَاغِيْدَرْ نَفْسَ دِيْلِكِيْن وَيَرْ مَمَّا قُوقْشَ
 اِيْتَمَكْ كِيْدُرْ وَهَمْ جُهُوْدْ تَرْ سَاوَارْ وَخِلَافْ اِيْتَمَكْ وَارْ يَسَرْ
 كُتَاهِنَهْ مُطِيْعْ اَوْ لَوْ جُهُوْدَهْ بَنَكُزْ شَرْعَهْ يُوْنُ وَيَرْ مَمَّا
 تَرْ سَايَهْ بَنَكُزْ رَحَقْدَنْ دُونَمَكْ خُجَهْ طِيْمَغَهْ بَنَكُزْ طَمَعْ قَاتُ
 خِلَافَهْ بَنَكُزْ اَوْ يَالْتَمَقْ اَرْ سَلَانَهْ بَنَكُزْ خُوْبَرِ اَتَلَقْ اَيُوْبَهْ بَنَكُزْ
 شَهْوَتِ الْفَنِيَّهْ بَنَكُزْ نُوْشْمَقْ قَاتُ قَاتُ يِلَانَهْ بَنَكُزْ رَمِيْتْ بِلَمَمَكْ
 هِيْجْ فَنَسَهْ دُرْ قَالِ النَّبِيُّ عَمَّ **الشَّيْءُ الشَّيْءُ الْجَاهِلُ الْاَبْيُ**
 يَعْنِي هِيْجْ بَرَشِيْدَنْ دَكُذَرْ جَاهِلْ وَهَمْ كُوْ كُلْ اِيْدِشَاهْ عَالَمْ
 تَنَكُزْ سِيْنَكْ نَظَرْ كَاهِدُرْ كُوْ كُلْ اِيْلَهْ جَلْبْ اَرْ اَسِنْدَهْ حِجَابْ يُوْقْدُرْ
 يَسَرْ اَمْرِيْ مُؤْمِنَارْ كُوْ كُلِيْ كَعْبِيَهْ بَنَكُزْ كَعْبِيَهْ وَارْ نَزْ اِيْلَاغْ اِيْلَهْ
 يُوْرُزْ لَرْ كُوْ كُلْ اِيْسْتِيْنْ يُوْرِيْ يُوْرَهْ يُوْرَسَهْ كُرْ كُورْ اَنَكْ اِيْچُونْ
 عَا شَقْلَرْ يُوْرِيْنْ سُوْرُزْ لَرْ وَهَمْ كَعْبَهْ اِحْرَامْ كِيْرْ لَرْ حَقِيْ
 بَا يَطْلُدَنْ سِيْمَمَكْ كَعْبَهْ دَهْ اِحْرَامْ كِيْمَكَهْ بَنَكُزْ يُوْلْ دَا شِيْرْ
 اَرْ نَقْ بَطْنْ عَرَفَاتَهْ دَا شْ اَمَغَهْ بَنَكُزْ كِيْمَشْ عُمُرْ مَرْ صَفَايَهْ
 بَنَكُزْ وَبَا قِيْ عُمُرْ مَرْ كِيْمَشْ كُتَاهَهْ بَنَكُزْ رِيْشِيْمَانْ يَمَكْ قَالَنْ
 عُمُرْ مَرْ يَحَقْ قَوْلُوْغْنَهْ كِيْچُوْرْ مَمَكْ صَفَايَهْ مَرْ وَهْ اَرْ اَسِنْدَهْ
 بَنَكُزْ اَرْ سَتِيْغْفَارْ اِيْلَهْ يُوْرْمَمَكْ كَعْبَهْ طَوَافْ قِيْلَمَغَهْ بَنَكُزْ كَعْبِيَهْ
 وَارْ نَزْ دُوْرْتْ يَزْدَهْ طَوَافْ وَارْ دُرْ اَوْ لَصَاغْنَهْ خَوْفْ نُوْرِيْ
 طَوَافْ وَارْ اَكْجِيْ صُوْلِيْدَنْ رِجَانُوْرِيْ طَوَافِيْ وَارْ دُرْ اَوْ اَكْجِيْ اَوْ كُرْدَنْ

yağı var, tokuş var; nefis yağıdır, nefis dileğin virmemek tokuş itmek gibidir. Ve hem cühûd, tersâ var ve hilâf itmek var. Pes günâhına mutî' olmak cühûda benzer. Şer'a boyun virmemek tersâya benzer. Hak'dan dönmek haça tapmağa benzer. Tama' kılmak hilâfa benzer. Oyalanmak arslana benzer. Hoyratluk ayuya benzer. Şehvet ilkiya benzer. Puşmak, kakımak yılanı benzer. Minnet bilmemek hiç nesnedür. Kâle'n-nebiyyü (a.s.):

*eş-şey'ü şeyün el-câhilü lâ şey'ün*¹⁰⁹

Ya'nî hiçbir şeyden degüldür câhil. Ve hem gönül pâdişâh-ı âlem Tanrı'sının nazargâhıdır. Gönül ile Çalab arasında hicâb yoktur.

Pes imdi mü'minler gönli Ka'be'ye benzer. Ka'be'ye varanlar ayağ ile yürürler. Gönül isteyen yüzi üzre yürüse gerekdür. Anun için âşıklar yüzün yire sürerler. Ve hem Ka'be'de ihrâm giyerler. Hakkı bâtıldan seçmek Ka'be'de ihrâm giymeğe benzer. Yol daşın arıtmak, Batn-ı Arafat'da daş atmaya benzer. Geçmiş ömrümüz Safâ'ya benzer ve bâkî ömrümüz geçmiş günâha benzer. Peşimân yimek kalan ömrümüzü Hak kulluğına geçürmek, Safâ'yıla Merve arasında benzer. İstiğfâr ile yürümek Ka'be'yi tavâf kılmağa benzer.

Ka'be'ye varanlar dört yerde tavâfı vardır:

Evvel sağında havf nûrî tavâfı var. İkinci solundan recâ nûrî tavâfı vardır. Üçüncü öninden

düşman var, savaş var. Nefis düşmandır. Nefise istediğini vermemek savaş etmek gibidir. Ve yine Yahudi, Hıristiyan var, muhalefet etmek var. O halde günâhına boyun eğmek Yahudi olmaya benzer. Dinin emirlerine boyun eğmemek Hıristiyan olmaya benzer. Hak'tan dönmek haça tapmaya benzer. Aç gözlülük, muhalefet etmeye benzer. Oyalanmak aslana benzer. Huysuzluk ayıya benzer. Şehvet ata benzer. Kızmak, öfkelenmek yılanı benzer. Minnet bilmemek hiçbir şeydir. Hz. Peygamber buyurdu:

"Her şey bir şeydir; cahil hiç bir şey değildir."

Yani cahil hiçbir şeyden değildir. Ve yine gönül, âlemin mutlak padişahı olan Tanrı'sının bakış yeridir. Gönül ile Allah arasında perde yoktur. Bu durumda şimdi mü'minlerin gönlü Kâbe'ye benzer. Kâbe'ye varanlar ayakları ile yürürler. Gönül isteyen yüzüstü sürünmesi gerekir. Onun için âşıklar yüzlerini yere sürerler. Ve yine Kâbe'de ihram giyerler. Hakkı batıldan ayırmak Kâbe'de ihram giymeye benzer. Yoldan taşları temizlemek Batn-ı Arafat'ta²⁴⁹ taş atmaya benzer. Geçmiş ömrümüz Safâ'ya, kalan ömrümüz [Merve'ye]²⁵⁰ benzer. Pişman olmak, kalan ömrümüzü Hakk'a kullukla geçirmek Safa ile Merve arasında [gidip gelmeye] benzer. Af dileyerek yürümek Kâbe'yi tavaf etmeye benzer.

Kâbe'ye varanların dört yerde tavafı vardır. İlk önce sağında *korku* (havf) *nuru tavafı* vardır. İkinci olarak solunda *ümit* (reca) *nuru tavafı* vardır. Üçüncü olarak önünde *muhabbet nuru tavafı* vardır.

¹⁰⁹ Hadis kaynaklarında bulunamamaktadır.

²⁴⁹ Bunun "Batn-ı Urana" olması gerekir. Çünkü, hac esnasında şeytan taşlanan yerin bulunduğu vadinin adı "Batn-ı Urana"dır.

²⁵⁰ Metinde istinsah hatası sonucu olsa gerek "geçmiş günâha" yazılmıştır. Diğer nüshalarda "Merve" kullanılmıştır.

17a

mahabbet nûrî tavâfı vardır. Dördüncü ardından şevk nûrî tavâfı vardır. Ve hem dünyâda gûristân var. Burun deliği gûristâna benzer. Burun deliği ikidür: Biri damağa, biri boğaza gider. Gûr dahi ikidür: Biri uçmağa ve biri damûya gider.

Kale'n-nebiyyü (a.s.): *El-kabru ravzatün min riyâzi'l-cinân*.¹¹⁰

Devletlü ol kişidür kim gafletten cânın uyara. Ve hem dünyâda gâyibler var. Pes imdi uçmak, damu, arş, kürsî, levh, kalem, öküz, balık; adı söylenür; gâyibdür, ammâ'tende dahi us, akl, fehm, ilhâm, hidâyet, fikr endîşe gâyibdür.

Ve hem dünyâda ağac var; başı gökde, dibi yirde. Kavlühü teâlâ:

Ve fer'uhâ fi's-semâi.¹¹¹

Ma'rifet ağacının başı tevhîddür. Özdeki îmândur. Dibi yakınluktur. Kökü tevekkül: budakları nehy-i münker; suyu havf u recâ; yemişleri ilim; yiri mü'minlerin gönlüdür. Başı arşdan yukarıdur.

Ve hem gönlün Tâzî dilince yedi adı vardır. Degme bir adının yetmiş ma'nisi vardır.

Pes imdi azîz-i men! Tanrı'nun niteliğin bilmekte âcizdür. Adların bilürler. Kur'an içinde dört bin adı vardır. Tende dahi biş nesne delîldür Çalab birliğine:

Evvel Cebrâîl Muhammed (a.s.)'a geldüğine.

İkinci, Muhammed (a.s.)'a yol açduğına.

Üçüncü, Muhammed fazlına.

¹¹⁰ El-Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 90.

¹¹¹ İbrâhim, 14/24.

²⁵¹ Bkz. El-Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 90.

²⁵² Ayetin (İbrahim/24) bütün olarak manası şöyledir: Görmedin mi Allâh nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.

Dördüncü olarak arkasında *şevk nuru tavafı* vardır.

Ve yine dünyada mezarlık vardır. Burun deliği mezara benzer. Burun deliği ikidir: Biri damağa, diğeri boğaza gider. Mezar da iki türdür: Biri cennete, diğeri cehenneme gider. Hz. Peygamber (a.s.) buyurdu: "*Kabir cennet bahçelerinden bir bahçedir*."²⁵¹

Talihli o kimsedir ki canını gafletten uyarır. Dünyada görünmezler vardır. Bundan dolayı cennet, cehennem, arş, kürsî, levh, kalem, öküz, balık: bunların adı söylenir ama görünmezler. Bunun gibi vücutta da us, akıl, anlama gücü, ilham, hidayet, fikir, endişe vardır, ama görünmez. Ve hem dünyada öyle ağaç var ki başı gökte kökü yerededir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur "*...dalları gökte...*"²⁵²

Marifet ağacının başı tevhiddir. Özdeki îmândır. Kökü yakınlıktır. Kökü tevekkül, budakları kötülükleri nehiy, suyu korku ve ümit, yemişleri ilim, yeri mü'minlerin gönlüdür. Başı arşdan yukarıdır.

Ve hem gönlün Arap dilinde yedi ismi vardır. Her bir adının yetmiş mânâsı vardır. O halde ey azizim! Kullar Tanrı'nın niteliğini bilmekte âcizdir; adlarını bilirler. Kur'an içinde dört bin adı vardır. Vücutta dahi beş şey Allah'ın birliğine delildir.

İki Cebrail'in Muhammed (a.s.)'a gelmesine,

İkincisi Muhammed (a.s.)'a yol açmasına,

Üçüncüsü Muhammed (a.s.)'ın faziletine,

مَحَبَّت نوري طواف وازدوردن دنجي اوردندن شوق نوري
 طواف وازوهم دنياده كورستان وازبورن دليكي
 كورستانه بنكرن بورن دليكي ايگيدور بري دماغه و
 بري بغازه كدر كوردن دنجي ايگيدور بري اوچماغه و بري
 دمويه كدر قال النبي **عم القبر روضه من رياض الجنان**
 دوتلو اول كشدور كم غفلتن جانين اويايه و هم
 دنياده غايبن واز پيش امدي اوچماق دموعرش كسي
 لوح قلم او كوز بالي آدي سويلنور غايبدر امانده دنجي او
 عقل فهم اهام هدايت فكر انديه غايبدر و هم دنياده
 اغاخ واز باشي كوكه ديجي پرده قوله خالي **و فرغها في التاء**
 معرفت اغاخنك باشي توحيد دواورده كي ايماندر ديجي
 يقين لقدرد كوي توكل بذاقاري تنغي منكر صوفي خوف ورجا
 پيشاري علم بري مؤمنك كوكلور باشي عرشدن يقاريدور
 و هم كوكلك تازي ديلنجه يدي آدي وازدردكه آدينك
 پيش منسي وازدردركمه **ادينك يثمي** عالم **هالده**
 پس امدي عورت من تنكرنيك فته لكن سيلمكه عاجزدر
 آدلايت يوزلوقوان ايچنده دويرت سيلم آدي وازدردكه
 دنجي پيش فتنه دليلدن جلب بر اكنه اول حير ايشل محمد مه
 كلك اكنه اكني محمد هم يول ايچدكن **نجي محمد فضيلته**

دُور دُی بَراد مَر تَسَه رُو دِر لَر کَن بَشَن جَنب تَشَن
 وَا زَنَه وَشَم جَنب سَا رِنَت طَاهِر وِبَاطِنِ وَا طَاهِر
 بُو جَهَان وِبَاطِنِ وُجَهَان وَلَیکن بُو جَهَان اَحْوَرَاب
 اُولَی سَر دُر قَوْلَه تَعَالِی **کُلْ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ**
 بَوَیْت مَعْنِی مِلکَه یَتَر کُو کَار قَلْبِن دِی لَر اَو جَانِم
 نَعَمَت بَر لَه دُو لَر دَم دَامُو یَز قَوْم بَر لَه دُو لَر دَم
 زِی لَطِیْف قَوْل کِم چَلَب رَحْمَتِی بَر لَه یَا ذِ قُلُوبِی
 عِ بَر لَو قَوْل لَر مِی رَه بَقَا کُ یَا رِ شَه اَسْلُو مَ کُور کُ دَانَا
 بَقَا اَنبَا مَ کُور کُ کُور کُ بَقَا کُ قَر اَسْلُو کُور کُ اَقِیَا مَنَه
 بَقَا کُ هَبَن مَ کُور کُ اَو جَمَاعَه بَقَا کُ نَعَمَت کُور کُ
 عَظَمَاءَه بَقَا کُ کُور کُ کُور کُ قَوْل لَر وِمَه بَقَا
 سَلَام کُور کُ قُرْآنَه بَقَا کُ مَنشُور مَ کُور کُ اِشَارَه
 بَقَا کُ اَو لَ شَانِی کُور کُ اَو لَیَا لَر مَه بَقَا کُ خَزِیْنَه لَر
 کُور کُ سِر لَر یَ سَوَد کُور کُ اَحْوَن بُو جَه دُو لَر کُ اَمَنَان
 سِر لَره وِی رَدَم قَوْلَه تَعَالِی **وَلَمَّا ذُکِّرْنَا بِنِیْ اٰدَمَ**
 دُنِیَا دَه هُو مَ کِم یَر بَدَم سَه سِر لَره وِی رَدَم کُور کُ
 اَو زَنَاد وِی رَدَم دُو شَکَر زِ فَرِیشت لَر طَیْب وِی رَدَم کُور کُ
 کَاتِبِن یَا رِ بَکَاوَر کُ غَبَه قَبْلَه کُور کُ قُرْآن

Dördüncü,yaradılmış nesne girü dirildüğine.

Beşinci, Çalab Tanrı'nun varluğına.

Ve hem Çalab Tanrı'nun zâhiri ve bâtını var. Zâhiri bu cihân ve bâtını o cihân. Velâkin bu cihân ahır harâb oliserdür. Kavluhû teâlâ:

*Küllü nefsin zâikatü'l-mevti.*¹¹²

Bu âyet, ma'nîsi milke yiter. Gökler kalınlı[ğ]ı birle [...] ¹¹³ uçmağum ni'met birle, doldurdum. Damuyı zakkum birle doldurdum. Zihî latîf kul kim Çalap rahmeti birle yâd kılır.

İy ibretlü kullarum! Yire bakun, pâdişahluğum görün. Dağlara bakun, anbârum görün. Göge bakun, ferrâşluğum görün. Kıyâmete bakun, heybetüm görün. Uçmağa bakun, ni'metüm görün. Azametüme bakun, güçlüğüm görün. Kullaruma bakun, hil'atüm görün. Kur'an'a bakun, menşûrum görün. İşâretüme bakun, ol şânumı görün. Evliyâlaruma bakun, hazinelerüm görün. Sizleri sevdüğüm için bunca dürlü kerâmetler sizlere virdüm. Kavluhû teâlâ:

*Ve lekad kerremnâ benî Âdeme.*¹¹⁴

Dünyâda her ne kim yaratdumsa sizlere virdüm. Gökler örtünüz, yerler döşeginüz, firîşteler tapucunuz, kirâmen kâtibîn yazıcınız, Ka'be kıblenüz, Kur'an

¹¹² Ankebût, 29/57.

¹¹³ Atlama var.

¹¹⁴ İsrâ, 17/70.

Dördüncüsü yaradılmış şeylerin tekrar dirilmesine,

Beşincisi Cenab-ı Hakk'ın varlığına.

Cenab-ı Hakk'ın zâhiri ve bâtını var. Zâhiri bu dünya, bâtını öbür dünyâ. Ancak bu dünya sonunda harap olacaktır. Yüce Allah'ın sözüdür: "Her canlı ölümü tadacaktır."²⁵³ Bu ayetin mânâsi dünyâya yeter. Gökler karanlığı ile beraber (...) cennetimi nimetlerle doldurdum. Cehennem-i zakkumlarla doldurdum. Allah'ın rahmetiyle andığı kul ne iyi ve ne güzel bir kuldur.

Ey ibretle bakan kullarım! Yere bakın saltanatımı görün. Dağlara bakın, yığınlarımı görün. Göge bakın, nasıl döşediğimi görün. Kıyamete bakın heybetimi görün. Cennete bakın, nimetimi görün. Büyüklüğüme bakın gücümü görün. Kullarıma bakın, kaftanımı görün. Kur'an'a bakın fermanımı görün. İşaretime bakın, o yüce şanıma görün. Velilerime bakın, hazinelerimi görün. Sizleri sevdiğim için bunca güzel ikramlar verdim size. Yüce Allah'ın sözüdür:

*"Andolsun biz, Âdem oğullarına çok ikrâm ettik."*²⁵⁴

Dünyada her neyi yarattımsa sizlere verdim. Gökler örtünüz, yerler döşeginiz, melekler hizmetçiniz, kirâmen kâtibîn melekleri yazıcınız, Kâbe kıbleniz, Kur'an

²⁵³ Ankebût, 29/57.

²⁵⁴ İsrâ, 17/70.

inanduğunuz, Muhammed (a.s.) şefâ'atcunuz, Âdem atanuz, Havvâ ananız, bayrâm gününüz, Âzine günü tiryâkunuz. Kullar, benim afv kılıcı Mevlâ sizünven. Ve bunca nutk sizünle âreste kıldum. Arşdan Süreyyâ'ya degin ne kim var ise hep sizlere bildürüdüm. Kaçan istesenüz beni siz de, isteñ, bulasız. Zîrâ tenünüzde canunuzdan yakînem ve ilinüz dutmağından yakînem ve gözünüz gördüğünden yakînem ve ayağıla yürüdüğünüzden yakînem. Kavluhû teâlâ: *Ve nahnu akrabu ileyhi minküm velâkin lâ tubsîrûn*.¹¹⁵ Pes her kim kendüyi bilse bu ilimler hakîkatdür. Kavluhû teâlâ: *Hattâ yetebeyyene [ennehû]'l-hakku*.¹¹⁶ Pes kendüyi bilmekliği muhtasar kılalum. Gerçek cânlara bu kadar nutk yiter. Va'llâhu a'lem bi's-savâb.

IX. BAB:

Âdem Sifatın Bildürür

Haberde şöyledür kim: Âdem zürriyetinden yayılduk. Ebu'l-fazl Ca'fer-i Sâdık -radiya'llâhu anh- eydür: "Hak Sübhânehû ve teâlâ Âdem'i yaratmak diledi, firîştelere bildürdi. Kavluhû teâlâ: *Ve iz kâle rabbûke li'l-melâiketi innî câ'ilün fi'l-ardı halîfeten*.¹¹⁷ Âdem'ün yüzün Medîne toprağından yaratdı. Başını Beytu'l-mukaddes toprağından yaratdı. Gözünü Beytu'l-harâm toprağından yaratdı. Ağzını Medîne'nün mağribden yañası toprağından yaratdı. Dişlerin Horuzum toprağından yaratdı. Kolların Yemen ve Tâif toprağından yaratdı. Dırnakların Hitay toprağından yaratdı. Göğsünü Irak toprağından

¹¹⁵ Vâkıa, 56/85.

¹¹⁶ Fussilet, 41/53.

¹¹⁷ Bakara, 2/30.

²⁵⁵ Vâkıa, 56/85.

²⁵⁶ Fussilet, 41/53.

²⁵⁷ Bakara, 2/30.

inandığınız, Muhammed (a.s.) şefaâtçiniz, Âdem atanız, Havvâ ananız, bayram gününüz, Cuma günü ilacınız (tiryak). Kullarım, ben sizin affedici mevlânızım. Bunca sözü sizin için hazırladım. Arşdan süreyya yıldızına değün ne varsa hepsini size bildirdim. Beni ne zaman isterseniz isteyin bulursunuz. Zira bedeninizde canınızdan yakınım. Elinizin tuttuğundan, gözünüzün gördüğünden ve ayağınızın yürüdüğünden yakınım. Yüce Allah'ın sözüdür: Şu halde her kim kendini bilse bu bilgi gerçektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Biz ona sizden daha yakınız, fakat siz görmezsiniz."*²⁵⁵

O halde her kim kendini bilse bu ilimler gerçektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...(Kur'an'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun."*²⁵⁶

Hâsılı kendini bilme meselesini kısaca anlatmış olalım. Gerçek canlara bu kadar konuşma yeter. Doğrusunu Allah bilir.

DOKUZUNCU BÖLÜM:

ÂDEM'İN ÖZELLİKLERİNİ BİLDİRİR

Haberde şöyle gelmiştir: Âdem soyundan yayıldık. Fazilet babası Cafer-i Sâdık (Allah ondan razı olsun) der ki: Hak Teâlâ Âdem'i yaratmak diledi, meleklerle bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Hatırla ki Rabbin meleklere: 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi."*²⁵⁷

Âdem'in yüzünü Medine toprağından yarattı. Başını Beytül-mukaddes (Kudüs) toprağından yarattı. Gözünü Beytül-harem toprağından yarattı. Ağzını Medine'nin batı yakası toprağından yarattı. Dişlerini Harezm toprağından yarattı. Kollarını Yemen ve Taif toprağından yarattı. Tırnaklarını Hatay (Doğu Türkistan) toprağından yarattı. Göğsünü Irak toprağından yarattı.

اینانند و غلوز محمد دم شفا عتجکوز آدم آد نور حوالا نور
 بیزام کو نکوز آدینه کوی تو یا کو کوز قولوریم عفو قلی بولی
 سزک ون و بونجه نطق سز کله آراسته قلدن عرشد
 ثریا به د کین نه کیم و ازایه هب سز کله بلدردم قین ایسته
 سکوز بی سزده ایستک بوله سز زیرا تنکوز حانکوز دن یقیم
 واکوز دما غندن یقیم وکوز کوز کوز د کین دن یقیم وایا غله
 یور د کوز دن یقیم قوله تعالی **وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ**
وَلَا تَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ کس هر کیم کند وی بیلسه بوعلم
 حقیقتد قوله تعالی **حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْالُ بِرُؤْيُ**
بَيْلِكَ لکی ختمر قله لوم کزچک جائله بوقدر نطق یار و الله
 اعلم بالصواب **باب آدم صفتین بیلدور** خبرده شول
 در کیم آدم در یقیندن یا بیلدک ابو الفضل جعفر صادق
 رضی الله عنه اندر حق سبحانه و تعالی آدی برانو دبلدی
 فرشته لوه بیلدردی قوله تعالی **وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكِ**
إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً آدمک یوزین مدینه جاور
 غندن برتدی باشی بیت المقدس مدور غندن برتدی کوی
 بیت الحرام طبر اغندن برتدی اغز فی مدینه نل مغز
 نکا سه طبر اغندن برتدی دیشلین خرشم طبر اغندن
 برتدی قولورین من و طایف طبر اغندن برتدی و نقلور
 خطای طبر اغندن برتدی و کسب غرق طبر اغندن

بَرَنَدِي اَرْقَسِيَن خَاَنْدَان طَارَاغِنْدَن بَرَنَدِي دَكِرُون
 هِنْدُشْتَان طَارَاغِنْدَن بَرَنَدِي اَيَا قَلْبِيَن نُوْر كِسْتَار طَارَاغِنْدَن
 بَرَنَدِي خَايَه سِيَن قَشَقَطَن طَيِيَن طَارَاغِنْدَن بَرَنَدِي
 قَلْبِيَن نُوْرِيَلَه جَان كِيَرَدِي كُوْر لِيَرِيَن عِبْرَت نُوْرِيَلَه بَرَنَدِي
 دِيَشَارِيَن مُحَمَّد نُوْرِيَلَه بَرَنَدِي دُو دَاغِيَن تَسْبِيح نُوْرِيَلَه
 بَرَنَدِي سِيَارِيَن اَمَانَت نُوْرِيَلَه بَرَنَدِي اَوِيْلُو قَلْبِيَن اَمْر
 دِي نُوْرِيَلَه بَرَنَدِي دِيَز لِيَرِيَن رُكُوْع نُوْرِيَلَه بَرَنَدِي يَغْرِيَن
 خُوشَنود لُق نُوْرِيَلَه بَرَنَدِي كُوْطِيَن تَوْحِيْد نُوْرِيَلَه بَرَنَدِي
 صَغِيَرِيَن تَعْظِيْم نُوْرِيَلَه دُوْرَدِي وَصَلَت نُوْرِيَلَه كُوْرَدِي
 وَهَم اَدَمَك طَارَاغِيَن عَز رَايِل اِلَه وِيَرَدِي رَحْمَت
 صُوْبِيَلَه نُوْرَدِي مَعْرِفَت صُوْبِيَلَه صُوَارَدِي قَوْلَه تَعَالَى
خَلَقَ اللهُ اَدَمَ سِتِّيَن لَوْ نَاوِيَن التُّرَابِ لَوْ خَلَقَهُ مِنْ
تُّرَابٍ وَاحِدٍ لَكَانَ النَّاسُ عَلَى صُوْرَةٍ وَاحِدَةٍ
لَمْ يَعْرِفْ أَحَدٌ أَحَدًا مَعْنِي بُوْدَرَكِيْم اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
 اَدِي اَلَمْ تَشْرُدْ وَر لُو طَارَاغِنْدَن بَرَنَدِي وَآر بُوْدُوْر لُو طَارَاغِنْدَن
 بَرَنَدِي اَدَمِيَرْدُوْر كَلِي بَر صُوْرَتَه اَوَلَه لَارِيَرِيَن بَر بَرِيَن
 بِيَمِيَه لَارِيَرِيَن دِيَمَك اَوَلُوْر حَق سَجَانَه وَتَمَانِي اَدِي مَكَه
 اِيَلَه يَكَن طَائِف اَر اَسِنْدَه بَرَنَدِي قَوْلَه تَعَالَى **وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي**
تَسَاءَلُوْنَ بِهِ حَق سَجَانَه وَتَعَالَى اَدِي طَارَاغِنْدَن وَهَم

yaratdı. Arkasın Hânedan toprağından yaratdı. Zekerin Hindistân toprağından yaratdı. Ayakların Türkistân toprağından yaratdı. Hayâsın Konstantiniyye toprağından yaratdı. Sonra kudret nûriyla cân girdi. Gözlerin ibret nûriyla bezedi. Dişlerin Muhammed nûriyla bezedi. Dudağın tesbîh nûriyla bezedi. Sitrin emânet nûriyla bezedi. Uylukların emr ü nehy nûriyla bezedi. Dizlerin rûkû' nûriyla bezedi. Yagırın hoşnudluk nûriyla bezedi. Gönlin tevhîd nûriyla bezedi, sığadı, ta'zîm nûriyla düzdi, vuslat nûriyla getürdi.

Ve hem Âdem'ün toprağın Azrâîl eline virdi, rahmet suyuyla yoğurdi. Ma'rîfet suyuyla suvardı.

Kavluhû teâlâ:

*Halaka'llâhu Âdeme sittîne levnen mine't-tûrâbi lev halakahû min tûrâbin vâhidin lekâne'n-nâsü alâ sûretin vâhidetin lem ya'rif ehadûn ehadâ.*¹¹⁸

Ma'nisi budur kim: Allâh tebâreke ve teâlâ Âdem'i altmış dürlü topraktan yaratdı. Ve eğer bir dürlü topraktan yaratsa Âdemiler dükeli, bir sûrette olalar idi. Birbirin bilmeyeler idi, demek olur. Hak subhânehû teâlâ Âdem'i Mekke ile Yemen Taîf arasında yaratdı. Kavluhû teâlâ:

*Ve'tteku'llâhe'llezî tesâelûne bihî.*¹¹⁹

Hak subhânehû teâlâ, "Âdem'i topraktan ve hem

¹¹⁸ Bu ibare âyet değildir. Başka nüshalarda hadis olarak geçmekteyse de hadis kaynaklarında da rastlayamadık.

¹¹⁹ Nisâ, 4/1.

Arkasını Hânedân (?) toprağından yarattı. Zekerini Hindistan toprağından yarattı. Ayaklarını Türkistan toprağından yarattı. Hayâsını İstanbul toprağından yarattı. Sonra kudret nuruyla can verdi. Gözlerini ibret nuruyla süsledi. Dişlerini Muhammed'in nuruyla süsledi. Dudağını kendini tesbih etmenin nuruyla süsledi. Örtüsünü emânet nuruyla süsledi. Uyluklarını emir ve nehiy nuruyla süsledi. Dizlerini rûkû nuruyla süsledi. Sırtını hoşnutluk nuruyla süsledi. Gönlünü tevhid nuruyla süsledi, sıvazladı, saygı nuruyla düzeltti. Vuslat nuruyla getirdi.

Ve Âdem'in toprağını Azrail'in eline verdi. Rahmet suyuyla yoğurdu. Marîfet suyuyla suladı. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah Âdem'i altmış renk topraktan yarattı. Şayet bir tür topraktan yaratsaydı, insanlar bir tek bir sûrette olurlardı ve biri diğerini tanıyamazdı."*²⁵⁸

Manası budur ki, Yüce Allah Âdem'i altmış türlü topraktan yarattı. Şayet bir tür topraktan yaratsa idi insanların hepsi aynı surette olurlardı. Birbirini tanımazlardı demek olur. Noksanlıklardan beri olan Yüce Allah Âdem'i Mekke ile Yemen, Taif arasında yarattı.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının."*²⁵⁹

Cenab-ı Hak "Âdemi topraktan ve

²⁵⁸ Ayet değildir.

²⁵⁹ Nisâ, 4/1.

19a

nutfeden yaratdum." dir. Kavluhû teâlâ:

*Min salsâlin min hamein mesnûn.*¹²⁰

Oldı, kurudı. Evvel toprak idi, andan sûret oldı, andan bî-hisâb yıllar yatdı. Andan Azrâîl uğradı, belinledi, ürkdı. Üstine geldi, bir zaman bakdı, yürüdü, göğsin kakıdı, eyitdi: "İlâhî! Bunun içi boş imiş, hiç bundan hayr gelmeye" didi. Pâdişâh-ı âlem Tanrı'sından âvâz geldi kim "Ol kakedugun göğüs benüm hazînemdür, kendü kudretümle doldur-sam gerekdür."

Pes Hak teâlâ emriyle hilkat ta'zîmiyle Âdem'ün gevdesine cân girdi. Firiştelere buyurdı. Rızâ suyla yudılar. Ululuğ ile görüklük tâcın başına urdılar. Ve ke'âmet hil'atin geyürüp ve yücelik kürsisini getürüp üzerine oturup halife diyü ad virdiler. Yirde gökde halîfesin didiler. Hak süb-hânehû ve teâlâ kendü lafzıyla uçmak içinde kendü hazînemsen didi. Vilâyet menşûr virdi. Cümle nesnenün adların öğretti. Kavluhû teâlâ: *Ve alleme Âdeme'l-esmâe küllehâ sümme aradahüm ale'l-melâiketi.*¹²¹ Firiştelere "sücûd kılun" didi. Kavluhû teâlâ:

Ve iz kulnâ

¹²⁰ Hicr, 15/28.

¹²¹ Bakara, 2/31.

²⁶⁰ Ayetlerin bir bütün olarak manaları şöyledir: And olsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. (Hicr, 15/26).

Hani Rabbin meleklerle demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi. (Hicr, 15/33)

(İblis:) Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi. (Hicr, 15/33)

²⁶¹ Bakara, 2/31.

nutfeden yarattım." der. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kupkuru çamurdan, şekillenmiş balçıktan..."²⁶⁰ oldu, kurudu. Önce toprak idi, sonra şekil kazandı. Sonra sayısız yıllar yattı. Sonra Azrail yanına uğradı. Bunun üzerine irkildi, ürktü. Üstüne geldi. Bir müddet baktı. Yürüdü, göğsüne vurdu. "Ey Allah'ım! Bunun içi boşmuş, bundan hiç hayır gelmeye" dedi. Âlemlerin sultanı Tanrı'sından nidâ geldi ki: "O vurduğun göğüs benim hazinemdir. Kendi kudretimle doldur-sam gerektir."

Sonra Hak Teâlâ'nın emriyle yaradılış azametiyle Âdem'in gövdesine can girdi. Meleklerle buyurdu. Rıza suyuyla yıkadılar. Büyüklük ve kutluluk tacını başına giydirdiler. Keramet kaftanını giydirip, yücelik kürsüsüne getirip, üzerine oturtup "halife" diye ad verdiler. "Yerde gökte halîfesin." dediler. Noksan sıfatlardan beri olan Hak Teâlâ kendi sözüyle, "Cennet içinde benim hazinemsin." dedi. Dostluk (velâyet) fermanı verdi. Bütün eşyaların adlarını öğretti. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları meleklerle arz etti..."²⁶¹

Meleklerle "Secde edin dedi." Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

نطفه دق براتدم قوله تعالی **مِنْ صَلَاحٍ مِنْ خِیاءِ**
مَسْنُونِ اولدی قورودی اولطیرا قایدی اندر صوخت
 اولدی اندن نی حساب ییلان یاتدی اندن عزراشل
 اوغزادی بلنگلادی اوزکیدی اوستنه کلدی بر زمان
 باقدی یوردی کوسین قایدی ایتدی اهی بونک
 ایچی بوش ایش هیچ بوندن خیر کلیه دیدی پادشاه
 عالم تنگرسیندن آواز کلدی کیم اول ققد کول کور
 بتم خیر بتمد کندو قدر قمله دولتم کور کور کور تعالی
 امریله خلقت تعظیمیله آدمک کورده سینه جان کورد
 فرشته لره یوردی رضا صوبیله یودن اولونغ ایسل
 کور کلاف تاجین باشنه اوز دیلن وکرامت خلعتین
 کیورب و یوجیه لک کرسی سینی کورب اوز ریه او تورب
 خلیفه دیو آد ویر دیلن برده کورده خلیفه سین
 دیدیلن خوشخانه و تعالی کند و لفظیله او حاق ایچنده
 کند و خیم سن دیدی و لایت مشور ویردی جمل
 نشنه ندک آد لیرن او کورتدی قوله تعالی **وَعَلَّمَ آدَمَ**
الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فرشته
 لره بخود قلاف دیدی قوله تعالی **وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ**

لَمْ يَلَأَيْكَةَ اسْجُدْ وَالْإِدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا ابْلِيسَ
 أَبِي وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ جَانِ
 أَنْدَرَن كُودَسِنَه كِيرْدِي اَدَمَ قَالِدِي اَوْ تُوَرْدِي
 اَنْخَصَرْدِي اَيْتَرِي **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ** دِيرِي
 يَغْنِي شُكْرًا وَلَمْ تَنْكُرِي بِكُمْ غَالِمَارِي بَسْمَلِي
 دِيمَك اُولُو زَهْر خَال اَوْ زَرِينَه دِيرِي لَيْسَ سَوَرْدَن
 اُولُ مَكْنِ حَرَكْتِ اَخْصُورْ مَقْدَر اُولُ دِلَه كَلَمَه تُوَرْدَن
 اَنْدَرَن اُولُ قَادِر كُنْ فَكَانْدَرَن اِجَابَتِ طَلْدِي كِيم
يَرْحَمُكَ رَبُّكَ يَا آدَمَ دِيرِي يَغْنِي جَبَلْدَن سَمَارْحَن
 كَلَسُون دِيمَك اُولُو اَنْدَرَن اَلله تَعَالِي اَيْتَرِي يَا آدَمَ
 عَزَّمُ وَجَلَّ لَهُ حَقُّ اِيچُون سَنِي بُو كَلِمَه اِيچُون يَرْتَدَم دِيرِي
 حَقُّ شُجَانَه وَتَعَالِي بُو زَرْدِي بُو قَارِي بَاقِ دِيرِي آدَمَ
 بَاقِرِي كُوزْدِي كِيم عَرْشَن **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ**
اللَّهِ آدِي يَاز لُودَر آدَمَ اَيْتَرِي كِيم **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** سَنَك
 بِيَر كُوك كَر **مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ** كِيمَك آدِيدَر دِيرِي اُولُ
 حَقِّ الْفَيْقُومِ اَيْتَرِي كِيم يَا آدَمَ اُولُ نِم جَسِيم سَنَك رَسُولُ
 اَرْغَلَكُور دِيرِي اَنْدَرَن آدَمَ صَاغ يَانِنَه بَاقِرِي اَوْجِ
 لَطِيف شَخْصِ كُوزْدِي اَيْتَرِي كِيم اَدِيكُوزَن دُرُوهَانُ

*li'l-melâiketi's-cüdû li Âdeme fe-secedû illâ iblîse ebâ ve'stekbera ve kâne mine'l-kâfirîn.*¹²²

19b

Cân andan gevdesine girdi. Âdem kalkdı, oturdu, ahsurdu, eyitdi: *El-hamdü li'llâhi alâ külli hâl.* didi. Ya'nî şükr ol Tanrı'ya kim âlemleri besleyici demek olur, her hâl üzerine, didi. Pes sûretten evvel gelen hareket ahsurmakdur. Evvel dile gelen kelime budur. Andan ol Kâdir-i kün fe kân'dan icâbet geldi kim:

"*Yerhamûke rabbûke yâ Âdem*" didi. Ya'nî Çalabundan sana rahmet gelsün demek olur. Andan Allah teâlâ eyitdi: "Yâ Âdem! İzzetüm ve celâlüm hakkı için seni bu kelime için yaratdum." didi. Hak sübhânehû ve teâlâ buyurdu: "Yukarı bak." didi. Âdem bakdı, gördi kim arşda: "Lâ ilâhe illâ'llâh Muhammedün Resûlu'llâh" adı yazılıdur. Âdem eyitdi kim:

— 'Lâ ilâhe illâ'llâh'senün birliğündür. 'Muhammedün Resûlu'llâh' kimün adıdır? didi.

Ol Hayyü'l-Kayyûm eyitdi kim:

— Yâ Âdem! Ol benüm habîbüm, senün resûl oğlundur.

didi. Andan Âdem sağ yanına bakdı, üç latîf şahs gördi. Eyitdi kim:

— Adınız nedür, makâmunuz

¹²² Bakara, 2/34.

"*Meleklerle: 'Âdem'e secde edin' demiştik, hemen secde ettiler: Yalnız İblis diretti, böbürlendi, nankörlerden oldu.*"²⁶²

²⁶² Bakara, 2/34.

Sonra can gövdesine girdi. Âdem kalktı, oturdu, aksırdı ve dedi: "*Her halde Allah'a hamd olsun.*"

Yani şükür, "*Her durumda âlemleri besleyen / rızık veren Tanrı'yadır.*" demektir. Öyle ki, şekle girmeden önce gelen hareket aksırmaktır. Önce dile gelen kelime budur. Sonra "ol" dediğinde oldurmaya muktedir olandan cevap geldi ki:

"*Rabbin sana rahmet etsin ey Adem!*"

Yani Rabbinden sana rahmet gelsin demek olur. Sonra Yüce Allah '*izzetim ve celalim hakkına seni bu kelime için yarattım*' dedi. Noksan sıfatlardan beri olan Hak Teâlâ: '*Yukarı bak*' diye buyurdu. Âdem baktı, gördü ki arşta: '*Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir.*' yazılıdır. Âdem dedi ki:

- Allah'tan başka Tanrı yoktur, senin birliğindir. Allah'ın elçisi olan Muhammed kimin adıdır?

Hayy ve Kayyûm olan Allah dedi ki:

- Ey Âdem! O benim habîbim, senin peygamber oğlundur.

Sonra Âdem sağ yanına baktı, üç güzel kimse gördü. Dedi ki:

- Adınız nedir? Yeriniz

20a

kandedür? didi. Birisi eyitdi:

— Adum akıldur, makâmum baş ile beyni arasındadır, didi.

Ve birisi eydür: — Adum ud u hayâdur, makâmum yüz üstindedür, didi.

Ve birisi eyitdi:

— Adum ilmdür, makâmum göğüs içindedür, didi. Âdem eyitdi kim:

— Gelün, yirlü yirinüze girün, didi.

Yirlü yirine girüp Âdem râhat oldı. Andan Âdem sol yanına bakdı. Üç bed şahs gördi. Âdem eyitdi:

— Adınız nedür, makâmunuz kandedür ve ne nahs kavmsız? Didi.

Biri eydür: — Adum öykedür, makâmum baş ile beyni arasındadır.

Âdem eyitdi:

— Başıla beyni arası akl yiridür. Senün anda yirün yokdur. Didi.

Andan ol şahs eydür: — Ben gelicek akıl gider, didi.

Ve birisi eydür: — Adum tama', makâmum yüz üstündedir, didi.

Andan Âdem eydür:

— Yüz ud u hayâ yiridür. Senün anda yirün yokdur, didi.

Andan ol şahs eydür: — Ben gelicek hayâ gider, didi.

Ve birisi eydür:

— Adum haseddür, makâmum göğüs içindedür.

Âdem eydür:

— Göğüs ilm yiridür. Senün anda yirün yokdur, didi.

Ol şahs eydür:

— Ben gelicek ilm gider, didi.

Pes imdi şöyle bilün kim; gümân şeytânundur, î mân Rahmân'undur. Şeytân gelse î mân

nerededir? Birisi cevap verdi:

- Adım akıldır. Yerim baş ile beyin arasındadır.

- Bir diğeri cevap verdi:

- Adım edeb ve hayâdır. Yerim yüz üstündedir.

- Bir diğeri daha cevap verdi:

- Adım ilimdir. Yerim göğüs içindedir.

- Âdem dedi ki:

- Gelin, yerli yerinize girin. Yerli yerine girince Âdem rahatladı. Sonra sol tarafına baktı üç kötû kimse gördü ve dedi:

- Adınız nedir? Makâmınız nerededir? Ve "Siz ne uğursuz topluluksunuz." dedi. Birisi cevap verdi:

- Adım öfkedir. Yerim baş ile beyin arasındadır. Âdem dedi ki:

- Baş ile beyin arası akıl yeridir. Senin orada yerin yok. Sonra o şahıs dedi ki:

- Ben gelince akıl gider. Bir diğeri dedi ki:

- Adım açgözlülük, yerim yüzün üstündedir. Sonra Âdem der ki:

- Yüz, edep ve hayâ yeridir. Senin orada yerin yoktur. Bunun üzerine o kimse de şöyle der:

- Ben gelince hayâ gider. Bir başkası da der ki:

- Adım kıskançlıktır, yerim göğüs içindedir.

Âdem dedi ki:

- Göğüs ilim yeridir. Senin orada yerin yoktur. Bunun üzerine o şahıs da şöyle der:

- Ben gelince ilim gider.

Hâsılı şimdi şöyle bilin ki, şüphe etmek şeytânîdir. İman ise Rahmânî'dir. Şeytan gelse î mân

قند در ددي بر يسي ايدي ادم عقدر مقام باش ايله
 يسي اراسنده در ددي و بر يسي ايدي ادم او دجا در
 مقام يوز او سندن در ددي و بر يسي ايدي ادم
 علم در مقام کو کس ايچنده در ددي ادم ايدي کي
 کلاک يير لويير کوزه کيرک ديري يير لويير کيرک و ب
 ادم رخت اولوي اندن ادم صول يانده باقري اوچ
 بد شخص کوزدي ادم ايدي ادم کوزند و مقام و قند
 و نخر قوش در ددي بر يسي ايدي ادم او يک در مقام
 باش ايله يسي اراسنده در ادم ايدي باش ايله يسي
 اراسي عقل يير يوز سندن ادم يرك يوقور ديري اندن
 اول شخص ايدي کلاک عقل کيدر ديري و بر يسي ايدي
 ادم صانع مقام يوز او سندن در ددي اندن ادم
 ايدي يوز او دجا يير يوز سندن ادم يرك يوقور ديري
 اندن اول شخص ايدي کلاک حيا کدر ددي و بر يسي
 ايدي ادم حسد در مقام کو کس ايچنده در ادم ايدي
 کو کس علم يير يوز سندن ادم يرك يوقور ديري اول شخص
 يي کلاک علم کدر ديري يير يوز شويه يرك کس کسان
 شيطان کدر ايمان رکلاک کدر شيطان کلاک ايمان

کیدر رحمان کاسه کمان کدرا اول کدمه یار شاه عالم
 تنگ سی دو کجی جانلری حضرتیه عرض قلدری مؤمنان جانین
 صایغنه قویری و کافر لرجانی صولنه قویری الله تعالی
الست بریکم دیدی آنلر که حقه لایقن ایدری
 ایشتمدیار و قولفسن لر ایشتمدیار و دیلسن لر جواب
 ویرمدریلر ورنجه لر بلی دیدیلر ورنجه سی لادیلر ورنجه
 ییجه سی طمدیلر ایکی کز حق سبحانه و تعالی **الست**
بریکم دیدی بلی دینلرک برنجه سی لادیلر و
 طمدیلرک برنجه سی بلی دیدی ورنجه سی ییجه دغدی
 آنلر که ایکی کز بلی دیدیلر مسلمین دیر ایدیلر و مسلمین
 دوغدیلر و مسلمین اولدیلر آنلر که ایکی کز لادیلر
 کافرین دوغدی و کافرین دیرلری و کافرین اولدی
 و آنلر که اول لاصوره بلی دیدی کافرین دوغدی و
 مسلمین دیرلری و مسلمین اولدی آنلر که ایکی کز دغدیلر
 القیازدن کمدرا از غونلر دمر قولر تعالی **اولیک کا**
الانعام بلهم اضل سبلا بوايت آنلرک حقیقده کلمه
 زیر اکیم بونلر حیوانلر کیدر بیکه دخی یا تلود زهر
 چندکه آدم صورته کدر ولیکن آدمیلرک بیرین
 داز ایدر لر و رزق لرین اکسلر لر بونلرک جانلری

gider. Rahmân gelse gümân gider. Ol demde pâdişâh-ı âlem Tanrı'sı dükeli cânları hazretine arz kıldı. Mü'minler cânın sağına koydı. Ve kâfirler cânını soluna kodi. Allâh teâlâ: *Elestü bi-rabbiküm*.¹²³ didi. Anlar ki Hakk'a lâyıklar idi, işitdiler. Ve kulaksızlar işitmediler. Ve dilsizler cevâb virmediler. Ve bir niceler '*bel'*' didiler. Bir nicesi '*lâ'*' didiler. Ve bir nicesi tınmadılar. İki kez Hak subhânehû teâlâ: *Elestü birabbiküm*.¹²⁴ didi, '*bel'*' diyenlerün bir nicesi '*lâ'*' didiler. Ve tınmayanların bir nicesi '*bel'*' didi. Ve bir nicesi yine tınmadı. Anlar ki iki kez '*bel'*' didiler; müslimîn dirildiler ve müslimîn doğdılar ve müslimîn öldiler. Anlar ki iki kez '*lâ'*' didiler; kâfirîn doğdı ve kâfirîn dirildi ve kâfirîn öldi. Ve anlar ki evvel '*lâ'*', sonra '*bel'*' didi. Kâfirîn doğdı ve müslimîn dirildi ve müslimîn öldi. Anlar ki iki kez tınmadılar; ılıklardan kemdür, azgunlardır. Kavlûhû teâlâ: *Ülâike ke'l-en'âmi bel hüm adal*.¹²⁵

Bu âyet onların hakkında gelmişdür: "Zîrâ kim bunlar hayvânlar gibidür. Belki dahi yatlıdur." Her çend ki âdem sûretindedür, velâkin âdemîlerün yirin dar iderler ve rızıkların eksildürler. Bunların cânları

¹²³ A'râf, 7/172.

¹²⁴ A'râf, 7/172.

¹²⁵ A'râf, 7/179.

gider. Rahmân gelse şüphe gider. O zaman âlemlerin mutlak sultanı Tanrı bütün canları huzuruna topladı. Mü'minler canını sağına, kâfirler canını soluna koydu. Yüce Allah:

"Ben sizin rabbiniz değil miyim?"²⁶³ dedi.

Hakk'a layık olanlar işittiler. Kulaksızlar işitmediler, dilsizler cevap vermediler. Bir kısmı 'evet Rabbimizsin.' dediler. Bir kısmı 'hayır' dediler. Bir kısmı da ses çıkarmadılar. Noksan sıfatlardan münezze olan Yüce Allah iki kez "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"²⁶⁴ dedi. "Evet" diyenlerin bir kısmı "hayır" dediler. Cevap vermeyenlerin bir kısmı "evet rabbimizsin" dediler. Bir kısmı yine cevap vermedi. İki kez "evet, rabbimizsin" diyenler. Müslüman olarak doğdular, Müslüman olarak yaşadılar. Ve Müslüman olarak öldüler. İki kez "hayır" diyenler kâfir olarak doğdular, kâfir olarak yaşadılar ve kâfir olarak öldüler. Önce "hayır" sonra, "evet rabbimizsin" diyenler kâfir olarak doğup, Müslüman olarak yaşayıp ve Müslüman olarak öldüler. İki kez sesini çıkarmayan kimseler ise hayvanlardan fenâdır, azgındır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

"İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da aşağıdırlar."²⁶⁵

Bu âyet onların hakkında gelmiştir: "Zira ki bunlar hayvanlar gibidir. Belki daha kötüdürler." Her ne kadar insan şeklinde görünseler de, insanların yerini dar eder ve rızıklarını eksiltirler. Bunların canları

²⁶³ A'râf, 7/172.

²⁶⁴ A'râf, 7/172

²⁶⁵ A'râf, 7/179.

21a

hiçdür. Ve ol kim âdemîlerdür. Çalab celle celâlühû bunca dürlü hil'atlar ile bezedi ve bunca ulu mertebeler virdi. Ve dahi bunca nûr ile bezedi. Pes imdi bunları görüp işidüp anlamayan, veyâhud âdemîler dirildügin dirilmeyen, veyâhud aslın sevmeyen ilkindan belki dahi kemdür. Zîrâ kim Hak ehlini hayvanlar dahi severler. İzzet iderler ve anlar ki Hakk'ı bilmeye ve Hak ehlini bilmeye. İlkıdan dahi kemdür. Anın mertebesi "bel hüm adall"dür.

Ve haberde şöyle gelmişdür kim Hak subhânehû teâlâ Âdem'ün sol eyegüsinden Havvâ'yı yaratdı. Âdem'e yâr kıldı. Ve doksan karın zürriyeti doğdı.

Kavluhû teâlâ:

*Ve kîle inne şîte vülide min batnin vâhidin.*¹²⁶

Pes Âdem (a.s.) varlığın Şî't'e virdi. Doksan karın oğlu ve kızı oldı. Mecmû-ı halâyık bunlardan yayıldı. On oğlu ve on kızı kaldı. Adları; Vehme ve Vedd ve Suvâa ve Yeğûse ve Yeûka ve Hivâa ve Seze ve Nasr ve Abdü'n-nasr ve Hâbîl ve Kâbîl ve Sâlih. Kavluhû teâlâ:

*Ve'tteku'llâhe'llezî tesâelûne bihî ve'l-erhâm.*¹²⁷

Er suyuna nutfе ve avrat suyına emşâc dirler. Kavluhû teâlâ:

*Innâ halakna'l-insâne min nutfetin emşâcin.*¹²⁸

İzâ ete'r-raculü [...] mâün [...] ve'mreetehû fe ye'mura'llâhu teâlâ

¹²⁶ Ayet değildir.

¹²⁷ Nisâ, 4/1.

¹²⁸ İnsân, 76/2.

²⁶⁶ Ayet değildir.

²⁶⁷ Nisâ, 4/1

²⁶⁸ İnsan, 76/2.

âdeta bir hiçtir. O insanlardır ki Allah (c. c.) bunca türlü giysiler ile süsledi, bunca yüksek mertebeler verdi ve yine bunca nur ile süsledi, işte şimdi bunları görüp işitip anlamayan yahut insanların yaşadığı gibi yaşamayan yahut aslını sevmeyen hayvanlardan belki daha kötüdür. Zîrâ Hak ehlini hayvanlar dahi severler ve saygı gösterirler. Hakk'ı ve Hak ehlini bilmeyenler, hayvandan daha kötüdür. Onun mertebesi "Bel hüm adall"dır.

Haberde şöyle gelmiştir ki: Noksan sıfatlardan berî olan Hak Teâlâ Âdem'in sol kaburga kemiğinden Havvâ'yı yarattı. Âdem'e eş kıldı ve doksan nesil zürriyeti meydana geldi. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

"... ve denildi ki, Şî't bir batından dünyaya geldi."²⁶⁶

Sonra Âdem (a.s.) varlığını Şî't'e verdi. Doksan nesil oğlu ve kızı oldu. İnsanoğlunun tamamı bunlardan yayıldı. Adem'in on oğlu ve on kızı kaldı. Adları; Vehme, Vedd, Suvâa, Yeğûse, Yeûka, Hivâa, Seze, Nasr, Abdünnasr, Hâbîl, Kâbîl ve Sâlih'tir. Şöyle denilmiştir:

"Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının."²⁶⁷

Erkek suyuna nutfе ve kadın suyuna emşâc derler. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nutfeden (erkek ve kadının suları ile döllenmiş yumurtadan) yarattık da onu işitici, görücü yaptık."²⁶⁸

هِيَجْدُرْ وَأَوَّلْ كِيَمْ آدَمِيَارْدُ رَجَلَبْ جَلْ جَلَالَهْ بُونَجَهْ دُ وَرُونْ
 خَلْعَتَارْ اِيلَهْ بَرْدِي وَبُونَجَهْ اُولُو مُرْتَبَهْ لَوُ بَرْدِي دِي دِي
 بُونَجَهْ نُوْر اِيلَهْ بَرْدِي پَسْرَامِي بُونُورِي كُورُبْ اِشْدُوْبْ
 اَنَكَمِيَنْ وَيَاخُوْدْ آدَمِيَارْدُ بَرْدِي دُ كِيَمْ دِيرْ لَمِيَنْ وَيَاخُوْدْ
 اَصْلِيَن سَوْمِيَن الْقِيَارْدَن بَلَكِهْ دِي كَمْدُزْ نِيَرِ الْكَمْحَقْ
 اَهْلِيَن جِيَوَانْ دِي سَوْرْ لَرَعَزِيْتْ اِيْدُرْ كُوْ وَانْزُكِهْ حَقِي
 بِيْلِيَهْ وَحَقْ اَهْلِيَن بِيْلِيَهْ الْقِيَدَن دِي كَمْدُزْ اَنَكْ مُرْتَبَهْ
 سِي **بَلَهْمُ اَصْلُورْ** وَخَبَرْ كِهْ شُوْبِيَهْ كَلَشْدُزْ كَمْحَقْ سَجَانَهْ
 وَتَعَالِي آدَمُكَ صَوْلْ اِيكُوْسِنْدَن حَوَائِي بَرْدِي آدَمَهْ
 يَارْ قَلْبِي وَدُقْسَانْ قَرِيَن دُ رِيْتِي دُوغْدِي قَوْلْ تَعَالِي
وَقِيلَ اِنَّ شَيْتَ وَاِدَمِنْ بَطِيْنٍ وَاِدَمِنْ كِبَرِ اَدَمْ
 وَارْ لَغِيَن شَيْتَهْ وِرْدِي دُقْسَانْ قَرِيَن اَوْغِي وَقَرِي
 اُولُورِي مَحْوُوعْ خَلَايِقْ بُونُورْدَن يَا يِلْدِي اُونْ اَوْغِي وَ
 اُونْ قَرِي قَالْدِي آذْ لَرِي وَهَمَهْ وَودَهْ وَصَوَاعَهْ وَيَقُوْ
 وَيَقُوْ وَهَوَاعْ وَسَزْ وَنَصْرْ وَعَبْدُ النَّصْرْ وَهَابِيْلْ وَقَابِيْلْ
 وَطَايَحْ قَوْلْ تَعَالِي **وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَا**
الْأَرْحَامَ اَرْصُوْبِيَهْ نَطْفَهْ وَغَوْرَتْ صُوْبِيَهْ اَمْتَنَاجْ
 دِيرْ لَرْ قَوْلْ تَعَالِي **اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نَطْفَةٍ اَمْتَنَاجْ**
اِذَا ابَى الرَّجُلُ مَاءً وَاَمْرَاتٍ فَيَأْمُرُ اللَّهُ تَعَالِي اِلَى

اِلَى الْمَلَائِكَةِ اِخْبَاطًا مِمَّا يَقُولُ الْمَلَائِكَةُ رَسًا
 هَلْ تَزِدُانِ نَحْنُ هَاتَيْنِ الْمَلَائِكَةُ تَشْتَبِيهِمَا قَالِ
 اللَّهُ تَعَالَى اَخْلَقُوا بِأَمَلَاتٍ كَتَبْتُ خَالِيَا سُورَدَنْ تَرَكَ
 يَوْقُ قَجَرٍ اَزْ اَيْلَهُ عَوْرَتِ صُوبِي بَرَكْسَه عَرْشَدَنْ بَرَسِيلِ اَثَرِي
 كَلُوْنَا كَوَسْنَه دُوقُورْ اَوَلُصُوْنَا اَنَا رَحْمَنَه اِيَزْ دَاغَلُورْ
 قَوْلُهُ تَعَالَى **يُخْرِجُ مِنْ بَيْنِ الشَّجَرِ وَالْثَرَاتِ** اَنْزَلَنْ اللَّهُ
 فَرْمَانِيْلَه اِيَكِي فَرَشْتَه وَاَرْزَلْ اَوَلُ قَوْلُكَ قَبْرِ بَرَدَنْ بَر
 اَوْجُ طَيْرَاقِ كَوُورْ زَرْ اَوَلُ اِيَكِي صُودَاغَلُورْ قَرْشَدَرْ زَرْ
 يَوْغُورْ زَرْ قَرْقُ كُونُ صَاعِ اللّٰهِيْلَه دَبَرْدَرْ لَه عِلَاقَه اَوَلُورْ
 اَنْدَنْ صَوْلِ اللّٰهِيْلَه قَوْلُهُ تَعَالَى **ثُمَّ يَحُولُ اِلَى الْكَافَةِ**
الْبَهْمِيْنَ بِنَه صَاعِ اللّٰهِيْلَه اَلْوَبُ قَرْقُ كُونُ دَبَرْدَرْ زَرْ
 شُوبِيْلَه قُوْرْ لَرْ طُورْ تَا حَتَّى يَكُوْمِي كُوْنَه دَاكِيْنِ حَالِيَا
 سُورَدَنْ تَرَكَ يَوْقُ جَمْلَه اَنْزَا مَرْدَنْ اَوَلُ كَرِيْنِ اَوَلُ
 بُنْيَادِيَانِ سَكُوْ كَلَرِيْنِ بَرَه دُرُوْهَمِ اَوَلُ دَكْرَنْ صُكُوْه
 يَانِ سَكُوْ كَلَرِيْنِ طَيْرَاقِ كِيْجُ يِيْزَا كِيْجُ كُونُ شَهَادَتِ
 بَرَه غَايَبِ بَرَه دُورْ صَاعِ قَوْلِيْلَه اَوْجِيْجِيْ كُونُ بَاشِيْنِ
 يُوْرْ رُصُولِ قَوْلِيْلَه دُورْ جِيْجِيْ كُونُ اللّٰهِيْنِ بَرَه دُرُوْهَمِ
 كُوْرْ رُصُولِ اِيَاغِيْنِ يَرَا كُوْرْ اَلْتَشِيْجِيْ كُونُ صَاعِ اِيَاغِيْنِ

دَبَرْدَرْ
 قَرْقُ كُونُ
 مَصْفَه
 اَوَلُورْ

ile'l-melekeyni ihbetâhümâ. Feyekûlu'l-melekân Rabbenâ hel türîdû en tahluka hâteyni'n-nutfeteyni halkan. Kâla'llâhu teâlâ: ahliku yâ melâ-iketî!

Hâliyâ sözden terk yok. Kaçan er ile avrat suyu birikse arşdan bir yil eseri gelür. Ana göğsine dokunur. Ol su ana rahmine iner, dağılır.

Kavluhû teâlâ:

*Yahrucu min beyni's-sulbi ve't-terâib.*¹²⁹

Andan Allâh teâlâ fermâniyle iki firişte varurlar. Ol kulun kabrinden bir avuç toprak getürürler. Ol iki su dağılır, karışdururlar, yoğururlar, kırk gün sağ elleriyle debredirler, alaka olur. Andan sol elleriyle debredirler, kırk gün mudga olur.

Kavluhû teâlâ:

*Sümme yuhavvilû[hâ] ilâ keffeti'l-yümnâ.*¹³⁰

Yine sağ elleriyle alup kırk gün debredürler. Şöyle korlar, yatur, tâ hat-tâ yigirmi güne degin.

Hâliyâ sözden terk yok. Cümle endâmlardan öñdin evvel bünyâd yan sünüklerin yaradur. Ve hem öldükden sonra yan sünüklerin toprak giç yir. İkinci gün şehâdet barmağın yaradur sağ kolyıla. Üçüncü gün başın yaradur sol kolyıla. Dördüncü ellerin yaradur. Beşinci gün sol ayağın yaradur. Altıncı gün sağ ayağın

¹²⁹ Târik, 86/7.

¹³⁰ Ayet değildir.

(Erkek hanımına yaklaşıncâ ondan bir su, hanımından da bir su çıkar. Allah iki meleğe bunları karıştırmasını emr eder. Onlar da, "Yâ Rabbi! Bu iki nutfeden insan yaratmak istiyor musun?" diye sorarlar. Allah Teâlâ da, "Yaratacağım ey melekler." buyurur.)

Şimdi sözü bırakmak yok. Erkek suyu ile kadın suyu ne zaman karışsa arştan bir yel eser gelir, ana göğsüne dokunur. O su ana rahmine iner, dağılır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

*"Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan (bir sudan)."*²⁶⁹

Sonra Yüce Allah'ın emriyle iki melek varırlar. O kulun kabrinden bir avuç toprak getirirler. O iki su dağılır. Karıştırırlar, yoğururlar, kırk gün sağ elleriyle hareket ettirirler, döllenmiş ve rahim duvarına yapışmış yumurta (*alaka*) olur. Sonra kırk gün sol elleriyle hareket ettirirler, canlı et parçası (*mudga*) olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Sonra onu sağ avucu içine döndürür"*²⁷⁰

Yine sağ elleriyle alıp kırk gün kımıldatırlar. Öylece bırakırlar, yirmi gün kadar yatar.

Söze devam edelim: Bütün vücudu yaratmadan önce yan kemiklerini yaratır. Çünkü öldükten sonra en son yan kemikler toprağa karışır. İkinci gün, sağ kolyıla şehâdet parmağını yaratır. Üçüncü gün başıyla sol kolunu yaratır. Dördüncü gün ellerini yaratır. Beşinci gün sol ayağını yaratır. Altıncı gün sağ ayağını

²⁶⁹ Târik, 86/6,7.

²⁷⁰ Ayet değildir.

22a

yaradur. Yedinci gün üç yüz altmış damarları yaradur. Yarusı debrenür ve yarusı debrenmez. Yarusında kan ve yarusında yil olur. Kağan kim debrenmez damarları debrense sayruluk olur. Sekizinci gün yedi yüz kırk pâre süñüklerin yaradur. Dokuzuncu gün yüz biñ yigirmi dört kıl yaradur. Andan sonra Hak subhânehû ve teâlâ dört firişte virdi. Birisi açluğın ve birisi bedbahtluğın yazar. Ve birisi rızkın yazar. Ve birisi başına gelecek vâkı'aları yazar. Ve onuncu gün cân girdi. Çünkü pes ay gün tamâm oldı.

Nakl:

İzâ dehalet'r-rûhu yeteharrekû [l'-veledü] fı batni ümmihî.

Ya'nî kaçan cân girse oğlan ana rahminde hareket eyler, debrenür. Andan Hak sübhânehû ve teâlâ ana yağrın oğlana mihrâb buyurdi, secde kılur. Ol secde berekâtından anası degme lokmayı yimez olur.

Zîrâ bu işler ve bu ululuklar âdeme cân sebebindendür. Pes çünkim bu azametler âdeme olur.

Hâliyâ sözden terk yok. Çünkü cânile akıl geldüğü gün menşûr olur. Çalab Tanrı tamâm eyledi.

Ammâ bunda üç ma'nî vardır. Bu üç ma'nî kimde kim olsa akıl tamâm olur. Her kimde ki yoksa akli yokdur.

Pes evvel kendüzin bilmek. İkinci toprak

²⁷¹ Ayet değildir.

yaratır. Yedinci gün üç yüz altmış damarını yaratır; onların yarısı hareket eder; yarısı hareket etmez. Yarusında kan, yarusında rüzgâr olur. Ne zaman ki, hareket etmez, damarları hareket etse hastalık olur. Sekizinci gün yedi yüz kırk parça kemiklerini yaratır. Dokuzuncu gün yüzbin yirmidört kıl yaratır. Ondan sonra noksan sıfatlardan münezzehe olan Hak Teâlâ dört melek görevlendirir. Birisi açlığını, birisi kötü talihi yazır. Birisi rızkını yazar ve birisi de başına gelecek olayları yazar. Onuncu gün can girer. Çünkü artık ay gün tamam oldu. Nakil:

*"Ruh girdiği zaman çocuk anne karnında hareket eder."*²⁷¹

Yani her ne zaman can girse çocuk ana rahminde hareket eder, kımıldar. Her türlü noksanlıklardan beri olan Hak Teâlâ ana bağırını çocuğa mihrab olmasını emretti. Çünkü çocuk secde yapar. O secde bereketinden anası her lokmayı yiyemez olur.

Çünkü bu işler ve bu yücelikler insana can verilmesi sebebiyledir. Bütün bu büyüklükler insan için olur.

Şimdi sözü bırakmadan devam edelim. Çünkü Cenab-ı Hak can ile akıllı da verdiği gün artık insanın yaratılmasının fermânı çıkmıştır. Cenâb-ı Allah insanın yaratılmasını böylece tamamlamış olur.

Bu yaratmada üç mâna vardır. Bu üç mâna kimde olursa akıl tamam olur. Her kimde yoksa akli yoktur.

Bunlar da önce kendini bilmek, ikincisi

اُولُو اَوْجِحِي قَهْرِي يُوْرَت قَلْقَلِيْشِ اَوْجِ نَشْتِه كَمَنْ كِه
 اُولَسَه كِي اُولُو كَمَسْنَه دُرَقَالَ النَّبِي عَم **العقل**
مِيرَانِ اِلَهِي فِي الْاَرْضِ مَعْنِي بِي بُدُر كِه عَقْل بِي
 يُوْرِنْدَن تَنَكِرِيْلِك تَرَاذُو سِدُر بِيُوْرُوْرِنْدَن عَقْل تَرَا
 اُوْر كِه نَشْتِه يُوْقْدُر وَهَمَّ اِيُوْرِيْز سِيْجِي عَقْل دُرَعَزِيْز
 مَن عَقْل دُوْرَت دُوْر لُوْز دُنْدُر اَوَّل اِيُوْر دُنْدُر
 اَلْحِي كُوْن نُوْرِنْدَن اَوْجِحِي سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى اُوْرِنْدَن
 دُوْر دُجِي عَرْشِ نُوْرِنْدَن پَسْرَانِك اِيُوْرُوْر صُورَةُ اِيُوْر
 عَقْل سُلْطَانْدُر وَاوَكُل اِيُوْرِنْدَن رَا حَقْلَقْدُر وَاوَكُل اَدَم
 بُوْرَجِه كَرَامَت وَاوَكُل جَلْعَتِ جَلْب تَنَكِرِي دُوْر
 عَقْل تَرَا تَنَكُن وِيْرْدِي بِيْن اَمْرِي كَمَنْ كِه كُوْ كَلْنَدَن
 عَقْل نُوْرِي وَاوَايَسَه فَيَهَا وَاَلَا كِيْم يُوْق اِيَسَه كَنْدِيَه
 دُجِي خَيْرِي يُوْقْدُر جَلْب تَنَكِرِي قِيْتَنَدَن بِيُوْر يُوْقْدُر خَيْر
 شُوْرِيْلَه كَلْمَسْدُر كِه جَلْب تَنَكِرِي اَوْج قَرَا اَلْوَكُل
 اَوْج نَشْتِه اِيْلَه اَيِدِيْن قَلْدِي اَوَّل دُنْيَا قَرَا اَلْوَكُل
 اِيُوْر كُوْن يِلْدُوْر لُوْر نُوْرِيْلَه اَيِدِيْن قَلْدِي وَهَمَّ اَدَم
 اَوْج قَرَا اَلْوَكُل يَرْتَدِي يِنَه اَوْج نَشْتِه اِيْلَه اَيِدِيْن
 قَلْدِي اَوَّل عَقْل نُوْرِيْلَه اَلْحِي عِلْم نُوْرِيْلَه اَوْجِحِي مَعْرِفَت

olmak. Üçüncü kabri yurt kılmak. Pes bu üç nesne kimde ki olsa key ulu kimesnedür. Kâle'n-nebiyyü (a.s.):

*el-Aklü mîzânu'llâhi fi'l-ardi.*¹³¹

Ma'nisi budur ki akl yir yüzinde Tanrı'nun terâzüsüdür. Yir yüzinde akl terâzüsinden özge nesne yokdur. Ve hem eyü, yaramaz seçen akldur. Azîz-i men! Akl dört dürlü nûrdandur: Evvel, ay nûr[ın]dandur. İkinci, gün nûrından, üçüncü, *sidretü'l-müntehâ* nûrındandur. Dördüncü, arş nûrından.

Pes anun için sûret içinde akl sultândur ve gönül içinde râhatlukdur. Ve dahi âdeme bunca kerâmet ve bunca hil'at Çalab Tanrı dükeli akl berekâtından virdi.

Pes imdi kimün ki gönlinde akıl nûrı var ise febihâ. Ve illâ kim yok ise kendüye dahi hayrı yokdur. Çalab Tanrı katında yiri yokdur.

Haberde şöyle gelmişdür ki; Çalab Tanrı üç karanluğı üç nesne ile aydın kıldı. Evvel dünyâ karanluğundan ay, gün, yıldızlar nûrıyla aydın kıldı. Ve hem Âdem'i üç karanlukdan yarattı. Yine üç nesne ile aydın kıldı. Evvel akıl nûrıyla, ikinci ilm nûrıyla, üçüncü ma'rifet

¹³¹ Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

toprak olmak, üçüncüsü kabri mesken edinmektir. Artık bu üç şey kimde varsa o kişi çok büyük kimsedir. Peygamber (a.s.) buyurdu:

*"Akıl yeryüzünde Allah'ın terazisidir."*²⁷²

Manası budur ki; akıl yeryüzünde Tanrı'nın terazisidir. Yeryüzünde akıl terazisinden başka hiçbir şey yoktur. İyi ve kötüyü seçen akıldır.

Ey azizim! Akıl dört türlü nurdandır. İlki ay nurundandır. İkinci gün nûrundan, üçüncü *sidretü'l-müntehâ* nurundan, dördüncü arş nurundandır.

Şimdi onun için insanın sureti içinde akıl sultandır ve gönül içinde de rahatlaktır. Bundan başka Cenab-ı Hak insana bunca nimet ve bunca giysiyi akıl sahibi olması sebebiyle vermiştir.

O halde şimdi kimin ki gönlünde akıl nuru var ise iyi; eğer yok ise kendisine dahi faydası yoktur. Onun Cenab-ı Hak katında da yeri yoktur.

Haberde şöyle gelmiştir ki:

Cenab-ı Hak üç karanlığı üç şey ile aydınlık kıldı. Birincisi dünya karanlığını ay, gün ve yıldızların ışığıyla aydın kıldı. Ve yine insanı üç karanlıktan yarattı. Yine üç nesne ile aydın kıldı. İlk önce, akıl nuruyla, ikinci olarak ilim nuruyla, üçüncü olarak marifet

²⁷² Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

23a

nûriyla aydın kıldı.

Pes imdi akıl aya benzer. Ay gün dolunur. İlim okunur; ammâ degme kez hâtırda kalmaz. Kimün ki ma'rifet gönlinde olsa tâ hattâ ölüp sine girince hâtırından gitmez. Belki sinde dahi fâidesi vardır. Ol ârifler sul-tânı Seyyid Sa'deddin birkaç beyit buyurur:

Yir yüzü etüm tenüm

Akar sulardurur kanum

Tahkik burcından doğar

Uyanmaz benüm günüm

Güneş günde bir burcdan doğar, kalan burclar mahrûm kalurlar. Akıl-lu gönüllerde üç yüz altmış altı burc vardır. Ve hem sekiz kal'a vardır. Rahmânîdür. Degme kal'anün yüz bin burcu vardır. Ma'rifet cümlesi-nün üstüne müvekkeldür. Pes dükeli burca irer. Hergiz bir burc mahrûm kalmaz. Ve her çend kim gün doğar nûrı yire dokunur. Velâkin ma'ri-fetlü gönüllerün nûrı arşdan yücedür.

Ol Hayyü'l-Kayyûm eydür:

"İy kullarım! Arzunuz uçmaktır. Bekçisi Rıdvân'dur. Hiç nesne harâb olmaz. Ve ma'rifetlü gönüllerün bekçisi benven. Hiç ola mı şeytân ana yol bula. Zîrâ ma'rifetlü gönül benüm hazînemdir. Ve hem nazar-gâ-humdur. Ve hem akıl aya benzer. Hem artar hem eksilür. Lâkin akl ta-mâm olıcak ne artar ve ne eksilür. Ve hem âimlere atadan ve anadan pek hürmet idün.

nuruyla aydın kıldı.

Hâsılı akıl aya benzer. Ay ve güneş batar, ilim okunur ama çoğu kez ha-tırda kalmaz. Kimin gönlünde ma'rifet olsa; ölüp kabre girse de hatı-rından gitmez. Belki kabirde dahi faydası vardır. O arifler sultanı Seyyid Saadettin birkaç beyit söyler:

Yeryüzü etim, bedenim

Akarsulardır kanım

Hakikat burcundan doğar

Benim güneşim uyanmaz

Güneş günde bir burçtan doğar, kalan diğer burçlar mahrum kalırlar. Akıllı gönüllerde üç yüz altmış altı burç vardır. Ve yine sekiz Rahmânî kale vardır. Her bir kalenin yüz bin burcu vardır. Ma'rifet cümlesinin üs-tünde görevlidir. Bundan dolayı bütün burçlara erişir. Asla bir burç mahrum kalmaz. Her ne vakit güneş doğarsa nuru yere dokunur. An-cak ma'rifetli gönüllerin nuru arştan yücedir.

Hayat veren ve varlığı kendinden olan Allah buyurur ki:

"Ey kullarım! Sizin dileğiniz cennettir, bekçisi Rıdvân'dır. Hiçbir şey ha-rap olmaz. Ma'rifetli gönüllerin bekçisi benim. Şeytan hiç ona yol bu-labilir mi? Zira ma'rifetli gönül benim hazinemdir. Ve benim seyir ye-rimdir.

Ve yine akıl aya benzer, hem artar hem eksilir. Fakat akıl tamam olun-ca ne artar ne eksilir.

Ve yine âimlere ana-babadan daha çok saygı gösterin.

نور به آیدین قلدی پیرامدی عقل آیه بنور ای کون دوانو
علم او نور اما دکه گز خاطره قالمز کیم که معرفت
کو کلند ولسه تاجیه اولوب سیننه کیرجه خاطرین
کتمز بلک سیننه دخی فایده سی وار دوا و لغافار
سلطانی سید سعدالدین برچ یکت بیور زیور
اتر شتم اقر صولر دوز قانم تحقیق بو جند دوز
اویمز بنم کتم کشر کونده بو جند دوز قلات
بوز جند ورم قلور لر عقلو کولورده اوج یوز التیش
الهی نورج وار دوز و هم سکر قلعه اار دوز حماندر دکه
قلعه نک یوزیک یوزی وار دوز معرفت جمله سنک و ستن
موت کلد ریش دوز کلی بوزجه ایر هر کیر بو نورج محروم
قالمز و هر چند کیم کون دوز نور یی یه دوز و نور و لیکن
معرفت او کولور کون نور یی عرشین بو جدر اول حی القیوم
ایدر ای قیوم اار و نور و حما قدر یکجسی رضواندر
هیچ نسنه خراب اولمز و معرفت او طارک یکجسی و
هیچ اولی شیطان اکا یول بولر یی ا معرفت او کول کل بنم
خیز نیمدر و هم نظر کا همدرو و عقل آیه بنور و هم
ارتر هم السور لیکن عقل تمام اولیجی نه اتر و نه
السور و هم عالمده انا دن و انا دن یک حرم ایدک

دُرُكُورِ اَنَا اِنَّا بِالْحَقِّ لَوْنِ دُنْيَا بِلَا سِنْدِنِ بَكَارِ لَوْنِ عَالَمِ
 مُسْلِمًا نَلْزِي اَحْرَتِ بِلَا سِنْدِنِ وَاوَدِنْدِنِ صَفَارِ لَوْنِ قَالَ
 النَّبِيُّ عَمَّ **اَهْلُ الْعِلْمِ اَهْلُ الْخَاصَةِ قَائِدُ** يَعْنِي قِيلَ
 عَلَيْهِمْ مَجْرُوعُ خَاصَهُ عَامَهُ قَائِدُهُ سَيِّ وَارِدُ رَحْمَتِ سَخَانِهِ وَتَعَالَى
 اَيُّدُ رُدْعَا دِيَارِ سَكُوزِ قَوْلِ قَامِ دِيَرِ قَوْلُهُ تَعَالَى **مَنْ يَجِيبْ**
لِلْمُضْطَرِّ اِذَا دَعَاهُ حَتَّى سَخَانَهُ وَتَعَالَى اَيُّدُ رُبْنِ اِيْرَا فَرْدِهِ
 وَنَهْ يَقْبِيْنْدَه اِيْشْتَكْ هَرَقْنْدَه اُولُوْر سَكُوزِ بَهْمَلَه اُولُوْر
 دِيَرِ قَوْلُهُ تَعَالَى **فَاَيُّ قَرِيْبٍ اِجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا**
دَعَاكَ يَسْ سَزْلَرِه سَزْدَنْ يَقْبِيْنْتُمْ هَرَكِيْمُ بَنِي يَقْبِيْنِ بِيْلَه
 هَرَكِيْمُ تَوَمِيْدُ اُولِيْهَه هَرَكِيْمُ كِيْمُ دُوْشَكْ مِشْكِي
 اُولُسَه لَطِيْفُ رَايْجَه سَزْ اُولُوْر اَمْدِي هَرَكِيْمُ عَهْ يَقْبِيْنِ
 اُولُسَه هَرَكِيْمُ تَوَمِيْدُ اُولُوْر بَنِي اَمْدِي اِلْجَاوَتْ فِلَا مِ دِيْشِ
 قَوْلُهُ تَعَالَى **اَدْعُوْنِي اسْتَجِبْ لَكُمْ** لَسْ بَرِيْ كَا فَرْدِيْنِ
 دُشْمَانِدُرُ وَبَرِيْجِيْ كَا فَرْدِيْ دُشْمَانِدُرُ وَبَرِيْجِيْ كَا فَرْدِيْ
 دُشْمَانِدُرُ وَكَا فَرْدِيْ قَتِيْ دُشْمَانِ اَبْلِيْشْ عَلَيْهِ اللّٰعْنَةُ زِيْرَا
 كِيْمُ كِيْمِيْ مُطِيْعُ لَكْدَنْ وَتَوَاضَعُ لَكْدَنْ يُوْزِيْ طَا مُوِيْهَه
 وَاجِبِ اَيُّدُ وَاَكْرَسَنْ كَا فَرِيْ اُولُوْر سَكْ غَا رِيْ
 اُولُوْر سَنْ وَاَكْرَسَنْ اُولُوْر سَكْ شَهِيْدُ اُولُوْر سَنْ وَهَقْمُ
 شَهِيْدُ لَرُكْ مَرْتَبَه سَيِّ يَقْبِيْنْتُمْ بَرِيْ لَرُكْ مَرْتَبَسِنْدَنْ بِيْشِ
 مَرْتَبَه اَزْ تَوَقُّدُرْ اَوَّلِ اُولُوْر سَكْ يَقْبِيْنْتُمْ بَرِيْ لَرُكْ دُوْشِيْ جَقُودُرْ

Zîrâ kim, ata, ana, ayalcukların dünyâ belâsından beklerler. Ve âlimler müs-lûmânları âhîret belâsından ve odından saklarlar.

Kâle'n-nebiyyü (a.s.):

*Ehlü'l-ilmî [ilâ] ehli'l-hâssatî [ve'l-âmmetî] fâidetî*¹³²

Ya'nî ehl-i ilmün mecmû'-ı hâssa, âmma fâidesi vardır.

Hak sübhânehû ve teâlâ eydür: "Du'â dilersenüz kabûl kılam" dir. Kavlû-hû teâlâ:

*Emmen yücîbü'l-muztarru izâ deâhu.*¹³³

Hak sübhânehû teâlâ eydür: "Ne irakda ve ne yakında isten. Her kanda olursanız benûmle olun" dir. Kavlûhû teâlâ:

*Fe innî karîbün ücîbü da'veti'd-dâ'i izâ de'ânî.*¹³⁴

Pes sizlere sizden yakînem. Her kim beni yakîn bile, hergiz nevmîd olmaya. Her kimün kim donunun mişki olsa, latîf râihâsız olmaz. İmdi her kim ilme yakın olsa latîf râihâsız olmaz. İmdi her kim ilme yakın olsa hergiz nevmîd olmaz. Pes imdi icâbet kılayım dir. Kavlûhû teâlâ:

*Ud'ünî estecib leküm.*¹³⁵

Pes bir nice kâfir dîn düşmânıdır. Ve bir nice kâfir ten düşmânıdır. Ve bir nice kâfir mâl düşmânıdır. Ve kâfirden katı düşmân İblîs alyehî'l-la'ne. Zî-râ kim kişiyi mutî'lûkden ve tevâzu'lûkden uyur, tamuya vâcib eyler. Ve eğer sen kâfiri öldürürsen gâzî olursan; ve eğer ölürsen şehîd olursan. Ve hem şehîdlerün mertebesi peygamberlerün mertebesinden biş mertebe artukdur:

Evvel, ölice peygamberlerün donın çıkardılar

Zîrâ ana-baba çocuklarını dünya belâlarından korur, âlimler ise Müslüman-ları ahîret belâsından ve ateşinden saklarlar."

Peygamber a.s. buyurdu:

*"İlim ehli halka ve aydın kimselere faydalı kimselerdir."*²⁷³

Yani ilim ehlinin havas ve avam bütün herkese faydası vardır. Noksanlıklardan beri olan Hak Teâlâ buyurur: "*Dua edin, kabul edeyim*"²⁷⁴ der. Yüce Allah'ın sözüdür:

*"Yahut duâ ettiğî zaman darda kalmışa kim yetişiyor..."*²⁷⁵

Noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, "*İster yakında isterseniz uzakta, her nerede olursanız, benimle olun.*" der. Cenab-ı Hak şöyle buyurur: "*Ben (onlara) yakınım. Duâ eden, bana duâ ettiğî zaman onun duâsına karşılık veririm.*"²⁷⁶

Bundan şu anlaşılır: Öyle ise sizlere sizden daha yakınım. Her kim beni yakınında bilse asla ümitsiz olmaz. Her kimin ki elbisesinin kokusu olsa hoş kokusuz olmaz. Şimdi her kim gerçek bilgi sahibi olsa hoş kokusuz olmaz. Öyleyse her kim gerçek bilgi sahibi olsa asla ümitsiz olmaz. Artık şimdi kabul edeyim der.

Cenab-ı Hak şöyle buyurur: "*Bana dua edin, kabul edeyim.*"²⁷⁷

Birçok kâfir dîn düşmanıdır, birçoğu beden düşmanıdır. Bir kısmı da mal düşmanıdır. Ve kâfirden daha şiddetli düşman ise -lanet üzerine olsun- şeytandır. Zira kişiyi itaatkârlıktan ve alçakgönüllülüğten uzaklaştırır. Cenhenneme gitmesini zorunlu hale getirir. Sen eğer kâfiri öldürürsen gazi olursun ve ölürsen şehit olursun.

Şehitlerin derecesi peygamberlerin derecesinden beş bakımdan farklıdır: Birincisi, öldüğü zaman peygamberlerin elbiselerini çıkardılar,

¹³² Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

¹³³ Sâffât, 37/62.

¹³⁴ Bakara, 2/186.

¹³⁵ Mû'min, 40/60.

²⁷³ Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

²⁷⁴ Mû'min, 40/60.

²⁷⁵ Sâffât, 37/62.

²⁷⁶ Bakara, 2/186.

²⁷⁷ Mû'min, 40/60.

24a

ve şehîdlerün çıkarmadılar.

İkinci, peygamberleri yudılar, şehîdleri yumadılar.

Üçüncü, peygamberleri kefene sardılar, şehîdleri sarmadılar.

Dördüncü, peygamberler öliceğ âhiretde şefâ'at iderler, uçmağa iledürler. Şehîdleri hemân ol hinde uçmağa iledürler.

Beşinci, peygamberleri yılda bir kez ziyâret iderler, şehîdleri her gün ziyâret iderler.

Ve hem kâfir ulu düşmândur âdemîlere. Ammâ ulu düşmân oldur ki; evvel, hevâ ve hevesdür. İkinci, kibr ü dalâletdür. Üçüncü, kulmaşlıkdur ve yalancılıkdur. Pes bu üç fi'l iblîse ortakdur. Ve hem mü'minem diyenleri yoldan çıkarur. Ve hem kibr dilegi doyınca yimekdür. Hakk'a mutî' olmamakdur. Ve hem yalancılık dilegi gıybet ve kakhaha ve masharalukdür. Ve kendü aybın gözlemeyüp ayruklar aybın gözlemekdür.

Pes imdi iblîsi gördün ve işitdün, kimde ise, ol kimse hemân iblisdür. Ve her kimde ki yok ise hâssakîdür.

Hak sübhânehû ve teâlâ buyurur: Hevâ ve hevesi terk idün kıyâmet korkusıçün. Kavlühû teâlâ:

*Ve inne minküm illâ vâridühâ.*¹³⁶

Ve hem Çalab Tanrı'nun dilegin yirine

¹³⁶ Meryem, 19/71.

²⁷⁸ Meryem, 19/71.

şehitlerin çıkarmadılar.

İkincisi, peygamberleri yıkadılar, şehitleri yıkamadılar.

Üçüncüsü, peygamberleri kefene sardılar şehitleri sarmadılar.

Dördüncüsü, peygamberler öldüğünde ahirette şefaât ederler, sonra (ümmetlerini) cennete götürürler. Şehitler, hemen şehit edildikleri anda cennete götürülürler.

Beşincisi, peygamberleri yılda bir kez ziyaret ederler, şehitleri her gün ziyaret ederler.

Ve yine kâfirler, insanlar için büyük düşmandır. Büyük düşman odur ki; ilki nefsanî istek ve arzulardır. İkincisi kibir ve sapıklıktır. Üçüncüsü hilekârlık ve yalancılıktır. İşte bu üç fiil şeytana ortaktır. "Mü'minim" diyenleri yoldan çıkarır. Ve yine kibrin isteği, doyuncaya kadar yemektir; Hakk'a itaat etmemektir. Yalancılığın isteği, çekiştirme, kakhaha ve maskaralık; kendi ayıbını görmeyip başkalarının ayıbını gözlemektir.

Öyleyse artık şeytanı gördün ve işittin. Kimin içinde ise o kimse de şeytandır. Kimin içinde de yok ise o has kişidir.

Noksanlıklardan beri olan Hak Teâlâ buyurur:

"Kıyâmet korkusu için nefsanî istek ve arzuları terk edin."

Allah teâlâ şöyle buyurur:

*"İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur."*²⁷⁸

Yine cehennem korkusu için Cenab-ı Hakk'ın isteklerini yerine

و شهید لرا چیق قمر مد لرا کچی بیغمبر لری یو دیلر شهید لری
 یومر دیر او چنجی بیغمبر لری کفنه صار دیلر شهید لری
 صار مد یلر دوز دنجی بیغمبر لرا او یحک آخرت شفاعت
 ایدر لرا او چماغه ایلدر لرا شهید لری همان اول حینده
 او چماغه ایلدر لرا بیسجی بیغمبر لری یلدی بر کز زیارت
 ایدر لرا شهید لری هر کون زیارت ایدر لرا و هم کافر
 اولود شماندرا دمیله اما اولود شمان اولدر که اول
 کوا و هو سدر اکی کبر ضلالتدرا او چنجی قولما شلقت
 و یلا فحیلقدر کیش یواوچ فعل ابلیسه او رقا قدر
 هم مؤمن دیناری یولدن چیقار و هم کبر
 دیکلی دوشجه بکدر حقه مطیع اولمقدرو هم
 یلا علق دیکلی غیبت و قهقهه و مسخره لوقدر
 و کند و عیبین کوز لیب ابرقار عیبین کوز ملکر
 یس امردی ابلیس کوز دك و ایشد ک کده ایسه
 اول کسته همان ابلیسدر و هو کده که یوق ایسه
 خاص کیدر حق سبحانه و تعالی یورر هوا و هو سی ترای
 ایدک قیامت قور قسچون قوله تعالی **وان منکم**
الاوارث و نه چک تنکرینک دیکدن برینه

كَوْنُكَ دَامُ قَوْمٍ قَسِيحُونَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِنْ جَاهِلْتُمْ
 رَسُولَهُ فَعَلَيْكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ وَهُمْ شَيْطَانُهُ أَوْ يَمُكُ تَنْزِيلُ
 قَوْلِهِ قَسِيحُونَ قَوْلُهُ تَعَالَى إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ
 فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا وَهُمْ دُنْيَا سَوْمَةٌ بَعَايَتْ أُولَى
 ذُقْنَا نَزْرًا قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ
 تَرِكَ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ عِبَادَةٍ قَوْلُهُ تَعَالَى فَاِمَّا
 مَنْ طَغَى وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ
 الْمَأْوَى وَهُمْ دُنْيَايَ سَوْمَةٌ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى مُتَوَشِّو
 لُغَيْنِ بُولُقْدَرُ بَا فِي كَلَامٍ مُبَارَكٍ وَخَيْرُ لَوْ سَوَزَلَرُ
 قُرْآنَ تَفْسِيرِنْدَه وَحَدِيثِ بُيُوتِنَه
 كَوْنُ رَعْت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ نَامِ ابْنِ كِتَابِ دِلْكَشَاسْتِ
 دَرِ تَارِيخِ نَهْ صَدِيقِ امِيرِ ابْنِ كِتَابِ رَا دَرِ وَشَرِ تَقْصِيْفِ
 كَرْدِ دَرِ وِلَايَتِ رُومِ دَرِ شَهْرِ قِصْطِ طُوبَى اسْتِ دَرِ زَمَانِ
 امِيرِ اسْفَنْدِيَارِ وَاللَّهُ اعْلَمُ بِالْأَصْوَابِ

كلای کند حالنه یول بولنار معنوه کند مقدارین بلسار
 اریشنار بوو حدت منزلینه جانو باش ترک ادرنار عشق بولینه
 معانی نورجه سیران ادرنار وجودی قطه سن عثمان ادرنار

getürün damu korkusıçün. Kavluhû teâlâ:

*Ve inne cehenneme le mev'idühüm ecma'in.*¹³⁷

Ve hem şeytâna uyman Tanrı korkusıçün. Kavluhû teâlâ:

*Inne's-şeytâne leküm adüvvün fe'ttehzûhu aduvvâ.*¹³⁸

Ve hem dünyâ sevmek be-gâyet ulu noksân'dur. Kâle'n-nebiyyü:

*Hubbû'd-dünyâ re'sü külli hatfetin [ve] terkû'd-dünyâ re'sü külli ibâdetin.*¹³⁹

Kavluhû teâlâ:

*Fe emmâ men tağâ ve âsera'l-hayâte'd-dünyâ fe inne'l-cahîme hiye'l-me'vâ.*¹⁴⁰

Ve hem dünyâyı sevmemek, Allâh teâlâ hoşnudluğun bulmaktır.

Bâkî kelâm mübârek ve hayrlı sözler Kur'ân tefsirinde ve hadîs-i nebevîde getürür.

getirin. Allah teâlâ şöyle buyurur:

*"Cehennem o (şeytâna uya)nlarin hepsinin buluşma yeridir."*²⁷⁹

Ve Tanrı'dan korkuyorsanız şeytana uymayın. Cenâb-ı Allah şöyle buyurmuştur:

*"Şeytân, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun."*²⁸⁰

Ve yine dünyâyı sevmek son derece büyük eksikliklerdir. Hz. Peygamber buyurdu:

*"Dünya sevgisi bütün günahların başıdır; dünyâyı terk de bütün ibadetlerin başıdır."*²⁸¹

Allah teâlâ şöyle buyurur:

*"Artık kim azmışsa ve dünya hayatını ahirete tercih etmişse, şüphesiz cehennem (onun için) tek barınaktır."*²⁸²

Ve hem dünyâyı sevmemek Yüce Allah'ın hoşnutluğunu bulmaktır.

Bâkî kelâm, kutlu ve hayırlı sözler Kur'ân tefsirinde ve Peygamber hadislerinde nakledilir.

¹³⁷ Hicr, 15/43.

¹³⁸ Fâtır, 35/6.

¹³⁹ Bu rivayet hakkında bkz., el-Aclûnî, a.g.e., c. I, s. 344-345.

¹⁴⁰ Nâziât, 79/37.

²⁷⁹ Hicr, 15/43.

²⁸⁰ Fâtır, 35/6.

²⁸¹ Bu rivayet hakkında bkz. El-Aclûnî, a.g.e., c. I, s. 344-345.

²⁸² Nâziât, 79/37.

İndeks

- Abdal Mûsâ 17
Abdûlbaki Gölpinarlı 13, 16, 18, 19, 22
Abdünnasr 122
Abdurrahman Gûzel 23, 25, 32
Âdem 27, 28, 29, 35, 44, 51, 55, 64, 67, 76, 86, 89, 90, 98, 109,
110, 113, 114, 117, 118, 121, 122
Ahî Evran 16
Ahmed-i Yesevî 16, 17, 32, 36, 39
Akaid-i Tarîkat 18
Akçakoca 16
Alâeddîn Keykubad 16
Ali Ulvi Baba 25
Amasya 17
Anadolu 13, 14, 16, 17, 18, 39
Ankara 15, 16, 17, 19, 23, 24, 25, 39
Arafat 105
Âşıkpaşa-zâde 14
Baba İlyâs-ı Horasânî 14, 17
Baba İshak 17
Baba Rasûl 17, 39
Babâîler 17, 39
Baha Said Bey 18
Bektâşîlik 13, 16
Besmele Şerhi 19
Beytû'l-Harem 110
Beytû'i-Mukaddes 110
Cafer b. Hasan 19, 24
Cafer-i Sâdık 110
Cebrâil 106
Dedemoğlu 18
Denizli 23
Dil-güşâ 26

Ebu'l-Ferec el-Vâsîf 17
Ebu'l-Leys 23
Eflâkî Dede 14, 17
Enverî 19
Fakr-nâme 32, 36
Fâtîha Sûresi Tefsiri 18
Firavun 63, 89
Furkân 47, 82
Gazi Evrenos 17
Gelibolulu Mustafa Âlî 13
Gülistân 26
Hâbîl 122
Hacı Bektaş Nasâyihî 18
Hacı Bektaş Velâyetnâmesi 24
Hacı Bektaş-ı Velî 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 43
Hacıbektaş 14, 15, 18, 25, 26, 27
Hacım Sultan 14, 16, 22
Hadîs-i Erbaîn Şerhi 19
Hamiye Duran 19
Hatâî 26
Hatay 110
Hâtem 16
Hatme Hatun 16
Havvâ 110, 122
Hazret-i Âlî 102
Hindistan 113
Hivâ 122
Horasan 13, 14, 16
Hüseyin Özbay 25, 39
Hz. Ali 13, 16, 102
Hz. İsa 28, 47, 48
Hz. Peygamber 43, 55, 56, 67, 77, 78, 90, 94, 105, 106, 137
I. Murad 13, 14, 17
İbrahim 64, 89, 106
İbrâhîm-i Sâni es-Seyyid Muhammed 16

İmam Mûsâ Kâzım 16
İncîl 47
Irak 110
İstanbul 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 39, 113
İstanbul Üniversitesi 18, 19, 25, 39
Kâbe 105, 109
Kâbîl 122
Kara Rüstüm 17
Karaca Ahmed 16
Karayol 14
Kârun 64
Kaygusuz Abdal 26
Kayseri 14
Kırşehir 14, 15, 16
Kitâbü'l-Fevâid 18
Kitâbü'l-Makâmât 23
Kur'an 44, 47, 55, 71, 72, 82, 106, 109, 110, 137
Kutbeddîn Haydar 16
Lokmân-ı Perende 16
M. Esad Coşan 15, 17, 21, 23, 25, 27, 30, 32, 39
M. Fuat Köprülü 18
Mahmut Bey Baba 19
Makâlât 13, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31,
33, 36, 37, 39, 43
Manisa 19, 24
Mecmûatü'r-Resâil 26
Medine 110
Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî 16, 22
Menâkıbü'l-Ârifin 14
Menteş 14
Merve 105
Mevlânâ 13, 14
Mevlevî 15
Mısır 59
Molla Sa'deddîn 22
Muhammed Mustafa 47, 48, 59, 64, 82, 106, 110, 113, 117

Muhammed b. İshak 24
Mûsâ 47, 89
Nâsır-ı Husrev 26
Nasr 122
Nesimî 26
Nevşehir 15
Nil 67, 71, 89, 122
Nîşâbûr 16
Niyazî 26
Nuh 55, 76, 77
Nûreddîn b. Caca 14, 16
Orhan Gâzî 13, 14, 17
Osman Gâzî 16
Osmancık 16
Osmanlı Devleti 17, 25, 39
Peygamber 43, 47, 55, 56, 67, 68, 71, 77, 78, 82, 90, 94, 105,
106, 117, 129, 133, 134, 137
Resûl 55, 56, 67, 78, 94, 98, 102, 117
Rûştü Şardağ 19
Saadet-nâme 26
Safa 105
Saîd 22, 24
Sâlîh 122
Saray-nâme 26
Sarı Saltık 16
Sefer Aytekin 16
Şeyh Ahmed 16
Şeyh Süleyman b. Hüseyin el-Mevlevî b. Şemseddîn 15
Seyyid Ali Sultan 17
Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî 13, 16
Seyyid Muhammed b. İbrâhim b. Mûsâ 13
Seyyid Sadeddin 81, 86, 130
Seze 122
Şîr 122
Sivas 14
Sulucakarahöyük 14, 15, 16

Suvâa 122
Taif 110, 113
Tapduk Emre 16
Taşköprü-zâde 13, 39
Tevrât 47
Tıbyânü'l-Vesâil 14
Tire 18
Tuhfetü's-Sâlikîn 19
Türkistan 110, 113
Türkiye Diyanet Vakfı 19, 27, 37
Uzun Fakih b. Hasan 23
Vedd 122
Vehme 122
Velâyet-nâme 13, 16, 39
Veliyettin Ulusoy 26, 37
Yahya b. Meâd 98
Yasin 23
Yeğûse 122
Yemen 110, 113
Yeûka 122
Yûnus Emre 16
Yûsuf 59
Zebûr 47

Kaynak Kişi
Veliyettin Hürrem Ulusoy
(Hacı Bektaş Veli evlâdı, şelebi)

Veliyettin Hürrem Ulusoy 01.02.1942 tarihinde Hacıbektaş'ta dünyaya geldi. Babasının adı Feyzullah, annesinin adı Emine Fitnat'tır. İlk ve ortaokulu Hacıbektaş'ta bitirdi. Liseyi yatılı olarak Kayseri'de okudu. Liseyi bitirdikten sonra, yurtdışı sınavlarına girerek 1962 yılında Almanya'ya gitti. Orada mimarlık tahsili yaptıktan sonra, Almanya'da beş yıl mimar olarak çalıştı. 1974 yılında Türkiye'ye döndü. Askerlik hizmetinden sonra, bir yıl Sosyal Sigortalar Kurumu Yapı İşleri Daire Başkanlığı'nda görev yaptı. Hacıbektaş Belediyesi'nin teklifi üzerine Hacıbektaş'a dönerek, Belediye Fen İşleri Müdürlüğü'ne atandı. 2002 yılına kadar bu görevde çalışan Veliyettin Hürrem Ulusoy oradan emekli oldu.

Elinizdeki yazma eser Hacıbektaş'tan (Veliyettin Ulusoy'un evinden) Urfa Kısas Köyü'nden Hamdullah Baba'nın (Aykut) babası Ahmet Baba'ya emanet edilmiştir. Daha sonra Hamdullah Baba eseri tekrar Veliyettin Ulusoy'a iade etmiştir.